

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Üldajaloo osakond

Julius Raamat

**Sihtasutus Eesti Kulturfilm sporditeemaliste filmiklippide
looja ja vahendajana**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Janet Laidla

TARTU 2023

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Filmistuudio Eesti Kultuurfilm ja filmi lahtimõtestamine	7
1.1 Kinematograafia kasulikkus	7
1.2 Spordifilmide turustamine enne sihtasutuse Eesti Kultuurfilm loomist	9
1.3 Sihtasutuse loomine ja eesmärgid	10
1.4 Sihtasutuse Eesti Kultuurfilm tegevus aastatel 1931–1936	12
1.5 Sihtasutuse Eesti Kultuurfilm tegevus aastatel 1936–1940	14
2. Sihtasutuse Eesti Kultuurfilm sporditeemaliste filmide tehnilised andmed	18
2.1 Sporditeemaliste filmide ajaline analüüs	18
2.2 Heli ja taustamuusika	19
2.3 Kajastatud spordialad ja nende videote pikkus	21
2.4 Filmitegijad	23
3. Sihtasutuse Eesti Kultuurfilm sporditeemalised filmid	24
3.1 Informatiivne spordivideo	25
3.2 Meeleolu spordivideo	27
3.3 Õpetliku ja haridusliku sisuga spordifilmid	29
3.4 Propagandistliku stiiliga spordifilmid	32
3.5 Filmide konstruktsioon ja ülesehitus	36
3.6 Võrdlus välismaise filmikroonikaga	41
4. Filmistuudio Eesti Kultuurfilm sporditeemalised filmid Eesti üldise spordiharjumuse ja ajakirjanduse taustal	44
4.1 Eesti maadluse kuldsed hetked Berliini olümpial ja filmilindil	45
4.2 Spordiajakirjanduse ja spordifilmide võrdlev analüüs	47
4.2.1 Poksi ja jalgpalli kajastamise sarnasusi	47
4.2.2 Suusatamine	51
4.2.3 Tõstmine	53
4.2.4 Võimlemine	54
4.5 Spordifilmide levitamine välisriikidesse ja spordiajakirjandus raadios	57
4.5.1 Rahvusvahelise spordivideo müümine välismaale	57
4.5.2 Spordisündmuste kajastamine raadios	59
Kokkuvõte	61
Summary	64
Allikad	66
Kasutatud kirjandus	67
LISA 1. Filmiklippide tabel	70

Sissejuhatus

Käesolev bakalaureusetöö „Sihtasutus Eesti Kultuurfilm sporditeemaliste filmide looja ja vahendajana“ heidab pilgu filmistuudio spordifilmide tootmisesse. Dokumentaalfilme tootnud Eesti Kultuurfilm jäädvustas Eestis toimunud tähtsaid sündmusi, siinset eluolu ja looduslikke eripärasid. Briti ringvaateid analüüsinud Emily Rutherford nendib, et nende abil on võimalik kirjeldada ja mõtestada lahti ühiskondlikke norme ning Ühendkuningriigi viisi end laiemale maailmale esitleda.¹ Eestis jäädvustatud filmikroonika analüüsimine võimaldab samuti teha üldistusi elanikkonna harjumustest spordis, kuna filmistuudio Eesti Kultuurfilm jäädvustas muuhalgas mitmeid Eestis toimunud spordisündmusi. Metodoloogiliselt on bakalaureusetöö spordifilme analüüsides üldjoontes lähtunud käsitlusest, mida on kirjeldanud Mike Huggins. Hugginsi järgi on ajaloolased erinevaid spordifilme, -illustratsioone ja -maale analüüsides uurinud looja/kunstniku, sportlase kui ka publiku erinevaid motiive. Kõrvutades kujutatud pilte või filme kaasaegse päevakajalise- ja ajakirjandusega antakse hinnang, millised olid laiemad regionaalsed perspektiivid, kuidas kajastusid nendes klassi- ja rassiküsimused.² Kuigi käesolev uurimistöö ei puudutata rassi- ja klassiküsimusi, kasutatakse siin samuti kaasaegset ajakirjandust ja sekundaarkirjandust, et analüüsida spordifilmide taustal eestlaste spordi üleüldist taset ja suundumusi.

Uurimustöö eesmärgiks on analüüsida sihtasutuse Eesti Kultuurfilm sporditeemaliste filmiklippide taotlusi ja eesmärgi: töös kõrvutatakse spordivideoid eesti rahva sportlike harrastusega ning seega on uurimustöö põhieesmärgiks leida, kuidas kajastusid eesti rahva sportlikud tulemused sihtasutuse Eesti Kultuurfilm videolõikudes. Töös on lähtutud ka filmide propagandistlikust mõjust ning seepärast on uurimuses käsitletud ka võimalikku kihutustööd ühe või teise ala populaarsuse tõstmiseks. Samuti analüüsib bakalaureusetöö sportlike videote struktuuri tuues välja filmižanrile iseloomulikud ja korduvad videoelemendid. Videostruktuuri kirjeldamisel on võetud aluseks Eesti Kultuurfilmi spordifilmid, kuna selline lähenemine võimaldab hiljem neid välismaise spordidokumentalistikaga võrrelda.

¹ Emily Rutherford, „Researching and Teaching with British Newsreels“, *Twentieth Century British History*, vol. 32 (2021), lk 441–461, lk 453.

² Mike Huggins, „The Sporting Gaze: Towards a Visual Turn in Sports History – Documenting Art and Sport“, *Journal of Sport History*, vol. 35, no. 2 (2008), lk 311–329, lk 324.

Kuigi sihtasutus Eesti Kulturfilm oli aastatel 1930–1940 ainuke tegutsev filmistuudio, pole Eesti tänapäevases ajalookirjutuses niivõrd palju akadeemilisi käsitlusi filmitootja tegevusest. Eesti dokumentalistika ajalugu ja arengut suuresti mõjutanud sihtasutusest Eesti Kulturfilm on kõige põhjalikuma uurimuse kirjutanud Veste Paas (1931–2002), kelle filmiajalugu käsitlevas raamatusarjas „Väike filmiraamat“ kirjutatakse muuhalgas ka filmistuudio tegevusest. Veste Paasi 1987. aastal ilmunud raamat „Ajahetked. Eesti dokumentalistika ajalugu 1920–1940“³ annab ülevaate ka filmistuudio Eesti Kulturfilm tegevusest. Raamatusarjas „Väike filmiraamat“ ilmunud teos annab senini kõige kokkuvõtlikuma ja terviklikuma ülevaate sihtasutuse loomisest, filmistuudiale seatud eesmärkidest ja tegevusväljunditest. Ühtlasi analüüsib Veste Paas tuntumate filmioperaatorite filmitud lemmiktemaatikaid ja kaamerakäsitlust. Pigem sihtasutuse üldsuunitlusi kirjeldav raamat mainib põgusalt filmistuudio tähtsust eesti erinevate spordiürituste jäädvustamisel, kuid selle põhjal ei ole võimalik teha suuremaid järeldusi konkreetselt spordi kohta, sest Veste Paas ei kirjelda põhjalikult spordivideote üldisi tendentse.

Sihtasutust Eesti Kulturfilm on mainitud veel teistes erinevates Eesti dokumentalistikat käsitlevates teadusartiklites: aastal 2007 ilmus ajakirjas Teater. Muusika. Kino Karol Ansipi eesti dokumentaalfilmi ajalugu käsitlevad artiklid, mille esimeses osas kirjeldati filmistuudio tegevusi ja tähtsust.⁴ Mainimist väärib ka Ivi Tomingase 2006. aastal samas väljaandes ilmunud artikkel „Oli kord kulturfilm“, milles kirjutatakse Eesti Kulturfilmi peamistest tegevusvaldkondadest ning antakse väike ülevaade 1930.–1940. aastate dokumentaalfilmi hetkeolukorrast.⁵ Sellega tänapäevased käsitlused sihtasutusest Eesti Kulturfilm suuresti piirduvad.

Filmistuudio Eesti Kulturfilm peamiste eesmärkide kirjeldamisel on käesolevas bakalaureusetöös kasutatud toonast ajakirjandust: aastatel 1931–1940 ainsaks eesti filmistuudiodiks olnud sihtasutuse Eesti Kulturfilm tegevusi kajastati ajakirjanduses palju. Peamiselt kirjutati ajalehtedes filmistuudio filmiprojektidest ning anti teada, kui eestimaist kroonikat õnnestus tänu filmistuudiale välismaistele kinodele edasi müüa. Põhjalikumalt kirjutati ajalehtedes ka sihtasutuse struktuurilistest muutustest. Ajalehtedes Vaba Maa ja Rahvaleht ilmunud artiklid annavad sisuka ülevaate filmistuudio tegevusest ning aitavad mõtestada lahti sihtasutuse Eesti Kulturfilm vajadust. Töös leiavad ka kasutust Eesti Rahvusarhiivist pärit

³ Veste Paas, *Ajahetked. Väike filmiraamat* (Tallinn: Eesti Raamat, 1987).

⁴ Karol Ansip, „Sissevaateid Eesti dokumentaalfilmi I“, *Teater:Muusika.Kino*, nr 6 (2007), lk 111–117.

⁵ Ivi Tomingas, „Oli kunagi Eesti Kulturfilm“, *Teater:Muusika.Kino*, nr. 4 (2006), lk 84–88.

filmistuudio kohta käivad dokumendid – näiteks protokoll sihtasutuse loomise koosolekust ning kirjavahetus eesti filmi propageerimise ja kvaliteedi tõstmise kohta.⁶

Bakalaureusetöös analüüsitakse Eesti filmiarhiivist leitavad sihtasutuse Eesti Kulturfilm sporditeemalisi videoklippe.⁷ Kuna eesti historiograafias pole seni keegi niivõrd põhjalikult filmistuudio spordifilme analüüsinud, on uurimuse olulisemaks allikaks videolõigud. Bakalaureusetöös on vaadeldud suurusjärgus 80 erinevat sporditeemalist filmilõiku. Filmiandmeid ja videostruktuuri analüüsides on võimalik teha üldistusi ja leida spordifilmide ühiseid jooni, millega saab kirjeldada toonase spordidokumentalistika tendentse. Siinkohal tuleb kindlasti mainida, et sporditeemaliste videote hulk võis toona olla veelgi suurem – uurimustöös on kasutatud vaid neid videoid, mida oli võimalik Eesti Filmi Andmebaasi ja filmiarhiivi andmebaasi abil leida.

Kuna bakalaureusetöö üheks eesmärgiks on kõrvutada Eestis loodud spordifilme eestlaste üleüldiste sportimisharrastuste ja tulemustega, käsitletakse käesolevas töös ka Eesti spordiajalugu aastatel 1930–1940. Spordiajalugu kirjeldades on kasutatud peamiselt sekundaarkirjandust, mille hulgas on spordiajaloolase Tiit Lääne suusatamist ja maadlust käsitlevad teosed.⁸ Samuti leiab uurimistöös rakendust Kaarel Antonsi ja Kalle Voolaidi poolt aastal 2018 koostatud „Eesti spordi lugu“, mis kirjeldab eestlaste tähtsamaid spordialasid, spordisündmusi ja tulemusi alates keskajast kuni 21. sajandini.⁹ Käesolevas bakalaureusetöös kasutatud allikatena rohkelt ka spordiajakirjandust. Peamiselt ajakirja Eesti Spordileht artiklitele toetudes antakse uurimustöös hinnang, kuidas erinesid 1930.–1940. aastate spordiajakirjanduses kajastatud teemad spordifilmidest.

Käesolev bakalaureusetöö on jaotatud struktuuriliselt nelja peatükki. Töö esimeses osas mõtestatakse lahti filmi kui uue meediumi võimalusi, selle mõju inimesele ning selle kasutamist hariduslikel eesmärkidel. Samuti antakse selles peatükis ülevaade sihtasutuse Eesti Kulturfilm loomisest, selle eesmärkidest ning peamistest saavutustest oma tegevusaastatel 1931–1940. Uurimistöö teises peatükis kirjeldatakse lähemalt filmistuudio spordifilme, mille hulgas antakse ülevaade videote arvust aastate lõikes, filmiklippide keskmistest pikkustest ning enim videolõike jäädvustanud operaatoritest. Peatükis analüüsitakse ka erinevate spordivideote filmitehnikat,

⁶ Põhikiri, sihtasutuse ellukutsumise nõupidamise protokoll, sihtasutuse nõukogu protokoll, ERA.3631.1.1.

⁷ Eesti Kulturfilm RA, EFA.4.

⁸ Tiit Lääne, *Eesti maadluse kuldsed hetked* (Tallinn: Printon, 2007); Tiit Lääne, *Suusatamine - Eesti Rahvussport* (Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda 2007)

⁹ Kaarel Antons, Kalle Voolaid, *Eesti spordi lugu* (Tartu: Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseum, 2018).

mille peamiseks eesmärgiks on välja selgitada kui palju oli nende hulgas heli- ja tummfilme. Järgnevas peatükis analüüsitakse spordifilmide struktuurilist ülesehitust, milles tuuakse välja videolõikude korduvad temaatikad, kaadrid ja motiivid. Samuti käsitletakse peatükis erinevaid spordivideote žanreid: vaadatud videote põhjal on uurimustöös kategoriseeritud neli peamist žanrit, mida peatükis lähemalt lahti seletatakse. Viimases peatükis kõrvutatakse filmistuudio Eesti Kulturfilm sporditeemalisi filme laiemalt Eesti spordi tulemuste ja harjumustega, mille kirjeldamisel on abiks eesti spordiajalugu ja kaasaegne spordiajakirjandus. Töö kokkuvõttes antakse ülevaade spordidokumentalistika üldistest suundadest ning omapoolne hinnang, mida selles valdkonnas peaks põhjalikumalt uurima.

Tahan tänada oma juhendajat Janet Laidlat meeldiva koostöö ja Urmet Paloveeri spordialaste teadmiste ning asjalike kommentaaride eest.

1. Filmistuudio Eesti Kulturfilm ja filmi lahtimõtestamine

Peatükis antakse ülevaade sihtaustuse Eesti Kulturfilm loomisest, tegevusest ning filmistuudio laiemast mõjust Eesti kinokunstile. Ühtlasi annab peatükk ülevaate, kuidas toona mõtestati filmi kui uut meediumit ning mida see endaga kaasa tõi.

1.1 Kinematograafia kasulikkus

Kinematograafia oli 20. sajandi esimesel poolel uus vahend, millega rääkida lugusid ning tutvustada erinevaid paiku, rahvaid ja kultuure. Kinodes näidatud filmid mõjusid toleaesgses ühiskonnas inimeste käitumismustritele ja elupõhimõtetele tugevalt, mille tõttu tekkisid juba kahekümnendatel ajalehtedesse arutelud, mida võiks elektriteatris näidata ja mida mitte. Rahvalehes 1928. aasta 22. mail ilmunud artiklis analüüsiti laste kinokülastuste eelistusi ning leiti, et peamiselt meeldivad väiksematele kinohuvilistele selgepiirilised ja kohati labased komöödiafilmid ning elutruud videolõigud kodu- ja metsaloomadest. Muinasjuttude põhjal vändatud mitmeti mõistetavad lavastuslikud filmid laste poolehoidu ei saavutanud, kuna nad ei osanud nendega niivõrd suhestuda.¹⁰ Sellele vaatamata oli kinodes ka toonase ajakirjanduse arvates palju lastele ebasobivat, sest iseseisvunud Eesti Vabariigi esimesel kümnendil tekkisid esimesed konfliktid tekitavad arvamused filmide kahjulikkusest. Postimehes 1928. aasta 22. augusti väljaandes kommenteeritakse äsja haridusministeeriumi poolt kehtestatud õpilaste kinokülastuse keeldu. Artikkel järeldab, et keeldu on tarvis, sest kinokavades olid toona peamiselt filmid, mida autor nimetas demoraliseerivaks ning õpilaste maailmavaadet halvasti mõjutavaks. Labasust ja flirtivaid käitumismaneere kujutavaid stseene oli toona filmides palju ning see mõjutas artikli autori arvates otseselt ka koolilaste elukombeid.¹¹ Õpilaste kinokeelu kehtestamist toetas ka uuring, mis viidi läbi poliitiku, näite- ja proosakirjaniku Karl Ernst Petersoni (1868–1958) eestvedamisel. Uuringus osalesid Tallinna koolide õpilased, kellelt küsiti nende koolivälise kinokülastuse harjumusi ja eelistusi. 1500 7–15 aastaste kooliõpilaste vastustest selgus, et „keelatud vilja“ (draama- ja komöödiafilmid) järel olid kinodes

¹⁰ „Lapsed ja kino. Lapse omapärane maitse. Mis huvitab lapsi kinodes?“, *Rahvaleht*, nr. 60, 22.05.1928, lk 7.

¹¹ E. Maldas. „Kinost ja kinokeelust“, *Postimees*, nr 227, 22.08.1928, lk 2.

vaadatavuselt teisel kohal loodusfilmid, ajaloolised ja biograafilised filmid. Samuti vaadati ka erinevaid tööstust tutvustavaid filme, kuid spordifilmid jäid külastatavuselt teistele alla.¹²

Kino kasvatuslikust mõjust kirjutas dr. Rudolf Tamm (1910–1990), kes nentis samuti, kuidas filmi vaatamine mõjutab inimese alateadvust, millest hiljem võivad välja kujuneda käitumismustrid. Tamm toonitas, et kuna tegu on alateadliku mõjutusega, ei pruugi inimene aru saada, mis tema halba käitumist või tegevust põhjustas.¹³ 1933. aastal ilmunud artiklis loetleb Tamm üles sama aasta peamised kassahitid, millest lõviosa moodustasid kire- ja krimifilmid, teisele kohale platseerus toona komöödia ning kolmanda järjestusega esines kinodes kunstipärane ja õpetliku draamaideelise ja psühholoogilise ainetikuga kultuurfilm. Tamm pidas nendest kolmest filmižanrist kõlbeliseks vaid kolmandat, sest neid võib rakendada kooli õppetöösse. Ajalugu ja maateadust käsitlevad kultuurfilmid hõlbustaksid õpilaste õppimist ning ühtlasi muudaksid koolitööd mitmekesisemaks, leidis Tamm.¹⁴

Kinofilmide kõlbelisust analüüsides peab tõdema, et see oli kõik väga subjektiivne ning filmide sobivust on filmitehnika arengu ja käitumisnormide muutuste tõttu võrreldes tänapäevaste linateostega keeruline hinnata. Toonase ajakirjanduse põhjal on võimalik järeldada, et inimesed olid võrdlemisi teadlikud kino mõjust käitumisele, kuid sellele vaatamata olid kinokavades pigem kergemeelsed ekraaniteoseid. Kõlbelisemate filmide turustamiseks ja näitamiseks loodi erinevaid asutusi, et süstemaatilisemalt hakata inimestele väärtfilme näitama.

Aastal 1924 pöördus haridusministeeriumi poole Noorte Meeste Kristlik Ühendus (NMKÜ), nentides, et on haridusliku sisuga filmiseansse juba eelnevalt korraldanud. Haridusministeerium otsustas NMKÜ-ga koostööd alustada ning erinevate õpetlike filmide kogumiseks loodi keskladu ja saatejaam. Haridusministeerium organiseeris kesklattu erineva õpetliku ja populaarteadusliku sisuga linateoseid nii Prantsusmaalt kui ka Ameerika Ühendriikidest. Ministeeriumi ja NMKÜ vaheline koostöö algas juriidiliselt 1926. aastal ning kaks organisatsiooni moodustasid ühise kinokomisjoni, kuhu kuulus ka Eesti Õpetajate Liidu esindaja. Nendevaheline koostöö jäi soiku juba aastal 1928 – peamiseks põhjuseks oli rahapuudus.

Haridusministeeriumi ja NMKÜ koostöö kõrval pakkus konkurentsi filmistuudio Estonia-Film, mis näitas noortele kinokülastajale õpilasseansse 1922. aastast endale kuuluvas kinos Rekord.

¹²Paas, *Ajahetked. Väike filmiraamat*, lk 31–32.

¹³Dr. Rudolf Tamm, *Meie kino kasvatuslik mõju* (Tartu: Tartu Pedagoogilise Muuseumi kirjastus, 1933), lk 2.

¹⁴Samas, lk 2–3.

Filmistuudio Estonia-Film tootis ka ise vastavaid dokumentaalfilme. Aastal 1927 ostis haridusministeerium osaühingult vaatefilmi „Filmikaameraga läbi Eesti.“¹⁵

1.2 Spordifilmide turustamine enne sihtasutuse Eesti Kulturfilm loomist

Filmi haridusliku mõju kasulikkusest sai aru Eesti Spordi Keskliit, mis vastavasisuliste filmide näitamist planeerima hakkas. Kuigi kodumaisetest spordiüritustest polnud 1920. aastate lõpul piisavalt palju materjali, käis siiski tihe suhtlus välismaiste filmistuudiotega, kellelt taheti rentida filmikaadreid erinevatest spordiüritustest. Erinevate spordivideote maaletoojaks ja näitajaks kujunes Eesti Kultuurkapitali Kehakultuuri Sihtkapitali Valitsus, kes hariduslikke kinoseansse korraldas. Aastal 1929 korraldas kehakultuuri sihtkapital alg- ja keskkooli õpilastele filmiõhtu, kus näidati filmi “Tšehhi rahvuslik liikumine“, mille sisuks oli tšehhi võimlemissport. Samuti oli kavas ka film „Sport tiisikuse vaenlasena“ ja lühike komöödiafilm. Narvas toimunud filmidemonstratsioonil esines kehalise kasvatuse inspektor Ernst Idla (1901–1980) kõnega, rääkides peamiselt võimlemisega tegeleva tšehhi rahvusliku liikumise „Sokol“ tähtsust terves maailmas.¹⁶

Samalaadseid üritusi tehti ka teistes linnades: Ernst Idlale kirjutati Tartust ning sooviti laenutada filme, mida näidati ka Narvas. Kehakultuuri ja võimlemisspordi esindaja oli soovikirjale vastates positiivne ning toonitas, et Tartus korraldatavale filmiõhtule eelneks loeng mõnel kehalise kasvatuse üldteemal.¹⁷ Üheks suureks tõmbenumbriks kujunesid filmidemonstratsioonid 1928. aastal Amsterdamis toimunud olümpiamängudest. Olümpiamängude filmiõigused omandanud kehakultuuri sihtkapital laenutas vastavaid videolõike erinevatele linnadele ning kohaliku spordiedendajate initsiatiivil toimusid filmiseansid nii Rakveres, Tapal, Tartus kui Petseris.¹⁸ Kirjavahetust lugedes selgub, et filmidemonstratsioonidele eelnes korralik eeltöö ning üritust aitasid turundada erinevad teated ja reklaamid koolides. Üritused ei olnud kunagi tasuta ning Petseris toimunud filmiseansile maksis õpilaspilet 10 senti ning lapsevanemale oli kinopilet 20 senti.¹⁹ Pärnus toimunud Amsterdami olümpiamängude filmiseansside korraldamiseks kulus 120 kr – selle juurde kuulus nii filmirulli rent kui ka operaatori sõidu- ja ülalpidamiskulud. Eesti

¹⁵ Paas, *Ajahetked. Väike filmiraamat*, lk 34-36.

¹⁶ Ärakiri Ernst Idla kirjast võimlemisõpetajatele, dateerimata. RA, ERA.1321.1.48, l. 48.

¹⁷ Ärakiri R. Kerese kirjast Ernst Idlale, dateerimata. RA, ERA.1321.1.48, l. 54; Ärakiri Ernst Idla kirjast Plato lastekodu juhataja H. Brüllerile, dateerimata. RA, ERA.1321.1.48, l. 55.

¹⁸ Ärakiri Ernst Idla kirjast Royal-Filmi direktorile, 05.01.1929. RA, ERA.1321.1.48, l. 66.

¹⁹ Ärakiri Ernst Idla kirjast hr. Ilvesele Petseris, 16.01.1929. RA, ERA.1321.1.48, l. 70.

Kehakultuuri Sihtkapitali ja Pärnu spordiseltside Liidu kirjavahetusest ilmneb, kuidas sihtkapital proovis Pärnule ülesvõtteid Amsterdami olümpiamängudest iga hinna eest rentida. Kuigi 120 krooni filmi eest võis tunduda palju, kinnitati Pärnu spordiseltsidele, et vähemalt kuue erineva filmiseansi korraldamisest on Pärnule tulu vähemalt 300 krooni.²⁰ Seega õige piletihinna ja korraliku turundusstrateegiaga oli filmide näitamine kasulik ka majanduslikult, mainimata seda, et sportliku sisuga filmide näitamine oli noortele väga heaks inspiratsiooniks.

Õpetlike filmide taustal tõusis 1920ndate Eestis vajadus ka kohaliku dokumentaalfilmi järele. Ka ajakirjanduse hoiak oli selgelt mängufilmide tootmise ees dokumentalistika poole kaldu. Eesti elu kujutavaid filmistuudio Estonia-Film toodetud ringvaateid näidati peamiselt ainult osatühingule kuuluvas kinos ning Tallinnast kaugemale need dokumentaalkaadrid reeglina ei jõudnud. 1928. aastal saatis haridusministeerium üle Eesti laiali kaks ringkirja, mille eesmärgiks oli teada saada ja kaardistada organisatsioone, kes on üht- või teistmoodi Eesti elu dokumenteerinud. Ringkirja vastustest selgus, et lisaks sellele, et Estonia-Film oli talletanud 20 000 meetri jagu Eesti dokumentaalfilme, oli sellega tegelenud vaid Eesti Tervishoiu Muuseum ja Eesti Põllumajanduse Agronoomiline Büroo ning mõni asutus veel. Seega tekkis Eestil vajadus ühe keskse filmistuudio järele, kes dokumenteeriks nii Eesti elu olmet ja tähtsündmusi, kui toodaks erinevaid haridusliku sisuga õppevideoid.²¹

1.3 Sihtasutuse loomine ja eesmärgid

Eesti kultuurfilm oli Eestis tegutsenud filmistuudio, mis loodi aastal 1931 ja selle peamiseks tegevusväljundiks oli Eesti kultuuri ja tähtsamate sündmuste jäädvustamine ning nende esitamine kohalikes kinodes.²² Keskse filmistuudio, mis jäädvustaks Eesti Vabariigi sündmusi, loomine oli plaanis olnud juba pikemalt. Rahvalehe 1930. aasta 16. oktoobri numbris mainiti loodava sihtasutuse ülesandeid ja tegevusvaldkondi. Kuigi filmistuudio sihid olid 1930. aasta oktoobrikuuks juba paigas, polnud põhikirja suudetud veel viimistleda.²³ Filmistuudio ülesandeks oli jäädvustada nii hariduslikke kui ka eestlaste eluolu kajastavaid videoklippe, ühtlasi võttis Eesti Kultuurfilm kohustuse jagada tehtud videolõike eestlaste propageerimise

²⁰ Ärakiri Ernst Idla kirjast Pärnu spordiseltside liidule, 26.02.1929. ERA.1321.1.48, l. 93.

²¹ Paas, *Ajahetked. Väike filmiraamat*, lk 33–39.

²² Sihtasutuse Eesti Kultuurfilm põhikirja, 09.06.1931. RA, ERA.3631.1.1, l. 1.

²³ „Eesti Kultuurfilm uus filmiorganisatsioon loomisel. Tema sihid ja kavatsused“, *Rahvaleht*, nr. 122, 16.10.1930, lk 3.

eesmärgil ka välismaailmaga.²⁴ Sihtasutusena loodud filmistuudio eelarve oli 1000 krooni, mille andis Vabariigi Valitsuse Kultuurkapital. Eesti Kulturfilm koosnes kolmest erinevast tasandist: nõukogu, juhatus ja revisjonikomisjon. Nõukogusse kuulusid filmistuudio loonud asutuste esindajad, kes valisid enda hulgast viieliikmelise juhatuse. Sihtasutuse Eesti Kulturfilm asjaajamist organiseeris kolmest töötajast koosnev revisjonikomisjon, kes valiti nõukogu poolt ametisse üheks aastaks. Kuna filmistuudio tegevust peeti üldkasulikuks ja hariduslikuks, oli filmimeeskonna tööd ja tegevused sihtasutuses tasustamata.²⁵

Keskse filmistuudio loomist toetati mitmete valdkondade poolt – sealhulgas haridusasutuste esindajad, välisministeerium, kaitseministeerium kui ka kehakultuuri ametnikud. Asutustel oli ühine soov suurendada vastavate valdkondade õppevideote hulka, sest selliste videote arv oli väga väike. Välisministeeriumi esindaja Georg Meri (1900–1983) mõõnis, et vajadus uue sihtasutuse järele on, sest eesti filmitööstusel puudub majanduslik alus ning kroonikate näitamine kinodes kujundaks Eesti sise- ja välispoliitikast parema ilme. Kehakultuuri Sihtkapitali Valitsuse esindaja Leo Kalmet (1900–1975) nentis, et kuigi valdkonnas on küll filmiga mingil määral tegeletud ja sportlikke videoid tehtud, oleks ainult filmide tootmisele keskenduva sihtasutuse loomine õige samm.²⁶

Eesti Kulturfilmi ülesandeks jäi hariduslike õppevideote ja ringvaadetega tegelemine täies mahus. See tähendas, et lisaks filmimisele ja tööde monteerimisele pidi sihtasutus korraldama ka filmide laenutust vastavatele asutustele, looma üle-eestiliselt toimiva produktsioonifirma ning organiseerima vastavatesse ringkondadesse vajaliku filmitehnika, et kodumaist eluolu dokumenteerida.²⁷ Ühtlasi seisis Eesti Kulturfilmi põhikirjas, et filmistuudio peab jälgima, et tehtud videote tulemusel kasvaks eesti noorsoo ja laiema publiku rahvustunne. Eesti Kulturfilm kogus õppe- ja haridusvideoid vastavatele asutustele ning pidi leidma nendele videoklippidele ka näitamiseks koha.²⁸

²⁴ „Eesti maa ja rahvas filmile. Kultuurkapitali nõukogu võttis vastu „Eesti Kulturfilmi“ põhikirja“, *Waba maa*, nr. 91, 19.04.1931, lk 3.

²⁵ Sihtasutuse Eesti Kulturfilm põhikiri, 09.06.1931. RA, ERA.3631.1.1, l. 3.

²⁶ Ärakiri sihtasutuse nõukogu koosoleku protokoll, dateerimata. RA, ERA.3631.1.1, l. 11–12.

²⁷ „Eesti maa ja rahvas filmile. Kultuurkapitali nõukogu võttis vastu „Eesti Kulturfilmi“ põhikirja“, *Waba maa*, nr. 91, 19.04.1931, lk 3.

²⁸ Sihtasutuse Eesti Kulturfilm põhikiri, 09.06.1931. RA, ERA.3631.1.1, l. 4.

1.4 Sihtasutuse Eesti Kultuurfilm tegevus aastatel 1931–1936

Vastloodud sihtasutusel Eesti Kultuurfilm oli kolmekümnendate aastate alguses raskusi oma eesmärgipärase töö alustamisega. Filmistuudiol oli 1931. aasta hakul eelarve vaid 300 krooni, millele pidi lisanduma 1. aprilliks veel täiendavad 500 krooni, kuid ka sellest jäi esialgu väheks, et alustada Eesti ringvaadete ja loodusfilmide tootmisega.²⁹ Olukorda raskendas ka asjaolu, et erinevate organisatsioonide poolt sihtasutusele annetatud filmitehnika oli kas vananenud või ebakvaliteetne, et heal tasemel dokumentaalfilmi toota.³⁰ 1930. aastal välja antud kinofilmide seaduse kohaselt jäi eesti-teemaliste dokumentaalfilmide koostamine täies mahus sihtasutuse Eesti Kultuurfilmi hooleks, see pidi ise leidma filmile ka vastavad turustajad erinevate filmitöösturite või kinoomanike hulgast.³¹ Ühtlasi sätestas seadus, et igal kinoseansil peab kino näitama vähemalt 100 meetri (umbes viis minutit) filmilindi ulatuses siseriiklikke ringvaateid. Samasugune seadus kehtestati näiteks ka aastal 1932 Antanas Smetona valitsuse (1926–1940) ajal Leedus – kuna aastal 1924 oli kinode vastumeelsus seaduse suhtes suur, jõustus see alles kaheksa aastat hiljem.³² Veste Paasi uurimustest Eesti dokumentaalfilmi kohta ilmneb samuti, et paljud kinoomanikud ja filmitöösturid ei pooldanud vastava seaduse vastuvõtmist ka Eestis, nentides, et kohaliku kino jaoks on kodumaise filmitoodangu esitlemine ja turustamine enne igat seanssi liiga kalliks ülesandeks.³³

Sihtasutuse Eesti Kultuurfilm esimest tegevusperioodi aastatel (1931–1936) jäi varjutama pidev rahanappus ja oskamatus süsteemselt eesti rahva elu jäädvustada. Toonane ajakirjandus mainib samuti, kuidas filmistuudiol pole piisavalt eelarvet, mille tõttu korrastatakse juba eelnevalt jäädvustatud dokumentaalfilme. Rahvalehes ilmunud artiklis nenditakse, et kuigi huvi eesti kultuurfilmide vastu Poolas oli olemas, polnud Eestil 1932. aastal piisavalt originaalsisu, et poolakatega filme vahetada.³⁴

1934 aasta 17. oktoobri väljaandes ajalehele Vaba Maa antud usutluses andis sihtasutuse Eesti Kultuurfilm juhatuse esimees Richard Övel (1894–1958) mõista, et filmistuudio jäädvustanud 3000 meetrit erinevaid kroonikakaadreid, millest märgilisemateks võib pidada ülesvõtteid Eesti

²⁹ „Eesti Kultuurfilm ei saa tööle hakata. Puudub vajalik tegevuskapital“, *Vaba maa*, nr. 300, 22.04.1931, lk 5.

³⁰ Karol Ansip, „Sissevaateid Eesti dokumentaalfilmi I“, *Teater.Muusika.Kino*, nr 6, (2007), lk 111.

³¹ „Kultuurfilmide soetamine ja levitamine uutele alustele. Sihtasutis Eesti Kultuurfilm rakendati tööle“, *Õpetajate Leht*, nr. 32, 7.08.1931, lk 3.

³² Audrius Dambrauskas, „Newsreel and Censorship in Antanas Smetona’s Lithuania 1926–1940“, *Culture Crossroads*, vol. 10, (2017), lk 8–18, lk 11.

³³ Paas, *Ajahetked. Väike filmiraamat*, lk 72.

³⁴ „Meie kultuurfilmide armetu olukord“, *Rahvaleht*, nr. 153, 29.12.1932, lk 2.

kuurortidest ja teistest ilusamatest paikadest.³⁵ Kuna aastatel 1931–1936 polnud filmistuudiol kindlat sissetulekuallikat jäi Paasi hinnangul sihtasutuse Eesti Kulturfilm jäädvustused eesti rahva tegemistest kaootilisteks. Veste Paas toob välja sihtasutuse organiseerimatust erinevate teemade käsitlemisel öeldes, et erinevate eluvaldkondade kajastamine on olnud ebamäärane. Vastaval ajaperioodil oli 74 erinevast videoklipist 17 pühendatud riigikroonikale ning sama palju spordile, mis annab tunnistust, et spordi kajastamine oli filmistuudiale tähtis. Jooksvat informatsiooni kajastati 12 korral ning vastavas nimekirjas filmiti 9 loodus- ja vaatefilmi.³⁶ Balti riikides oli kolmekümnendatel filmikroonikas sarnane teemakajastus, sest ka Audrius Dambrauskas kirjeldab, kuidas Leedu ringvaadetes jäädvustati eelkõige riiklike sündmusi, mille hulgas filmiti ka tehnoloogia arengut ja erinevaid spordiüritusi.³⁷

Toona olid filmiklippide kunstilise väärtuse eest vastutajad peaaesjalikult operaatorid. Nemad olid need, kes määrasid filmi meeleolu, otsustasid milliste rakursside alt inimesi või esemeid filmida ning olid ka videote monteerijaks. Sel perioodil (1931–1936) kerkivad teistest operaatoritest Veste Paasi hinnangul esile Konstantin Märška (1896–1951) ja Harald Viikmann (1892–1965). Neist esimese tunnuseks oli kajastada inimeste sisemisi võitlusi ja hingeelu. Oskusliku kaamerakäsitlusega filmis Märška lähedalt inimeste tegevust, nende käelisi tegevusi ja näoilmeid, et siis anda vaatajale võimalus hinnata tegelaste siseelu. Harald Viikmann seadis oma klippide rõhuasetuse peamiselt olustiku üldisele ilmele. Impressionistlikus võtmes filmitud kaadrid loovad ühise meeleolu ja hoiaku, milles on võrdselt tähtis nii inimene kui loodus tema ümber.³⁸

Sihtasutuse Eesti Kulturfilm sporditeemalisi videoid vaadates ei saa teha erinevate operaatorite töö kohta sisukat analüüsi. Eesti filmiarhiivis olevates spordivideotes pole enamikel videotel autor teada ning seepärast on keeruline hinnata spordisündmuste jäädvustuste kunstilisi väärtusi. Üldistusena võib aga öelda, et need videod, mille on autor teada, on lahendatud tundavamalt professionaalsemalt ja operaator on osanud tabada paremini sportlaste ja pealtvaatajate emotsioone. Seda on näha nii Konstantin Märška, Vladimir Parveli (1908–1971) kui ka Ernst Treieri (1902–1983) poolt filmitud spordivideotes.

³⁵ „Filmiseadus. Miks tahetakse monopoli?“ *Waba Maa*, nr. 244, 17.10.1934, lk 2.

³⁶ Paas, *Ajahetked. Väike filmiraamat*, lk 58–59.

³⁷ Dambrauskas, „Newsreel and Censorship in Antanas Smetona’s Lithuania 1926–1940“, lk 15.

³⁸ Paas, *Ajahetked. Väike filmiraamat*, lk 61–64.

Kuna Eesti kroonikatest tekkis 1935. aastaks puudus ning paljud kinoomanikud ei olnud endiselt nõus oma kinodes näitama kohalikke dokumentaalfilme, võttis uuendatud kinoseaduse riigikogus läbisurumise enda peale siseministeerium. Ajaleht Vaba Maa kritiseeris juba 1934. aasta oktoobrikuus kinoseaduse vastuvõtmist, kirjutades, et säärane seadus võetakse vastu filmistuudio enda oskamatusel kroonikafilme kasumlikult turustada. Artiklis tuuakse välja, kuidas Eesti Kulturfilm teenib dokumentaalfilme tootes vaid veerandi võimalikust kasumist. Samuti leitakse artiklis, et vähese välisriikide huvi põhjus on heliaparatuuri puudumises, sest välismaised filmistuudiod huvitusid peamiselt ainult helifilmidest.³⁹

Vastuoluline seaduseelnõu võeti siiski vastu ning seekord ei arvestanud siseministeerium kinoomanike nõudmistega mitte üheski aspektis.⁴⁰ Siseminister määras 1935. aastal kroonikafilmi maksumuse ülemmääraks 100 krooni ning andis dokumentaalsete filmiklippide varustamise ainuõiguse sihtasutusele Eesti Kulturfilm. 10. mail 1935 jõustunud seadus vabastas kinod kroonikate näitamise kohustuse suvekuudeks, kuid alates 15. novembrist pidi sihtasutuse Eesti Kulturfilm kroonikafilme näitama iga kino.⁴¹

Sihtasutuse Eesti Kulturfilmi tegevus lõpetati siseministri otsusega 5. märtsil 1936 ning seejärel lõi siseministeerium samu eesmärgi täitva sihtasutuse. Samaks jäi ka sihtasutuse nimi.⁴² Järgnevalt hakkas sihtasutus Eesti Kulturfilm kuuluma otseselt Riikliku Propaganda Talituse alla, kuna uue sihtasutuse juhatuse esimeheks määrati sama üldosakonna juhataja.⁴³

1.5 Sihtasutuse Eesti Kulturfilm tegevus aastatel 1936–1940

Uuenenud sihtasutus muutus eelkõige organisatoorselt, uue filmistuudio nõukogusse hakkas kuuluma 16 erineva organisatsooni ja asutuse esindajad, kelle hulgas olid ka Tallinna linnavalitsus ja Punane Rist. Lisaks kaasati sihtasutuse tegemistesse viie erineva ministeeriumi, Kaitseliidu, turismi korralduse ja propagandatalituse esindajad. Senine sihtasutuse direktori koht kaotati ning asemele võeti tehnilise tööjõu järelevalvet pidav produktsioonijuht. Esimesel koosolekul tõdeti, et kodumaise filmielu aktiveerimiseks on kindlasti vaja muretseda uuem filmitehnika ja helifilmiaparaat, sest olemasolevate vahenditega pole võimalik välisturule minna. Ajalehes Vaba Maa mainiti, et uue filmitehnika ostmiseks kasutatavasse filmikapitali on

³⁹ „Filmiseadus. Miks tahetakse monopoli?“, *Waba Maa*, nr. 244, 17.10.1934, lk 2.

⁴⁰ Paas, *Ajahetked. Väike filmiraamat*, lk 73–74.

⁴¹ „Kodumaa filmikroonika annab Eesti Kulturfilm“, *Kaja*, nr. 101, 1.05.1935, lk 4.

⁴² „Uus Sihtasutus Eesti Kulturfilm“, *Waba Maa*, nr 54, 7.03.1936, lk 3.

⁴³ Paas, *Ajahetked. Väike filmiraamat*, lk 74.

tsensuurismaksust kogunenud 15 000 krooni.⁴⁴ Seda kas uue sihtasutuse tegevustesse oli otseselt kaasatud ka mõni riiklik spordiorganisatsioon, pole kaasaegses ajakirjanduses paraku mainitud. Filmistuudio muutus lisaks struktuurilisusele erinevusele ka koosseisuliselt. Kuna sihtasutust mõtestati ka kui teabekeskust, vajas Eesti Kulturfilm enda ridadesse ka korrespondente. 1936. aasta novembris pöördus Eesti Kulturfilm omavalitsuste poole palvega, et nad teavitaksid sihtasutust sündmustest, mis vääriskid filmilindile jäädvustamist. 1937. aasta maiks oli filmistuudiol kaameramehed nii Tartus kui ka Pärnus. Teistes maakondade keskustes olid sihtasutusel koha peal korrespondendid, kes vajadusel sihtasutust tähtsa sündmuse eel teavitasid.⁴⁵

Vajaliku aparatuuri ostmiseni jõuti 1936. aasta juuli lõpuks, mil otsustati sihtasutusele osta kolm tummfilmi kaamerat ja üks helifilmi salvestamise võimalusega aparaat. Heliaparatuuri maksumuseks jäi toona 55 000 krooni.⁴⁶ Arvestades seda, et 1936. aastaks oli tegevuskava juba paika pandud, oli investering nelja kaamera soetamiseks igati õigustatud. 1936. aastal plaanis filmistuudio Eesti Kulturfilm jäädvustada 11 200 meetrit filmi, millest 2000 meetrile filmiti etnograafilist kroonikat ja spordisündmusi ning 1000 meetrile lindistati erinevaid propagandafilme. Sealjuures oli loetletud veel väiksemas mahus erinevad kaitseväe ja kaitseliidu sündmusi ja erinevaid muusikalisi lühifilme.⁴⁷

Uuema filmitehnika hankimisel tekkis vajadus ka uute kinematografistide värbamiseks. 1936. aasta lõpul oli vastavad üleskutsed ajalehes *Vaba Maa*. 2. detsembril 1936 kuulutati, et sihtasutus Eesti Kulturfilm vajab oma ridadesse tegevuse laienemise tõttu praktikante operaatori, monteeriija, valgusseade ja laboratooriumitööde kohale.⁴⁸ Selleks korraldas Eesti Kulturfilm sihtasutuse tööruumides koolitusi, milles osalenud saja inimese seast valiti välja kümme õpilast, kellest kaks said palgalise koha ning ülejäänud kaasati vabatahtlikuna filmistuudio tegemistesse. Koosseisult ja filmitehnika poolest suurenenud sihtasutus tõstis selle tulemusena ka oma toodangumahtu. Filmistuudio 1936. aasta maikuu aruandest Riiklikule Propaganda Talitusele selgus, et aasta jooksul filmiti ettenähtud 11 100 meetri filmilindi asemel koguni 14 600 meetrit

⁴⁴ „Eesti Kulturfilm uutel alustel. Sihtasutise uus juhatus pidas eile esimese koosoleku. koostamisel lähem töökava. - Direktori asemele ametisse produktsioonijuht?“ *Vaba Maa*, nr. 62, 17.03.1936, lk 8.

⁴⁵ Ivi Tomingas, „Oli kunagi Eesti Kulturfilm“, *Teater.Muusika.Kino*, nr. 4 (2006), lk 86.

⁴⁶ „Kulturfilm ostab filmiaparate“, *Uus Eesti*, nr. 203, 30.06.1936, lk 1.

⁴⁷ „Kulturfilm suurejooneliselt tööle. Ostetakse helifilmi aparaat ja tehnilised siseseaded. Veel tänavu asutakse rahvusliku monumentaalfilmi valmistamisele“, *Uus Eesti*, nr 158, 13.06.1936, lk 2.

⁴⁸ „Otsitakse filmile tehnilisi jõude“, *Vaba Maa*, nr. 276, 2.12.1936, lk 3.

kohalikke dokumentaalkaadreid. Nende hulgas oli 56 erinevat ringvaadet Eestis toimunud üritustest ning 18 kultuurfilmi.⁴⁹

Sihtasutuse peamiseks väljundiks kujunes aastatel 1936–1940 videoreportaaž. Tähtsamad päevakajalised sündmused näidati vaatajatele videokokkuvõttena, mille taustal edastas diktor ka vajamineva informatsiooni toimuvaürituse kohta. Reportaažklippe tehti nii tähtsate hoonete avamistest, erinevatest spordiüritustest kui ka riiklike pühadega seotud tseremooniatest. Kuna sihtasutus Eesti Kulturfilm oli riiklik asutus, kajastati filmistuudio tegevust palju ajalehtedes Uus Eesti ja Vaba Maa. 20. novembri 1936. aasta ajalehe Uus Maa väljaandes antakse ülevaade filmistuudio aastasest tegevusest, kus muuhulgas korratakse sihtasutuse peamisi ülesandeid ja eesmärke ehk Eesti tähtsamate sündmuste jäädvustamist.⁵⁰ Filmile heli peale lugemine võimaldas viia õpetlike filmide kvaliteedi uuele tasemele. Nii tootis Eesti Kulturfilm aastal 1938 peaaegu poole tunnise videolõigu Eesti põlevkivienergia tootmisest, kus diktor tööstuse toimimist põhjalikult kirjeldab.⁵¹ Sel ajaperioodil loodi ka mitmeid vaatefilme: 1938 jäädvustas sihtasutus Eesti Kulturfilm filmilindile pilte Tallinna ümbritsevat loodust. Operaator Vladimir Parvel võttis üles nii erinevaid looduskaadreid kariloomadega, kui ka inimeste tegevusi metsaradadel või rannapromenaadil.⁵²

1.6 Spordifilmi osakaal 1940/41 aastal

Spordi filmimise osakaal oli võrreldes teiste kroonikate salvestamisega väiksem. 1940/41 aasta aruandest on võimalik lugeda, kuidas sport on küll eraldi teemana välja toodud, kuid plaanitavatest filmidest oli kavas filmida vaid talvefilm „Lumi kutsub“, mis keskendub suusatamise näitamisele. Vaatefilme oli sihtasutusel Eesti Kulturfilm plaanitud filmida neli: kavas oli jäädvustada eraldiseisvad kroonikavõtted Toompeast, Järvamaast, Tartust ja Virumaast. Dokumente uurides selgub, et filmistuudiol oli plaanis filmida kommunistlikust ideoloogiast inspireeritud videoklippe eesti parimatest tööliissportlastest, samuti tööliissportlaste tegevusi nii vabas looduses kui võimlas. Lühike klipp taheti jäädvustada ka koolinoorte talispordi harrastamisest.⁵³ Töökava, mille vaatas üle ka Riiklik Propaganda Talitus nentis, et Toompeast

⁴⁹ Paas, *Ajahetked. Väike filmiraamat*, lk 84.

⁵⁰ „Kulturfilm laiendab tegevust“, *Uus Eesti*, nr. 315, 20.11.1936, lk 2.

⁵¹ Põlevkivi ja põlevkiviõli tootmine. RA, EFA.4.247.

⁵² Pilte Tallinna ümbrusest. RA, EFA.4.268.

⁵³ Sihtasutuse Eesti Kulturfilm 1940/41. a töökava. ERA.1093.1.389, lk 4–7.

eraldiseisva vaatefilmi tegemine on ebavajalik, sest seda on juba piisavalt jäädvustatud.⁵⁴ Riikliku Propaganda Talitusel oli õigus esitada filmistuudio tööplaanide osas küsimusi ja teha muudatusi, kuid kirjutas sihtasutusele Eesti Kulturfilm polnud mainitud sporditeemaliste filmide kohta midagi. Kui teiste filmiteemade (kultuur, tööstus, merendus jne) oli jagatud kommentaare filmi adekvaatsuse või vajalikkuse kohta, polnud spordifilmide suhtes riikliku propaganda talitus arvamust avaldanud. Seega võib kirjavahetuse põhjal oletada, et spordifilmid polnud aastal 1940 väga suur prioriteet.

Võimuvahetusega 1940. aasta suvel muutus ka Eesti Kulturfilmi laad ja stiil, filmilindil näidatakse peamiselt inimesi ning esiplaanile kerkis tööline. Suurenes ka informatiivse reportaaži osakaal ning filmistuudio ülesandeks jäi peamiselt erinevate miitingute filmimine, mille põhjal valmis ka suurteos „Rahva Tahe“ nn. 1940. aasta „sotsialistlikust juunirevolutsioonist“. 15. jaanuar 1941 märgib senise sihtasutuse Eesti Kulturfilm lõppu, kuna siis läks filmistuudio üle Nõukogude Liidu Kinokomitee alluvusse ning nimetati ümber Kinokroonika Eesti Stuudioks.⁵⁵

⁵⁴ Sihtasutuse Eesti Kulturfilm 1940/41. a töökava. RA, ERA.1093.1.389, l. 20.

⁵⁵ Ansip, „Sissevaateid Eesti dokumentaalfilmi I“, lk 96–97.

2. Sihtasutuse Eesti Kulturfilm sporditeemaliste filmide tehnilised andmed

Käesolev peatükk analüüsib filmistuudio Eesti Kulturfilm toodetud spordifilmide tehnilisi andmeid. 84 digiteeritud spordipala põhjal heidetakse pilk kajastatud spordialadele, vaadeldakse millise ajaperioodi ajal enim sporti filmiti. Selle käigus antakse ühtlasi ülevaade filmimeeskonnast ning mainitakse enim filmiklippe jäädvustanud operaatoreid. Samuti uuritakse sihtasutuse Eesti Kulturfilm spordifilmide põhjal, kuidas filmiklippide tehniline võimekus aastate lõikes muutus ning kui suur oli heli- või tummfilmide osakaal videote puhul.

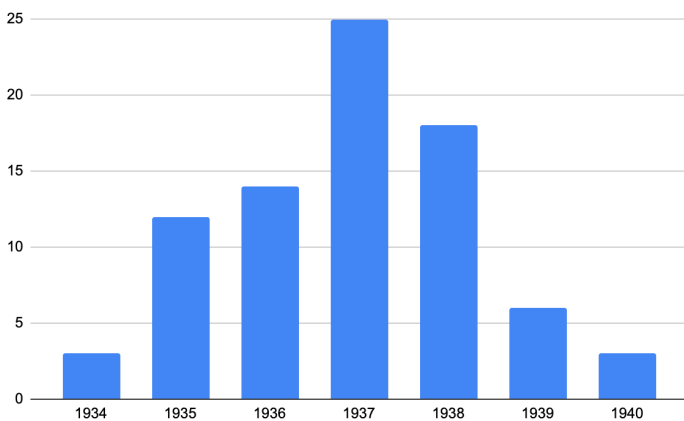
2.1 Sporditeemaliste filmide ajaline analüüs

Ajavahemikust 1931–1934 on säilinud vaid kolm filmistuudio erinevat spordivideot, kus ühes jäädvustati Eesti esimest võimlemis- ja spordipidu ehk Eesti Mänge.⁵⁶ Suuremal hulgal on säilinud spordifilmide alates 1936. aastast, mil erinevate spordivideote tootmise arv märgatavalt ka kasvas. Kuigi 1936. aastal veel videote hulgas nii originaalheli kui ka taustamuusikaga videoid ei olnud, olid need siiski professionaalsed. Videokokkuvõtte „Meeskondade vaheline suusatamine“, mis filmiti 1936. aasta talvel järgisid filmi monteerijad levinud spordifilmi struktuuri, mida kirjeldatakse täpsemalt töö järgmistes peatükkides.⁵⁷ Kuigi 1937. aastal jäädvustas Eesti Kulturfilm kõige rohkem erinevaid spordifilme, on minu hinnangul filmistuudiale märgilisem siiski aasta 1938, mil Eesti võõrustas kahte erinevat Euroopa meistrivõistlust. Filmistuudio jäädvustas nii EM-i jääpurjetamises kui ka kreeka-rooma maadluses, millest valmisid seni kõige professionaalsemad spordivideod. Struktuuriliselt terviklikud, taustaheli ja diktoriga videolõikudes olid olemas kõik spordifilmile iseloomulikud komponendid, mis teiste videote puhul võisid mõnevõrra hälbida. Ühtlasi oli kreeka-rooma maadluses ka originaalheli Estonia kontserdisaalis toimunud võistlustest. Rahvusvahelistest võistlustest tehti helifilm seetõttu, et välismaisel turul 1938. aastaks enam tummfilme ei tahetud. Kuna spordivideod on olnud nende aastate jooksul (1936–1940) väga erineva tasemega, ei saa aastate jooksul toimunud võistluste videoid analüüsides selgest filmikvaliteedi muutusest

⁵⁶ Esimesed võimlemis- ja spordimängud Tallinnas. RA, EFA.4.46.

⁵⁷ Meeskondade vaheline teatesuusatamine. RA, EFA.4.88.

rääkida. Filmimise tase sõltus siiski suuresti sündmusest ja sellest, kuidas seda taheti esitleda. Kõige märgilisemaks muutuseks saabki pidada seda, et aastast 1938 loodi ka mõned videod originaalheliga, kuid siiski märkimisväärselt vähe. Kõige levinum oli aastate lõikes ikkagi tummfilm, millele järgnes spordivideo taustamuusikaga. Ajaliselt jälgides on samuti märgatav, kuidas 1931–1936 aastatel puudus filmistuudio Eesti Kulturfilm helifilm täielikult, kuid vahemikus 1937–1940 loodi erinevatest spordisündmustest nii taustamuusikaga kui ka originaalheliga videolõike (vt täpsemalt allpool).

Graafik 1. Loodud spordivideote arv aastate lõikes. Graafiku aluseks on RA, EFA.4.

2.2 Heli ja taustamuusika

Filmistuudio Eesti Kulturfilm toodetud spordifilmide hulgas on tummfilme, taustamuusikaga kui ka originaalheliga videolõike. Analüüsitavaatest spordivideotest olid pooled klipid täiesti helita. 84 filmistuudio Eesti Kulturfilm produtseeritud videolõikudest 46 juhul puudus videos heli täielikult ning nendes polnud videopildiga ühtivat spordisündmuse heli ning samuti puudus neil taustamuusika. Helita videote puhul ei saa teha žanrilisi ja spordiala-vahelisi eristusi, sest vaadeldava arhiivmaterjali põhjal on võimalik väita, et neid esines igas žanris ja kõigis erinevates spordialade videokokkuvõtetes. 1934., 1935. ja 1936. aastal loodud spordivideotes puudus heli täielikult. Esimesed heliga spordivideoid tehti alates 1937. aastast, kuid ka siis oli loodud videolõikudest enamik tummfilmid (25st spordivideost 14 olid tummad). 1938. aastal vähenes tummfilmi hulk märgatavalt ning 18st spordivideost vaid kolm olid ilma helita. Aastal 1939 ja 1940 spordifilmidest enam tummfilme ei loodud.

Arvult teisel kohal olid taustamuusikaga spordivideod – spordifilmiklipil puudus originaalheli, kuid see oli asendatud taustamuusikaga. Neid esines 19 juhul 84st. Taustamuusika valik oli võrdlemisi sarnane. Spordifilmides toimunud kiireid ja tempokaid võistlusi ja kaadrivahetusi toetas sinna sobiv muusika. Peamiselt oli taustamuusika üksteisega sarnane. Eelkõige olid spordifilmides kajastatud võistlused kiiruse peale ning tempokad, mistõttu pidi ka taustamuusika olema rütmikas ja kaasahaarav. 1940. aasta talvel peetud Eesti kiiruisutamise meistrivõistlused on hea näide kirjeldamiseks spordivideot, kus kiire uisutamise taustal kostub tempokas ja ergutav orkestrimuusika.⁵⁸ Muusikavalik sõltus paljuski just spordialast, sest 1938. aastal toimunud Eesti maletajate võistluse ülevaatevideot saatis istuvale spordialale omane tasakaalukam ja aeglasem taustamuusika.⁵⁹ Muusika oli paljudes videotes üsnagi sarnane ning reeglina ei olnud need tuntud lood. Erandina on võimalik välja tuua video „Suvine suusatreening rannaliival“, kus keelpillid mängisid viisil „Üles, üles, hellad velled.“⁶⁰ Muusikainstrumentidest olid kõige levinumad keelpillid, kuid märkimisväärseks täienduseks oli metallofon, mida kasutati videos „Viimaseid talvelõbusid.“⁶¹

Kõige väiksema osa moodustasid videod, milles oli salvestatud spordisündmuse heli. Analüüsitavatest videotest vaid kuuel klipil oli kasutatud originaalheli. Nende hulgas võib leida XI Euroopa Meistrivõistlused kreeka-rooma maadluses kui ka Eesti-Läti vehklemisvõistluse.⁶² Salvestatud on nii publikust tulevat müra (plaksutamised ja hõiked), mille kõrval kostub ka areenilt vehklemine.

Sporditeemaliste videote, eriti informatiivsete filmiklippide juures, tõuseb esile diktor, kes annab teada, milliste tulemustega üks või teine spordivõistlus lõppes. Sihtasutuse Eesti Kulturfilm spordifilme uurides tuleb tõdeda, et nende videote hulk ei olnud väga suur ning jääb selgelt alla nii tummfilmidele kui ka taustamuusikaga videolõikudele. Diktori häälega vaatajat informeerivat spordivideot tehti eelkõige rahvusvahelistest võistlustest, mida ilmestab hästi Monte Carlo tähesõidust loodud lühike, kolmekümne sekundi piires valminud kokkuvõte. Filmistuudio ei tootnud enne 1937. aastat ühtegi helifilmi, kuna vastav tehnika lihtsalt puudus. Kui heliaparatuuri ostmise 1936. aastal õnnestus tootis Eesti Kulturfilm järgmisel aastal ka

⁵⁸ Eesti esivõistlus kiiruisutamises. RA, EFA.4.303.

⁵⁹ Seltsidevahelised esivõistlused males. RA, EFA.4.206.

⁶⁰ Suvine suusatreening rannaliival. RA, EFA.4.243.

⁶¹ Viimaseid talvelõbusid. RA, EFA.4.206.

⁶² Eest-Läti meistrivõistlused vehklemises. RA, EFA 4.207.

esimesed helindatud spordifilmid. Helifilmide loomine andis paremad võimalused kodumaise kroonika müümiseks ka välismaisesse kinolevisse.

2.3 Kajastatud spordialad ja nende videote pikkus

Filmistuudio jäädvustas aastatel 1931–1940 meeleolu- ja kokkuvõttevideoid mitmetest erinevatest spordialadest, mille hulka kuulusid: iluuisutamine, jalgpall, jäähoki jääpurjetamine, kergejõustik⁶³, kiiruisutamine, korvpall, maadlus, male, mootorisport, lauatennis, poks, ratsutamine, suusatamine, sõudmine, tennis, tõstmine, ujumine, vehklemine ja võimlemine.

Kui 1936. aastal ringvaadete tootmine hoogustus, muutus ka spordialade valik mitmekesisemaks. Mainimata ei tohiks jättamõnevõrra ekstreemsemat spordiala skjööring ning varia kategooriasse kuuluvaid erinevaid mitmevõistluse alasid, mida korraldati eelkõige Kaitseliidu spordiüritustel. Kõige laiemalt saab spordialasid määratleda talispordiks ja suvespordiks. Sihtasutuse Eesti Kulturfilm võttegrupp filmis rohkem suvel toimuvaid spordisündmusi ning seepärast oli talisporti kajastavate videote hulk väiksem moodustades suvealadest natuke rohkem kui kolmandiku.

Sihtasutuse Eesti Kulturfilm kajastatud mitmekesise spordialade valiku põhjal on võimalik uurida ja anda hinnang, millised alad said kõige enam ekraaniaega. Analüüsitavatest spordialadest leidis kõige enam kajastust suusatamine, mida oli leitavast arhiivimaterjalist umbes kaheksandik, sh suusahüpped. Kuigi erinevaid klippe suusatamisest oli kõige enam, jäid need oma kogupikkuselt alla mootorisporti videotele, mida oli jäädvustatud seitsmel juhul, kuid mille kogumaht ületas mitme minutiga suusatamise videolõike. Põhjus seisnes selles, et mootorisportiürituste kajastamine oli tunduvamalt terviklikum kui suusatamise kajastus ning seda ilmestab hästi mootorrataste võistlus „Viies suursõit mootorratastel“, mille video pikkus oli 2:47 minutit.⁶⁴ Vastukaaluks on kogu Otepää talvelõbusid (suusatamist) jäädvustanud videolõik 1:27 minutit pikk.⁶⁵ Spordialadest järgmisena jäädvustati kõige enam jooksuvideoid, kuigi nende kogumaht polnud sedavõrd suur (4:29 minutit). See tulenes sellest, et kajastatud spordivideod olid lühikesed ning keskmine pikkus oli nendel 50-sekundi piires. Filmistuudio Eesti Kulturfilm poolt jäädvustatud jalgpallireportaazid olid seevastu pikemad. Ühtlasi kajastati rohkelt ka kergejõustikuvõistlusi, kuid ka nende kogupikkus oli võrdlemisi lühike. Neljast analüüsitud

⁶³ Selle hulka lugesin ka erinevad kaitseväge maastikujooksud rakmete ja varustusega.

⁶⁴ Viies suursõit mootorratastel. RA, EFA.4.168.

⁶⁵ Viimaseid talvelõbusid. RA, EFA.4.201.

kergejõustikuvideost oli vaid üks pikem kui pool minutit. Eesti ja Leedu vahelisest võistlusest koostati lühike ülevaade, kus 24 sekundi jooksul näidati kõikidel mitmevõistluse aladel vaid ühte katset.⁶⁶ Kuigi erinevate spordialade jäädvustamise eelistamine teistele võistlustele on videoid analüüsidest tuntav, on erinevate mõõduvõtmete arv sihtasutuse Eesti Kultuurfilm arhiivis minu hinnangul mitmekesine.

Video pikkus sõltus ka sellest, kuidas spordiüritust filmitud oli. Enamjaolt olid spordivideod lühikesed ja kokkuvõtlikud, näidates põgusalt starti, parimaid hetki võistlusareenilt ning viimasena võitjat. Teisel juhul näidati ürituse n-ö ettevalmistus- või soojendusala, publikut ja mõningal juhul ka katkeid ürituse avamiskõnest.

Eesti Kultuurfilmi kõige pikem säilinud spordivideo oli II Üleriigiliste võimlemis- ja spordipidustuste ehk II Eesti Mängude kajastamine. Kogupikkuselt oli see 16:31 minutit pikk. Kuna see videokokkuvõte läks eelkõige suurürituste alla ja kätkes endas pea kõiki suvealaseid, seda teistega ei võrreldud. 16 ja poole minutilisse videosse mahtusid mängude rongkäigud, mängu alustanud võimlejad kui ka ülevaated teistest spordialadest (maadlus, kergejõustik, ujumine). Ühtlasi oli video äärmiselt terviklik, see lõpetati rahvatantsijatega ja kaadriga lipust.⁶⁷

Eesti Kultuurfilmi arhiivis leiduvate spordivideote põhjal võib öelda, et filmistuudio tootis videoid erinevatest spordialadest, mille pikkus oli samuti erinev ja lähtus eelkõige filmitava spordiürituse suuruselt ja mastaabist. Suuremate ja tähtsamate ürituste puhul polnud tähtis vaid sporditulemuste näitamine, vaid ka publiku ja spordiolme näitamine, mis tagas tunduvalt pikema ekraaniaja kui lihtsalt mõni pilguheit spordiareenile.

2.4 Filmitegijad

Mõningate sihtasutuse Eesti Kultuurfilm loodud erinevate spordiürituste kroonikate puhul on võimalik tuvastada meeskonda, kes videolõigu tegi. Kuigi nimekiri pole täielik ning mitmete videote puhul pole filmitegijaid märgitud, on Eesti Filmiarhiivi andmebaasis olevate andmete põhjal on võimalik mainida mõningaid kinomehi. Siinkohal tuleb nentida, et spordivideo jäädvustanud filmimeeskonnast on võimalik välja tuua vaid operaatori ametikoha, sest teisi ülesandeid täitnud filmimeeste kohta analüüsitavat teavet kahjuks pole.

Käesolev andmestik lubab eristada üheksat operaatorit, kes filme jäädvustasid. Nendest kõige rohkem oli operaatoritoolis Konstantin Märskä, kes jäädvustas spordifilme rohkem kui kümnel

⁶⁶ Eesti- Leedu esimene maavõistlus kergejõustikus Tallinnas 11.-12.09.1937. RA, EFA.4.246.

⁶⁷ II üleriigilised Eesti võimlemis- ja spordipidustused Tallinnas. RA EFA.4.302.

korral. Teiste operaatorite osakaal niivõrd suur ei ole, kuid mainimist väärivad ka Vladimir Parveli ja Noel Envaldi nimed, kes mõlemad olid samuti mitme erineva spordifilmi tegemise juures.

Erinevate spordifilmide operaatoreid analüüsid ei saa öelda, et ühel või teisel oleks olnud kindel spordialaeelistus. Operaator Vladimir Parvel, kes oli vähemalt kolme erineva spordivideo operaator, filmis nii võimlemisliidu rühmkava esitlust kui ka kokkuvõtet politsei murdmaajooksust rakmetega.⁶⁸ Videoid analüüsid saab mõneti öelda, et Märskas filmis mõnevõrra tähtsamaid sündmusi. Tema operaatoritööna valmisid hetked 1935. aasta Balti turniirist, kokkuvõtte rahvusvahelisest autospordiüritusest Monte Carlo tähesõit,⁶⁹ samuti on tema portfoolios I Eesti võimlemis- ja spordipeo ehk Eesti Mängude jäädvustus.⁷⁰ Kuna 1939. aasta juunis toimunud II Eesti Mängude raames planeeriti suuremat ja mahukamat ülesvõtet, oli neid võistlusi jäädvustamas mitu erinevat operaatorit, kuid Konstantin Märskat nende hulgas ei olnud.⁷¹ Kuna käesolev bakalaureusetöö keskendub eelkõige sihtasutuse Eesti Kulturfilm spordifilmi üleüldistele tendentsidele ja suundadele, ei analüüsita siin uurimuses erinevate operaatorite iseloomulikke filmimismaneere ja kaamerakäsitlust. Andmete põhjal on võimalik öelda, et operaatorite valik oli mitmekesine, kuid suurema osa tähtsamatest spordisündmustest filmisid siiski kogenud filmitegijad.

⁶⁸ Politsei jooks rakmetega. RA, EFA.4.233; Võimlemisliit esineb rühmkavaga. RA, EFA.4.161.

⁶⁹ Balti turniir 1935. RA, EFA.4.68.

⁷⁰ Monte Carlo tähesõidu start Tallinnas. RA, EFA.4.88.

⁷¹ II üleriigilised Eesti võimlemis- ja spordipidustused Tallinnas RA EFA.4.302.

3. Sihtasutuse Eesti Kulturfilm sporditeemalised filmid

Selleks, et Eesti Kulturfilmi sporditeemalisi filmiklippe analüüsida, olen need jaganud erinevatesse kategooriatesse ning kaardistanud ka põhilised video struktuurielemendid. Selline lähenemine aitab esile tuua rõhuasetusi ning võrrelda Eesti filmitoodangut mõne välismaa tootjaga. Analüüsides erinevaid Eesti Kulturfilmi sporditeemalisi videolõike, saab neid liigitada laiemalt kahte suuremasse kategooriasse: informatiivsed videolõigud, milles näidati spordivõistluse paremaid palasid ning kus diktor tähtsamad tulemused ette luges. Teise kategooriasse kuuluvad peamiselt lõbusat laadi meeleoluklipid, mille rõhuasetus on eelkõige sportlaste emotsioonidel. Süvitsi uurima asudes saab sihtasutuse sporditeemalisi filmiklippe jagada veel ka õpetlikeks ja propagandistlikeks. Siinkohal tuleb märkida, et mitmed videod sobivad oma stiililt mitmesse erinevasse kategooriasse. Algav peatükk keskendub nende erinevate kategooriate kirjeldamisele, millele lisaks analüüsitakse nende rõhuasetuste taotlusi ning antakse hinnang, miks oli erinevate spordialade puhul niivõrd palju isesuguseid lähenemisviise. Kuna spordivideod on paljud sarnase ülesehitusega – mitmed kaadrid ja spordivideo kompositsioon järgivad samasugust struktuuri – annab peatükk ülevaate ka spordivideo koetise eripäradest.

3.1 Informatiivne spordivideo

Filmistuudio Eesti Kulturfilm spordivideotest oli kõige suurem osa kategoorias informatiivne spordivideo. Sinna alla paigutasin videod, kus on nii helifilmid diktoriga teadvustamisega, kui ka selged helita videod, mille puhul on tiitrites kirjas, mis tulemusega spordivõistlus lõppes. Eelkõige moodustasid heliga informatiivsete spordivideote kogumi rahvusvahelised võistlused koos diktori teadvustamisega. Näiteks 1938. aastal peetud Euroopa jääpurjetamise meistrivõistlused Ülemiste järvel võttis Eesti Kulturfilm ülesse mitme kaameraga ning videost ei puudunud üldkaadrid võistluspaigast, katked jääpurjetamisest ja video lõpus tutvustati põgusalt ka võitjaid.⁷²

⁷² Euroopa meistrivõistlused jääpurjetamises. RA, EFA.4.210.

Filmistuudio Eesti Kulturfilm informatiivse video üheks parimaks näiteks on Eestis toimunud XI Euroopa meistrivõistlused kreeka-rooma maadluses. Video kogupikkus on 3:33 minutit ning selle aja jooksul on filmitud võistluse kõiki aspekte. Filmiklipp algab Estonia kontserdimaja kaadritest, kuna spordiüritus leidis aset just seal. Sellele järgneb liputseremoonia, kus kõikide riikide sportlased lavale saabuvad. Seda on filmitud mitme erineva kaameraga nii kontserdisaali rõdult kui ka parterist. Filmitakse ka Euroopa meistrivõistluse avakõnet, mille pidas Eesti Raskejõustiku liidu esimees Oskar Köster (1890–1941). Kuigi kõiki päevi Eesti Kulturfilm üles ei võtnud, jäädvustati meistrivõistluste viimase päeva matsid. Sünkroonis pildiga loeb diktor peale võistluste tulemusi ning mõõduvõtmiste vahele näidatakse ka plaksutatavat rahvast. Videoklipi lõpetab auhinnatseremoonia. Video on märgiline ka selle poolest, et kasutab originaalheli. Video taustal ei ole mitte tempokas orkestrimuusika, vaid seda saadavad helid võistlusareenilt.⁷³ Video on ühtviisi nii informaatiivne, kui ka terviklik ülevaade Euroopa meistrivõistlust, andes edasi nii meistrivõistluste tulemusi kui ka ürituse melu. Võib eeldada, et üheks põhjuseks, miks filmistuudio niivõrd hoolikalt ja täpselt maadluse EM-i kajastas, oli välismaine kinolevi. Rahvusvahelise võistluse videolõikude tundsid huvi ka välisriigid ning seetõttu pidi võistlust kokkuvõttev video olema professionaalne, originaalheli ja diktoriga, sest see oli välismaise filmidokumentalistika standard.

Informatiivne video valmis ka Tallinnas toimunud rahvusvahelisest purjejahtide võistlustest. Kuigi alguses annab diktor video taustal teada, millise riigi jahid võistlusel osalesid, ei mainita videos mõõduvõtu võitjaid ning videokokkuvõte, mille pikkus on 2:48 minutit, piirdub purjetamise üldplaanidega ja detailsete kaadritega merel seilanud jahtidest.⁷⁴ Analüüsides erineva informatiivse sisuga videoid võib öelda, et filmistuudio Eesti Kulturfilm lõi suuremast rahvusvahelisest spordiüritusest pikkuselt selgelt mahukama videomontaaži. Võistlusi Eesti ja mõne teise üksiku rahvuse vahel said tunduvamalt vähem ekraaniaega. Nii näiteks piirduvad Eesti-Leedu kergejõustikuvõistlused vaid pooleminutilise videolõiguga, kus diktor annab teada, kes võitis ning lühike videoülevaade näitab põgusalt kõiki võistlusel toimunud spordialasid.⁷⁵ Samasuguse formaadiga filmiti ka Eesti-Soome maadlusvõistlus. Diktor annab videotaustal

⁷³ XI Euroopa meistrivõistlused kreeka-rooma maadluses. RA, EFA.4.215.

⁷⁴ Rahvusvahelised purjejahtide võistlused. RA, EFA.4.226.

⁷⁵ Eesti-Leedu esimene maavõistlus kergejõustikus Tallinnas 11.-12.09.1937. RA, EFA.4.246.

teada, et Eesti võitis ülekaalukalt Soome, millele järgneb videomontaaž võistluse parimatest paladest.⁷⁶

Erandina võib siin kategoorias välja tuua Eesti-Soome vahelise poksiturniiri. Eesti Kulturfilm jäädvustas nii 1935. aastal toimunud kümnendat poksiturniiri, kui ka kaks aastat hiljem aset leidnud kaheteistkümnendat omavahelist mõõduvõtmist. Informatiivse spordivideo alla võib lugeda vaid viimast, sest seal mainib pealelugeja nii poksijaid, kui ka matši võitjat.⁷⁷ 1935. aastal aset leidnud võistlustest on koostatud vaid helitu ülevaade toimunud matšidest.⁷⁸ Märkimist väärib nende spordivideote pikkus. Mõlemad videod on kogupikkusega üle kolme minuti. Samamoodi oli Eesti-Läti-Saksa vaheline poksiturniir, mis leidis aset 1937. aastal. Spordivideo on küll helitu, kuid iga poksimatši vahel antakse tiitrites teada, kes võistlevad ning kelle võiduga vastasseis lõppes.⁷⁹ Sarnaselt teistele poksivideotele on ka selle videolõigu pikkus üle kolme minuti.

Osalt jõudsid ka eestisisesed võistlused filmistuudio toel informatiivse spordivideo kategooriasse. 1938. aastal jalgpallis Eesti meistriks tulnud Olümpia viimasest mängust tehti samuti informatiivne spordivideo, kus tiitrites öeldakse lõpuskoor ning hiljem näidatakse parimaid hetki Estoniaga tehtud 1:1 viigist. Kuid rohkem sellelaadseid videoid eesti spordist nende hulgas niivõrd ei ole.

Informatiivse sisuga spordivideoid analüüsid ilmneb, et peaaesjalikult olid informatiivse sisuga spordivideod tehtud rahvusvahelisest spordiüritusest. Eestis korraldati ajavahemikul 1930–1940 ka Euroopa meistrivõistlusi, mille jäädvustamisel näitas sihtasutus Eesti Kulturfilm kõrget klassi. Nii jääpurjetamise EM kui ka maadluse EM jäädvustati filmistuudio poolt informatiivse spordivideotena, kus anti ülevaade nii võistluste sündmustikust, kui ka tulemustest. Kategoorias vääriwad mainimist ka poksiturniirid Soome, Saksamaa ja Lätiga, mis võrreldes teiste aladega said teistest enam ekraaniaega. Erinevatest kergejõustikuvõistlustest naaberriikidega tehti pigem väiksemamahulisi lühikatkendeid võistlustest, kus anti diktori vahendusel teada ka tulemustest. Spordivõistluse tulemusi kajastati diktori või tiitrite abil siseriiklike mõõduvõtmiste videolõikudes harva ning kokkuvõtvalt võib öelda, et Eesti Kulturfilmi fookus informatiivse spordivideo tegemisel oli selgelt rahvusvahelistele võistlustele suunatud.

⁷⁶ Soome-Eesti maavõistlus maadluses Tallinnas 17.-18.03.1937. RA, EFA.4.246.

⁷⁷ Eesti-Soome 10. poksimaavõistlus Tallinnas. RA, EFA.4.180.

⁷⁸ Eesti-Soome 10-es poksi maavõistlus Tallinnas. RA, EFA.4.75.

⁷⁹ Eesti-Saksa-Läti poksiturniir. RA, EFA.4.154.

3.2 Meeleolu spordivideo

Sporditeemalistes videotes oli suur rõhk asetatud ka sporti tehes saadud emotsioonile. Seetõttu leidub Eesti Kultuurfilmi arhiivis spordivideod, kus rõhuasetus on suunatud spordi tegijale ja vaatajale. Eesti Kultuurfilm püüdis inimeste emotsiooni, hõikeid ja püüdlusi läbi kaamerasilma edasi anda. Nendes spordivideotes ei mainita võistluse tulemusi, vaid jälgitakse sündmust ning seda, kuidas see sportlasi ja pealtvaatajaid emotsionaalselt mõjutab. Sellised spordivideod jäädvustasid palju ka võistlusel toimunud melu publikus ning raja taga tehtavaid ettevalmistusi. Eestisisestele võistlustele keskenduvates videolõikudes polnud võitja teadvustamine niivõrd oluline ning pigem jäädvustati spordi tegemise rõõmu.

Eesti Kultuurfilmi poolt loodud n-ö emotsionaalseid või meeleolu spordivideod piirdusid eelkõige siseriiklike väikevõistluste ja rahvaspordiüritustega. Samuti on ühe tendentsina märgata ekstreemsemate või ebatavaliste spordialade kajastamist meeleoluklipina. Ühe markantsema näitena võib välja tuua suusatamise spordiürituse, kus sportlased kiirema hoo saamiseks kõitega lennuki taha rakendati. Tavaliselt hobuste või mootorratta taga ekstreemspordiks nimetatud skjööringut harrastati seekord lennukit kasutades. Kiirused olid suuremad ning videoklipis on rõhuasetus väga selgelt suunatud inimestele, kes seda tegevust harrastasid. Pärast kaadreid sportlikust ettevõtmisest näidati lähedalt sportlasi, kes selle omalaadse suusatamisega tegelesid. Nende rõõmsad näod ja teotahe on jäädvustatud filmilindile.⁸⁰ Sarnaselt sellele videole on sportlase selget rahulolu ja teotahet märgata ka videos „Suvine suusatreening rannaliival“. Ebatavalises ilmastikus harrastatav talispordiala esitles sportlane erakordselt hea suusatehnikaga. Suusataja näitas vilumust nii laskumisel, kui ka tasapinnal suusatades. Videolõigu lõpus on kaadrid sportlase väsinud, ent õnnelikust näost, milles väljendub taas innukus ja sihikindlus spordiala harrastamisel.⁸¹ Rahvaspordiüritustest, milles polnud niivõrd tähtis võit, vaid pigem osavõtt, jäädvustas Eesti Kultuurfilm ka emotsionaalse video võtmes. Suusatamisele keskenduv videoklipp „Talispondipäevad Otepääl“ annab meeleoluka ülevaate spordiharrastajatest, kes on pannud suusad jalga, et meeldivat talveilma nautida. Videos on kaadreid suusatamisest, suusahüpetest ja puhkepausist, mil noored sportlased lumega mängivad. Videolõigus nähtavatest

⁸⁰ Suuskadel lennuki järele. RA, EFA.4.146.

⁸¹ Suvine suusatreening rannaliival. RA, EFA.4.243.

lähiplaanidest on hästi aru saada, kuidas noored sportlased suusatamist naudivad ning seda rõhutab ka tempokas taustamuusika.⁸² Samasuguseid spordivideoid on Eesti Kultuurfilm jäädvustanud üsna palju. Kuigi mõnedes videotes puuduvad lähikaadrid inimeste emotsioonidest, on üldise lõbusa või innustava meeleolu rõhutamiseks kasutatud muid võtteid. 1938. aasta talispordisündmustest tegi Eesti Kultuurfilm meeleoluka kollaaži, milles näidatakse nii kelgutamist, laste suusatamist, kui ka hetki kogukondlikust hokimatšist.⁸³ Videos pole lähikaadreid ühestki suusatajast või hokimängijast, kuid video režissöör suunas rõhuasetuse suurtele ja rahvarohketele plaanidele, kus kaamersilma jäänud spordirahva melu iseloomustab piisavalt meeldivat õhkkonda. Selle video taustamuusika on samuti toredust rõhutav.

Kategoriseerides emotsionaalseid spordivideoid on märgata ühe tendentsina kaitsevää spordivõistluste esiletõusu, sest nende erinevatel mõõduvõtmistel on Eesti Kultuurfilm jäädvustanud sportlaste emotsioone ja pingutusi. Merevääs toimunud sõudevõistlust jäädvustati mitme kaameraga, videoklipist ei puudunud üldkaadrid merel sõudvatest paatidest, kui ka kaldal hõiskavatest kaasaelajatest. Üks kaameratest oli asetud ka võistluspaati, mis jäädvustas pingutavate sõudjate nägusid.⁸⁴ Ka sisemaal toimunud kaitsevää suviseid spordivõistlusi kajastas Eesti Kultuurfilm arvukalt. 1939. aastal toimunud spordivõistlusel, milles võeti mõõtu nii jooksmises, ronimises kui ka köietõmbes, suunati rõhuasetus samuti spordist tulevale emotsioonile – köietõmbevõistlusest näidatakse lähikaadreid kaitseväälaste nägudest, näidatakse ka emotsionaalseid kaasaelajaid. Muusikaks on nendes mõlemas videos marsipala, mis rõhutab militaarset õhustikku.⁸⁵

Filmistuudio Eesti Kultuurfilm ei jäädvustanud n-õ emotsionaalse spordivideo žanris vaid klippe vahvast spordisündmustest ja sellega kaasaskäivast melust. Filmiti või lavastati ka tipp hetki. Videoklipp „Eesti raskejõustiku edusammud“ näitab väga emotsionaalse ja eufoorilise filmimislaadiga Arnold Luhaääre (1905–1965) maailmarekordi tõstmise tõuget. 1937. aastal filmitud videoklipi tiitrites mainitakse ka tulemust (167,5 kg), mille tõstmisega Luhaäär hakkama sai. Videosalvestises on rõhutatult rütmikas ja hoogne muusika ning klipis näidatakse ka ettevalmistud ja raskuste asetamist kangile. Pärast Luhaääre edukat katset, tullakse teda õnnitlema ja visatakse õhku.⁸⁶

⁸² Talispordipäevad Otepääl. RA, EFA.4.200.

⁸³ Viimaseid talvelõbusid. RA, EFA.4.206.

⁸⁴ Sõudevõistlused merevääs. RA, EFA.4.280.

⁸⁵ Sõjavää spordivõistlused 1939. aastal. RA, EFA.4.278.

⁸⁶ Eesti raskejõustiku edusammud. RA, EFA.4.182.

Analüüsid selgub, et meeleolu spordivideotega on seostuvad pigem rahvaspordiüritused ja kindlate asutuste poolt korraldatud spordiüritused (Kaitseliit). Nendes ei olnud tulemus niivõrd oluline ning seepärast võis minu hinnangul see olla filmižanri tekkimise põhjuseks – kuna tulemusi polnud vaja rõhutada, filmiti Eesti Kulturfilmi operaatorite poolt pigem inimeste emotsioone ja n-ö spordiolmet, kus kajastati ka pealtvaatajate ja treenerite kaasaenamist. 1930. aastate ja tänapäevase meeleolu spordivideoga kõrvutades peab tunnustama, et filmimistehnika on 90 aastaga sedavõrd arenenud ning otsest paralleeli toonase spordivideoga on raske leida. Tänapäeval valmistatakse erinevatest spordivõistlustest ja võistkondadest arvukalt mitmesuguseid emotsionaalseid promovideoid, kuid suuresti muusika ja järeltöötuse abil kütkestavaks muutuvaid spordivideoid ei saa seetõttu toonaste meeleolu videotega võrrelda. Seega on tänapäeval on spordivideote žanrite hulk märgatavalt kasvanud ning otsides lähimat näidet 1930. aastate meeleolu videole võiksid olla mõne spordisündmuse kokkuvõtted, mis järgivad samasugust videostruktuuri. 49. Tartu suusamaratonist valmistati minutiline kokkuvõte, kus samuti näidatakse hetki maratoni stardist, juhtumisi suusarajal ning finišit. Kuigi kaamerakäsitlus ja tehnika on selgelt arenenud, on video tuum siiski sama – näidata sporti tehes tekkivaid emotsioone, kus tulemus pole niivõrd oluline.⁸⁷

3.3 Õpetliku ja haridusliku sisuga spordifilmid

Lisaks erinevatele spordiürituste jäädvustamisele tegi sihtasutus Eesti Kulturfilm mitmetest spordialadest ka õpetliku ja haridusliku eesmärgiga videolõike. Sellest moodustus spordivideote hulgas eraldi žanr, kuna video rõhuasetus polnud enam mõõduvõtu tulemuste täpsel kajastamisel või võistlusest tingitud emotsioonide filmimisel, vaid millelgi muul. Õpetlike videote eesmärgiks oli vaatajat õpetada mingit kindlat spordiala korrektselt harrastama. Selleks tootis filmistuudio mitmeid erinevaid informatiivseid õppevideoid, milles prooviti väga täpselt edastada spordiala tehnikat. Kui 1938. aastal Rootsi ujumislegend Arne Borg (1901–1987) Eestit külastas, tehti tema ujumisest õppevideo. Ülesfilmitud Arne Borgi erinevaid ujumistehnikaid seletas lahti ja kirjeldas videos filmistuudio diktoriga.⁸⁸ Õppevideo ujumisest loodi ka 1939. aastal, kui filmistuudio võttemeeskond jäädvustas Nõmme supelhoones toimunud laste ujumislagrit. Kuigi videos puudub diktoriga, kes erinevaid harjutusi kirjeldaks, võimaldavad kaamerakäsitlus ja

⁸⁷ 49. Tartu Maraton https://www.youtube.com/watch?v=IjpsVrVw7tw&ab_channel=TartuMaratoniKlassik vaadatud 03.04.2023.

⁸⁸ Näitlik ujumine. RA, EFA.4.231.

videokaadrid jälgida, kuidas käib ujumiseelne soojendus ja milliseid harjutusi võiks ujuma minnes teha.⁸⁹ Samuti kuuluvad õpetlike videote alla klipid, kus on kajastatud spordikursusi, mille eesmärgiks oli anda ülevaade erinevatest spordiharjutustest. 1937. aastal toimus Tallinnas Tondi spordihoones Eesti raskejõusustiku treenerite kursus, kus jäädvustati erinevaid soojendusharjutusi ning demonstreeriti nii erinevaid poksimis- kui ka maadlusvõtteid. Kõige illustriivsemalt esines videos tõstja Arnold Luhaäär, kes näitab, milline peab olema käte asend kangi tõstmisel.⁹⁰ Võrreldes võistlusi kajastavate spordivideotega, oli õpetlike videote hulk väiksem, kuid samas oli spordialade valik selles žanris kaldu pigem üldfüüsilise spordiharrastuse suunas. Peale ujumis- ja tõstmistehnikate näiteid demonstreeriti videotes eelkõige harjutusi, mis tõstaksid üldist sportlikku toonust. Filmistuudio Eesti Kulturfilm jäädvustas politseikooli sporditundi, milles kaadrisse polnud jäänud kindla spordiala taseme tõstmisse suunatud harjutused, vaid eelkõige keharaskustega harjutused üldfüüsilise toonuse parandamiseks. Kuigi video annab peamiselt ülevaate politsei enesekaitsevõtetest, on salvestises oluline roll sellele eelnenud soojendus- ja jõuharjutustel.⁹¹ Mõnevõrra võib õpetliku videožanri alla lugeda ka 1938. aastal Tallinna Reaalkoolis filmitud võimlemistundi. Lisaks võimlemisharjutustele näitavad kooliõpilased ka hüppeid kitsega ja oskusi rööbaspuudel.⁹²

Kuna selle žanri juures on oluline roll detailidel ja selle õigel edasiandmisel, on videod oma tempolt aeglasemad. Sihtasutus Eesti Kulturfilm filmis põhjalikult erinevaid harjutusi ning seetõttu olid need videod ka mahult sündmusi kajastanud spordiklippidest palju pikemad. Kaadrid olid pikemad ning erinevatele detailidele peatuti kauem, et anda vaatajale võimalus süvendatumalt analüüsida erinevate spordialade tehnikaid. Ühtlasi puudus õppevideotes emotsionaalsust rõhutav filmilaad ning žanris on näha teaduslikumat kaamerakäsitlust. Kuigi vaid kahes sellesse žanrisse kuulunud videos andis diktor teada, milliste harjutuste või stiiliga on tegu, annab nendes klippides tooni tundavamalt professionaalsem kaamerakäsitlus kui tavalistes sündmusi kajastanud videotes. Kuna kursused toimusid eelkõige siseruumides, andis see filmijatele parema võimaluse sättida valgust ja kaameraasendit, et tuleks võimalikult hea lõpptulemus.

⁸⁹ Noored õpivad ujumist. RA, EFA.4.278.

⁹⁰ Raskejõustiku juhtide kursused tondil. RA, EFA.4.128.

⁹¹ Politseikool kehalise kasvatuse tunnis. RA, EFA.4.203.

⁹² Pilk gümnaasiumi võimlemistundi. RA, EFA.4.211.

Õpetlik spordifilm erineb propagandistlikust videoklipist eelkõige seetõttu, et see on loodud hariduslikul eesmärgil. Filmi nähti kui modernset viisi asjade või tegevuste tutvustamiseks ning õpetlikus spordifilmis selgitatakse erinevaid tegevusi.⁹³ Õppefilmis on tähtis näidata võimalikult täpselt sportliku harjutuse tehnikat, mida näitasid oma ala spetsialistid rahvusest või institutsioonist sõltumata. Kui õpetlikus spordifilmis on tähtis spordiakt ning selle lahti seletamine, on propagandistlikul videol teistsugused väljundid. Propagandistlikule filmile on iseloomulikud jooned patriotismi ärgitamine mõne riikliku seltsi või asutuse kaudu. Tony Shaw ja Denise J. Youngbloodi külma sõja aegset propagandistlike spordifilmide suundi analüüsisivas artiklis nenditakse, kuidas patriotismi ja tiimitunnet 1950. aastate Ameerika Ühendriikides prooviti tugevdada just läbi sõjaväe sporditegevust filmides.⁹⁴ Samasugust tendentsi on võimalik märgata ka sihtasutuse Eesti Kultuurfilm jäädvustatud spordivideotes, sest palju filmiti just Eesti Kaitseliidu sportlikke tegevusi. Propagandistlikus spordivideos oli tähtsal kohal kompositsioon ja kaamerakäsitlus, mis toonitaks spordiala ilu ja graatsiat, mida on eelkõige näha filmistuudio Eesti Kultuurfilm võimlemist käsitlevates videotes. Õpetlikes spordivideotes oli rõhuasetus erinevatel detailidel, millel polnud mõju video üldisele kompositsioonile ning spordiala heroiseerimisele.

Seega võib kokkuvõtvalt öelda, et õpetliku ja propagandistliku spordivideo erinevus seisneb kaamerakäsitluses ja video kompositsioonis: kui õpetliku video puhul on tähtis näidata erinevaid detaile ning seletada lahti erinevaid harjutusi, siis propagandistlik videolõik rõhub läbimõeldud kompositsiooni ja erinevate seltside või institutsioonide abil teatud spordiala heroiseerimist.

3.4 Propagandistliku stiiliga spordifilmid

Erinevalt teistest n-õ emotsionaalsest ja informatiivsest spordifilmist, on propagandistlikud videolõigud suunatud väga illustratiivselt ühe või teise spordiala perfektsele eksponeerimisele. Propagandistliku spordifilmi eesmärgiks oli oskuslikult tehtud videoga tekitada kodanikes tahe tegeleda spordiga, millele lisaks sooviti vaatajates suurendada ka rahvuslikku tunnetust ja identiteeti. Mike Huggins kirjeldab Inglismaa jalgpallivideote taustal, kuidas aastatel 1920–1940 peamiseks propagandistlikuks suunaks filminduses oli n-õ rahvuslikus meeles juhtida inimesi

⁹³ Anne Bruch, „Educational Film Studies: A Burgeoning Field of Research“, *Journal of Educational Media, Memory & Society*, vol. 8, no. 1 (2016) (Special Issue: Educational Films), lk 120–129, lk 121.

⁹⁴ Tony Shaw and Denise J. Youngblood, „Cold War Sport, Film, and Propaganda“, *Journal of Cold War Studies*, Winter 2017, vol. 19, no. 1 (2017), lk 160–192, lk 164.

tegelema spordiga.⁹⁵ See ühtlasi tähendab komponeeritud ja läbimõeldud filmikava. Kui kõrvutada filmistuudio Eesti Kulturfilm propagandistliku suunaga videoid teiste spordiklippidega on näha, kuidas nende videoklippide filmimist on eelnevalt planeeritud ning midagi juhuslikku jäädvustustes ei esine. Sellest johtuvalt ilmneb filmiklippe vaadates, kuidas filmimisest lähtuvad ka klipi sportlased. Kui emotsionaalse ja informatiivse spordivideo juures on filmimine teisejärguline ning sportlased ei pane seda tähele ning kaamera asend ja kaader ei mõjuta kuidagi nende tegevust, siis propagandistliku spordivideo puhul on see teisiti.

Analüüsides neid videoid on näha, kuidas kaamera otseselt mõjutab sportlaste liikumist ja tegevust. On üsna tõenäoline, et enne neid videoid filmides on palju harjutatud. Samuti on märkimisväärne sportlaste vilumus – propagandistlikus spordifilmis liigub sportlane laitmatult – ta ei tee seda tehes ühtegi viga. Kui teistes žanrites, näiteks sihtasutuse Eesti Kulturfilm filmitud rahvaspordiürituste ringvaadetes, on näha kohati ebaprofessionaalset tehnikat sportlaste poolt, siis propagandistlikus spordivideos see puudub. 1937. aasta suvel jäädvustas Eesti Kulturfilm suusatreeningut rannaliival. 35-sekundilises videos suusatav sportlane näitab head suusatamistehnikat nii laskudes kui ka märke rühkides.⁹⁶ Talveala toomine suvekliimasse ning selle eksponeerimine professionaalse suusataja poolt annab võimalust teha oletusi, et see spordivideo oli loodud selge propagandistliku suunitlusega mõjutada inimesi rohkem suusatama. Kuna taustamuusikana on kasutatud eesti rahvalaulu „Üles, üles hellad vennad!“ on selles videolõigus ka tugev rahvusromantiline aspekt.

Kui teistes žanrites on spordialade kajastus vaheldusrikas ja ei järgi spordialade eelistust teistele, siis propagandistlikute spordivideote juures on see märgatav. Erinevalt teistest spordialadest on propagandistlikus videolaadis filmitud eelkõige just võimlemist, mis moodustab analüüsitud propagandistlikust videotest peamise osa, sest teiste spordialade kajastus on siin väga väike või lausa olematu. Eelnevalt mainitud professionaalsus paistab silma just võimlejates. Sihtasutuse Eesti Kulturfilm jäädvustas Tallinna spordiklubi „Kalev“ naisvõimlejate esitluskava. Tallinna Saksa teatris toimunud üritusel filmitud kokkuvõttest on näha, kuidas naisvõimlejad on oma kava harjutanud ja perfektsuseni lihvinud.⁹⁷ Mitmest võimlemiskavast koosnevas videos on põhirõhk asetud tantsule ning kaamera vaatenurk vastavalt tantsule erinev. Seega võib oletada, et

⁹⁵ Mike Huggins, „Projecting the Visual: British Newsreels, Soccer and Popular Culture 1918–39“, *The International Journal of the History of Sport*, vol. 24, no. 1 (2007), 80–102, lk 82.

⁹⁶ Suvine suusatreening rannaliival. RA, EFA.4.243.

⁹⁷ „Kalevi“ naisvõimlejad. RA, EFA.4.146.

varasemalt olid filmitegijad ja võimlejad läbi arutanud, mida ja kus näidata. Erinevalt teistest spordiüritustest ei näidatud sel sündmusel mitte üheski kaadris Tallinna Saksa Teatri esinemisõhtul viibinud publikut. Seetõttu on filmistuudio taotluseks olnud eksponeerida ainult võimlemist ning võib arvata, et see oli samuti propagandistlikul eesmärgil, kuna võimlejad on oma liigutustes vilunud ning pühendunud. Samuti puudub propagandistlikus videos igasugune emotsioon – kuigi emotsiooni näitamine erinevates ringvaadetes on levinud võtte, on filmistuudio Eesti Kulturfilm poolt produtseeritud võimlemisvideotes peamiseks võtmesõnaks pühendumus. Vabas õhus filmitud koolipoiste võimlemistunni harjutuste näitamisel on tuntav poiste visa püüdlus kõike hästi ja perfektselt teha.⁹⁸ Mõnevõrra alternatiivsete harjutustega võimlemistunni (poisid hüppavad batuudil ja teevad inimitorni) filmimise eesmärgiks oligi näidata, et ka tervislik ja sportlik eluviis saab olla lõbus ja tore. Videos nähtavad harjutused pole nii traditsioonilised ning on üpriski mängulised. Kuigi video ei ole niivõrd propagandistlik, ilmestab see siiski hästi seda, kuidas soovitakse innustada vaatajaid võimlemistundi marssivate õpilastega, kelle lõbusad võimlemisharjutused kannustaksid neidki uusi asju proovima.

Kõige terviklikum propagandafilmi tootis sihtasutus Eesti Kulturfilm II üleriigiliste võimlemis- ja spordipäevade raames. Tallinnas 16.–18. juunil 1939 toimunud spordipidustustest tegi filmistuudio senistest spordivideotest kõige pikema kokkuvõttevideo, mis oli natuke rohkem kui 16 minutit pikk.⁹⁹ Kuigi seda spordivideot saab liigitada ka informatiivse video žanrisse, moodustavad video põhistruktuuri pigem propagandistlikud filmimisvõtted, mis muudavad filmiklipi ühtseks tervikuks. Film algab tiitritega, kus mainitakse filmi võttemeeskonda ning taustaheli loonud orkestrit. Sellele järgnevad kaadrid pidustustele eelnenud rongkäigust, mille marsruut läheb mööda ka Kadrioru lossist, kus võistlejaid tervitab president Konstantin Päts. Üldiselt järgib video ka eelmainitud video struktuuri, kuid kõnekaks lisanduseks on riigipea staadionile saabumise filmimine. Videos on kaadrid Eesti lipust, mis heisatakse pärast Pätsi sütitava kõne lõppemist. Samuti on filmitud katkeid sportlaste töötuse andmist, kus vannutakse truudust Eesti riigile. Järgnevalt heidab video ülevaatliku pilgu sportmängudes toimunud aladele, mida juhatab sisse filmistuudio diktoraal. Video lõpeb ühisrivistusega ning kaadriga mängude lipule.

⁹⁸ Võimlemistund vabas õhus. RA, EFA.4.156.

⁹⁹ II üleriigilised Eesti võimlemis- ja spordipidustused Tallinnas RA, EFA.4.302.

II üleriigiliste sportmängude propageerimiseks kohandati enne mängu kinokavasid, et rahvast enne üritust vastavalt meelestada. Riikliku Propaganda Talituse eestvedamisel näidati kinodes valikut Eesti spordi parimatest paladest ning kavva võeti ka Leni Riefenstahli esmaklassiline film „Olympia“ 1936. aastal Berliinis toimunud olümpiamängudest.¹⁰⁰ Kui kõrvutada Riefenstahli ja sihtasutuse Eesti Kulturfilm ülesvõtteid nii Berliini olümpia kui II üleriiklikust võimlemis- ja sportmängudest, on tunda nende filmide sarnaseid rõhuasetusi. Kuigi sportmängudest koostatud video on tunduvalt tagasihoidlikum, jäädes nii filmi mahult kui ka produktsiooni professionaalsusest Riefenstahlile alla, on filme analüüsides märgata ka mitmeid ühiseid jooni: mõlematel filmidel alguses on rongkäik ning rõhutatakse lippe. Samuti on mõlema video läbivaks suunitluseks näidata ürituse suurust rahvarohkete üldplaanidega võistluspaigast, milles toonitatakse pildi ja heliga avakõnede tähtsust. Mõlemat videot vaadates võib teha oletusi, et II Eesti Sportmängude jäädvustamisel võis Eesti Kulturfilm eeskujuks võtta just Berliini olümpia filmi, sest 1938. aastal väisas linasteose režissöör Leni Riefenstahl ka Eestit kohtudes ka siinsete filmitegijatega.¹⁰¹

Sihtasutuse erinevaid spordifilmi analüüsides ilmneb, et propagandafilme tehti võrdlemisi vähe. Peamiseks žanriks oli emotsionaalne ja informatiivne spordivideo, mida filmiti kas rahvusvahelistest spordiüritustest või rahva kehalise kasvatuses harrastustest. Kuigi erinevaid rahvaspordiüritusi ja võistlusi nii siseriiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil oli üsnagi märkimisväärselt, on ühe riikliku institutsiooni sportliku tegevuse kajastamine teistest selgelt suurem. Sihtasutuse Eesti Kulturfilm sporditeemaliste filmide hulgas jäädvustati kõige enam Eesti Kaitseliidu ja sõjaväe sportlikku tegevust. Peamiselt emotsionaalsete spordivideote žanri kuuluvate klippide kogumaht on kõikidest teistest videotest ligikaudu neljandik ning annab sellega väga suure visuaalse vaate toonasesse spordiharrastusse. Kaitseliidu ja sõjaväe sportlikud tegevused ei ole niivõrd sarnased, vaid pigem mitmekülgsed. Filmistuudio Eesti Kulturfilm on jäädvustanud nende sportlikku tegevust alustades jooksmise ja suusatamisega ning lõpetades sõudmise ja kergejõustiku võistlustega. Erandina on siin ratsutamine, sest aastatel 1920–1940 puudusid Eestil professionaalsed ratsutajad ning erinevatel ratsavõistlustel said osaleda vaid Kaitseliidu ratsarügemendi liikmed.¹⁰² Sõjaväelistest tegevustest filmiti

¹⁰⁰ Materjalid II Eesti Mängude propageerimise kohta välismaal ja kodumaal. ERA.1322.1.152, lk 8.

¹⁰¹ Sihtasutuse „Eesti Kulturfilm“ avaldused filmide demonstreerimiseks loa saamise kohta koos vastava filmi sisu kirjeldusega, dateerimata. RA, ERA.14.2.388, l. 27–28.

¹⁰² Ratsaspordi ajalugu. <https://ratsaliit.ee/organisatsioon/ajalugu/ajajoon>, vaadatud 28.04.2023.

meeleolukaid klippe, kus rõhuasetus oli spordist tulevale emotsioonile suunatud. 1939. aastal toimunud sõjaväe sportlikul võistlusel toimusid lisaks jooksmisele ja laskevõistlusele ka köietõmbevõistlus, mis ilmestab selgelt spordist tulevat rõõmu.¹⁰³ Uute ja ekstreemsemate alade tutvustamisel on kasutatud samuti kaitseliitlasi. Alternatiivse ekstreemspordi valdkonda kuuluv skjööringu demonstratsioonil osalesid vaid ratsarügemendi allohvitserid ning talvistel rahvaspordiüritustel seda ei filmitud.¹⁰⁴

Kuigi oma vormilt ei olnud Kaitseliidu ja kaitseväe spordifilmid niivõrd propagandistlikud, annab nende laialdane kasutamine ja näitamine erinevates teistes žanrites vihje, et nende suuremal ekraaniajal oli ka oma põhjus. Videote põhjal võib teha oletusi, et Kaitseliidu sportlike tegevuste filmimine oli tingitud peamiselt propagandistlikust eesmärgist riigikaitse üksusi heroiseerida.

Propagandistliku spordifilmi žanris on sihtasutuse Eesti Kulturfilm näitel võimalik määratleda kahte suunda:

1. Ettekavatsetud ja selgelt parema kvaliteedi ja mõnikord näilise stsenaariumi järgi filmitud videoklipid. Filmimisest on nendes videotes teadlikud olnud kõik selles osalised ning seepärast pole tegu ürituste ringvaadetega, mis kajastavad spordiürituste meeleolu ja tundeid. Need on videod, mis on mõeldud mingi spordiharrastuse esitlemiseks ja heroiseerimiseks. Video tegemisel on arvestatud spordiala omadustega ning tuntav on ka suurem kooskõlastamine režissööri ja sportlaste vahel. Filmistuudio poolt toodetud võimlemisvideotes on näha võimlejate pühendumust, mida rõhutanud kaameranurgad on minu hinnangul eelnevalt kindlaks määratud või läbi proovitud. See tagas parima võimaliku lahenduse alade propagandistlikuks esitlemiseks.
2. Institutsiooniline lähenemine ja mõne rühmituse või asutuse sportliku tegevuse pidev kajastamine. Sihtasutuse Eesti Kulturfilm sporditeemaliste filmide hulgas on eelkõige Kaitseliidu ja sõjaväe sportliku tegevuse põhjal toodetud videolõike. Väga varieeruva spordialade valikuga videotes on eelisteemaks just emotsiooni näitamine. Kuigi vormilt ei ole need niivõrd ettekavatsetud ja videolõikudes on kaadris ka erinevaid olmelisi hetki, jätab Kaitseliidu ja sõjaväe pidev näitamine mulje, et see võis olla riigikaitse propageerimise eesmärgil.

¹⁰³ Sõjaväe spordivõistlusel 1939. Aastal. RA, EFA.4.278.

¹⁰⁴ Ratsaväe allohvitserid demonstreerivad skjööringut. RA, EFA.4.147.

Seega võib öelda, et spordivideote propagandistlikute filmide osakaal oli tegelikult võrreldes kõikide teiste videotega üsna suur. Kuigi Kaitseliidu ja kaitseväe videotes puudub konkreetne ja tugev spordialade heroiseerimine, mõjub nende pidev kajastamine laiemas pildis siiski propagandistlikult. Suurürituse II Eesti võimlemis- ja spordipidustuste raames jäädvustatud ülevaatefilm järgib juba selgelt propagandafilmi jooni ning seda teistmoodi võtta ei saagi.

3.5 Filmide konstruktsioon ja ülesehitus

1930.–1940. aastatel erinevates Eesti Kulturfilmi ringvaadetes linastunud sporditeemalised filmid järgisid enam vähem sarnast video ülesehitust. Kuigi videote pikkused on erinevad, mille tõttu pole võimalik videoid võrdsetes tingimustes analüüsida, annab filmide ülesehitus teha siiski mõningaid üldistusi. Video struktuuri sarnasus on leitav ka erinevate rõhuasetusega videotest, sest kõikides sporditeemalistes videotest on tuntav samasugune ülesehitus. Kuigi erinevate kategooriate spordivideod asetavad rõhu erinevatele struktuurilistele elementidele, on võimalik selle pinnalt märgata ka sarnasusi. Filmistuudio Eesti Kulturfilm poolt toodetud spordiklipid olid lineaarsed ning videote algus ja lõpp olid kooskõlas spordiürituse kavaga. Spordifilmide ülesehitust saab lihtsustamiseks jagada seitsmesse erinevasse stseeni või kaadrisse, mis andis videole struktuuri.

1. Videoklipi alguses näidati peaaegu alati kohta, kus spordisündmus toimus. Seda näidati eelkõige suure üldplaaniga või ka detailsemate plaaniga spordihallist või hoonest, kus üritus toimus. Näiteks videos „Nõmme talispordi pidustusi“¹⁰⁵ on avakaadrid üldplaanilised ning näitavad toimumiskohta – Nõmme. Kaadris on nii suusatajad kui ka Nõmme elumajad, teed ja puud, mis näitavad asukoha eripära ja olemust. Diktor vastava video sündmustikku ei kommenteeri ning seepärast on rõhk asetatud mitmele erinevale kaadri spordiürituse asupaigast. XI Euroopa meistrivõistlused kreeka-rooma maadluses peeti Estonia kontserdisaalis.¹⁰⁶ Videolõik algab diktori sissejuhatava lausega, kus ta esmalt mainib võistluse toimumispaika. Samuti algab video kaadritega Estonia kontserdisaali majast ja selle esisest. Samasuguse ülesehitusega on ka mastaapne klipp

¹⁰⁵ Nõmme talispordi pidustusi RA, EFA.4.88.

¹⁰⁶ XI Euroopa meistrivõistlused kreeka-rooma maadluses. RA, EFA.4.215.

Euroopa meistrivõistlustest jääpurjetamisest.¹⁰⁷ Alguses näidatakse Ülemiste järvel toimunud võistluse spordikompleksi ning alles siis võistlevaid sportlasi ja jääpurjekaid.

2. Spordisündmuse asukoha järel toimus videotes sportlaste tutvustamine. Vastavalt sellele, kui mastaapse üritusega oli tegu, oli ka stseen erinev. Näiteks Mustamäel toimunud suusahüppe võistlusel piirdus see stseen vaid kaadriga suusahüppetorni minevatest sportlastest ja põgusast pilguheidust torni.¹⁰⁸ Seevastu rõhutab video „Motosportlaste avastart“ ürituse rohkearvulist publikut kui ka võistlejaid. Enne motovõistluse starti näidatakse arvukaid motosportlasi nii autodes kui ka mootorratastel. Kaadreid on nii stardirivis seisvatest võistlejatest, kui ka autode ja mootorrataste sissesõidust.¹⁰⁹ Videoid analüüsid ilmneb, et sihtasutus Eesti Kulturfilm kasutas tihti võistlevate sportlaste tutvustamiseks ära ürituse eel tavaks olnud rongkäiku. Kõige markantsema näitena võib esile tuua 1936. aasta 21. mail Tallinnas toimunud kohalike koolide teatevõistluse.¹¹⁰ Videot alustas režissöör üldplaanidega Kadrioru staadionist, kus on ülesrivistatud kõikide koolide esindajad. Järgnevad kaadrid võistlusareenil toimunud rongkäigust. Samasuguse ülesehitusega on ka 1935. aasta jalgpalli Balti turniiri ülevaatevideo ning hipodroomil toimunud kaitseliitlaste mootorratta- ja ratsavõistlus.¹¹¹ Kuigi paljudel spordiüritustel puudub sümbolne rongkäik ning mitmetes videotes on see üpriski kaootiline, on sportlaste tulek ja minek võistlusareenile pakkunud filmistuudiale hea võimaluse sportlasi vaatajale tutvustada. Nii ongi paljudes videotes filmitud stardieelset sportlaste ettevalmistust ja tegevusi, isegi kui üritusel rongkäiku ei korraldatud.
3. Kolmandaks struktuuriliseks sarnasuseks kõikide spordivideote juures oli stardi filmimine. Erinevatel üritustel filmis Eesti Kulturfilm spordivõistluse starti. Tõsi, seda ei saa kõikide videote kohta öelda, sest stardi filmimine käis eelkõige distantsalade kohta – jooksmine, suusatamine ja mootorisport. Näiteks videos „Viies suursõit motoratastel“ on start väga olulisel kohal.¹¹² Samuti on start loomulik osa pea kõikidest jooksvideotest. Eelkõige on starti filmitud üldplaaniga sportlastest ja stardipaugu andnud kohtunikust, kuid mõnedes videotes on rõhutatud ka spetsiaalse kaadriga lippu langetavat kohtunikku,

¹⁰⁷ Euroopa meistrivõistlused jääpurjetamises. RA, EFA.4.210.

¹⁰⁸ Suusahüppevõistlused Mustamäel RA, EFA.4.199.

¹⁰⁹ Motosportlaste avastart. RA, EFA.4.88.

¹¹⁰ Tallinna koolide teatejooksud staadionil. RA, EFA.4.251.

¹¹¹ Viies suursõit mootorratastel. RA, EFA.4.168; Balti turniir 1935. RA, EFA.4.68.

¹¹² Viies suursõit mootorratastel. RA, EFA.4.168.

nagu võib näha mereväe sõudevõistlusi kajastanud klipis.¹¹³ Spordivideoid analüüsid selgub, et peaaegu kõikides videotel, kus on võimalik filmida starti, seda ka tehakse. See käib ka kergejõustiku kohta, kus on ülevaade mitmetest aladest. Kergejõustikuvõistluste ülevaateid luues on alustatud jooksudega – 1934. aastal toimunud Kaitseliidu kergejõustikuvõistluse ülevaatevideo esimeseks filmitavaks spordialaks on 100 meetri jooks ning kaader algab hetk enne stardipauku.¹¹⁴ Sarnaselt distantsaladele näidatakse mängu alustamist ka teiste spordialade filmides. Üksikutel kordadel on sellest tehtud ka eraldi sündmus. 1937. aasta Eesti jalgpalli meistriliiga avamatšis kohtunud Kalevi ja JK Spordi mõõduvõitlus pani palli mängu toonane Eesti Jalgpallil Liidu president Ado Anderkopp (1894–1941).¹¹⁵ Seega on start filmistuudio Eesti Kulturfilm sporditeemaliste videolõikude oluline osa. Vaid üksikudel juhtudel puudub spordivideos stardi filmimine – nendeks osutuvad eelkõige spordialad millel puudub otsene algus. Ühe näitena võib siin esile tuua iluuisutamise. Sihtasutuse Eesti Kulturfilm loodud videolõik iluuisutamisest on teiste videotel kõrval erandlik ning laadilt eelkõige näitlik, mistõttu puudub selles võistluslik vastasseis ja seepärast näidatakse filmiklipis iluuisutajaid läbiseigi.¹¹⁶ Start kui selline puudub ka õpetlikes videotel, sest selle videolaadi peamiseks eesmärgiks on ala tutvustamine ning mitte võistluslik hasart.

4. Neljandaks ja kõige olulisemaks osaks spordifilmi juures on tegevus. Kuigi spordi filmimise laad ja käsitus on klippide puhul erinev ning ka sportliku tegevuse paigutamine üksikvideo ülesehitusse mõningate mõõndustega teistsugune, oli sportliku tegevuse näitamine ja tutvustamine spordivideos filmistuudiole Eesti Kulturfilm esmane prioriteet. Suur vahe struktuurilises ülesehituses on sportliku võistluse ja harrastusliku rahvaspordi vahel. Kui konkurentsi ja mõõduvõitluse võistluste ülesvõtted algavad alati stardipaugu andmise ja tihti ka rongkäigu ning avakõnedega, siis rahvaspordiürituste videolõigud seavad tegevuse rivistusest ja stardist ettepoole. Filmistuudio Eesti Kulturfilm 1938. aasta filmitud talispordipäeva üritusel oli video fookuses nii iluuisutajad kui ka talisuplejad ning video sportlikul tegevusel ei olnud otseselt algust ega ka lõppu.¹¹⁷ Sealne talispordipäev polnud niivõrd võistlus tulemuse peale – filmistuudio

¹¹³ Sõudevõistlused mereväes. RA, EFA.4.280.

¹¹⁴ Kaitseliidu kergejõustiku võistlused. RA, EFA.4.7208.

¹¹⁵ Jalgpallihooaja avamatšil Kalev võidab Spordi 2:1. RA, EFA.4.159.

¹¹⁶ Iluuisutajad Harjuoru liuväljal Tallinnas. RA, EFA.305.

¹¹⁷ Omapärane talisport. RA, EFA.4.206.

video oli pigem jäädvustus inimeste sportlikest tegevustest talvel. Seega polnud sihtasutusel Eesti Kulturfilm otsest vajadust näidata starti ja finišit kui sportliku tulemuste tähtsus oli olematu.

5. Järgmiseks spordivideo kaadrikomponendiks oli pealtvaatajate filmimine. Sihtasutuse Eesti Kulturfilm üheks eesmärgiks sporditeemaliste filmiklippide tootmisel oli ka tabada emotsioone, mis spordivaatamine või -tegimine tekitab. Ülesehituselt olid nad sportliku tegevusega vaheldumisi, kuid mitte üheski videos ei näidatud publikut enne sportlikku tegevust. Markantsem näide on 1936. aastal Tallinna Hipodroomil toimunud Kaitseliidu mootorrataste ja ratsutamise võistlused. Video rõhk on asetatud nii sportlikule tegevusele, kui ka pealtvaatajatele. Kordamööda esinevad videod kaadrid mootorrattasõidust ja pealtvaatajatest.¹¹⁸ Samasugune ülesehitus on 1937. aastal toimunud koolinoorte kergejõustikuvõistluste videol, milles Eesti Kulturfilm jäädvustas vaheldumisi kaadreid spordivõistlusest ja emotsionaalsest ja ergutavast publikust.¹¹⁹ Spordivõistluste videotes oli pealtvaatajate filmimine erisugune. See tähendab, et vastavalt võistlustele oli publiku kaasaelamisstiilid sõltuvalt spordialast erinevad. Selget vahet on näha näiteks 1938. aastal toimunud seltsidevahelise malevõistluse videolõigus jäädvustatud keskendunud ja mõtliku publiku ja koolidevahelise teatejooksu häälekate ja emotsionaalsete kaasaelajate vahel.¹²⁰
6. Kuuenda struktuurilise üldistuse spordivideote ülesehituses saab teha sportliku tegevuse n-ö tehnilise ala kohta. Paljudes spordivideotes näidatakse lisaks publikule ka tehnilise ala tegemisi ehk kohtunike tööd ja spordiinventari valmispanemist. Tihti piirdub see osa vaid paarisekundilise kaadriga nagu 1937. aastal filmitud Arnold Luhaääre maailmarekordit, kus lisaks kangi tõukele näidati põgusalt ka žürii hindamist ja tegevust kohtunike laua taga.¹²¹ Mõnevõrra suurem on tehnilise ala osatähtsus samal aastal toimunud Eesti viienda mootorrataste suursõidu ülevaatevideos. Lisaks kaadritele stardist, hetkedest sõidurajal ja publikust, heitsid operaatorid pilgu ka raja ääres olevale tehnilisele alale, kus tegeleti mootorratastega, puhati ja valmistuti eelseisvaks sõiduks.¹²² Ühtlasi näidati ka kohtunike tegevust, kuid seda pigem vähe. Kohtunike tegevust näidati

¹¹⁸ Kaitseliitlased ratsa ja rattal hipodroomil. RA, EFA.4.88.

¹¹⁹ Koolinoorte spordivõistlused. RA, EFA.4.193.

¹²⁰ Seltsidevahelised esivõistlused males. RA, EFA.4.206; Tallinna koolide teatejooksud staadionil. RA, EFA.4.251.

¹²¹ Eesti raskejõustiku edusammud. RA, EFA.4.182.

¹²² Viies Eesti suursõit mootoratastel. RA, EFA.4.168.

ka teistes videotes – politseinike murdmaajooksul 1937. aastal, mille võitis E. Bööm, filmiti jooksuvõistluse finišit ning video kesktes rollis olid ka aega ja tulemust mõõtnud kohtunikud.¹²³ Paljudes videoklippides pole niivõrd kohtunikele rõhku pööratud, kuid nende asjaajamine mõnesekundilistes kaadrites on siiski olemas ning hõlpsalt eristatav publiku tegevusest. Mõnevõrra rohkem annab videos tooni tehnilise ala filmimine, kuid ka nendes ilmneb erinevusi. Tehnilise ala filmise osakaal on kaldu just mootorisporti aladele, kus on rohkem jäädvustatud masinate ettevalmistust. Nii on tehnilist ala näidatud ka videos „Mootorsportlaste avastart“.¹²⁴ Jooksuvideotes tehnilist ala ei näidata, kuid mõnes suusatamise videos on seda tendentsi märgata. 1938. aastal filmitud suusatamise klipis on olulisel kohal suuskade võtmine ja jalgapanemine, mis sobib otseselt ka ettevalmistusala kirjeldamiseks.¹²⁵

7. Seitsmendaks struktuuriliseks komponendiks sporditeemalistes videotes on võitjate näitamine filmiklipi lõpus. Samuti ei saa öelda, et see oli kõikides videotes, kuid reeglina oli see olemas just nendes videotes, milles oli võitjaid võimalik välja selgitada – seetõttu ei kehtinud see reegel mitmetele rahvaspordiüritustele, kus rõhuasetus oli pigem spordi harrastamisel kui tulemustel. Näiteks eksponeeriti Eesti jalgpalli meistrivõistlustel 1939. aastal esikohale tulnud Tartu võistkonda Olümpia viimase vooru kokkuvõttevideos, kus Tartu viigistas Tallinna klubi Estonia vastu 1:1. Samuti näidatakse erinevates jooksuvideotes distantisi võitnud sportlasi. Sõjakooli murdmaajooksu filminud Eesti Kulturfilm jäädvustas video lõpus väsinud ja õnnelikku võitjat.¹²⁶ Mõnevõrra väljapeetum ja uhkem on võitjate tutvustamine suurüritustel. Jääpurjetamise ja kreeka-rooma maadluse EM kokkuvõttevideotes on eraldi ekraaniaeg antud ka võitjatele. XI Euroopa meistrivõistluse kreeka-rooma maadluse filmiklipis toimus pidulik lõputseremoonia.¹²⁷ Ühtlasi jäädvustati sportliku mõõduvõtu võitnud sportlaste õnnitlusi. Kõige eufoorilisem ja meeldejäävam oli Arnold Luhaääre maailmarekordi tõukele järgnenud joovastus, kus tema konkurendid ja sõbrad eduka katse järel teda õnnitlema ja üles tõstma hakkasid.¹²⁸ Teistes videotes niivõrd emotsionaalne see polnud ja piirdus

¹²³ Politseinikkude murdmaajooksu võidab E. Bööm. RA, EFA.4.193.

¹²⁴ Mootorsportlaste avastart. RA, EFA.4.88.

¹²⁵ Viimaseid talvelõbusid. RA, EFA.4.206.

¹²⁶ Sõjakool murdmaajooksul. RA, EFA.4.219.

¹²⁷ XI Euroopa meistrivõistlused kreeka-rooma maadluses. RA, EFA.4.215.

¹²⁸ Eesti raskejõustiku edusammud. RA, EFA.4.182.

käepigistuse ja naeratusena nagu spordivideos, kus üritati selgitada, kumb on kiirem, kas mootorratas või lennuk.¹²⁹

Spordifilme analüüsid selgus, et suurem osa filmistuudio Eesti Kulturfilm jäädvustatud spordivideotest järgisid just sellist struktuurilist ülesehitust ning erinevusi selles esines harva. Tõsi, ka spordivideoid saab liigitada erinevatesse žanritesse ning sellest tulenevaid lahknevusi esineb, kuid ka nende uurimine võimaldas teha selliseid struktuurilisi üldistusi. Peaaegu kõik videod järgisid sellist struktuuri lineaarselt ning seetõttu olid vaadeldavad videod ka spordisündmuse ajalises mõttes korrektsed. Märkimisväärseks erandiks on ülevaatevideo Eesti-Leedu maavõistlusest kergejõustikus, kus algselt enne alade filmimist näidati autasustamist.¹³⁰ Kõige suurem struktuurilisem erinevus esines haridusliku ja õpetliku sisuga spordifilmides, kus sportliku tulemuse esitamine vaatajale polnud vajalik. Seega võib kokkuvõtvalt öelda, et Eesti Kulturfilm filmis oma sportlikke videolõike väheste eranditega sarnase ülesehituse ja struktuuriga, mis olid ajalises kooskõlas ka spordiürituse sündmustikuga.

3.6 Võrdlus välismaise filmikroonikaga

Sihtasutuse Eesti Kulturfilm poolt loodud filmikroonika võrdlus välismaiste filmistuudio videoklippidega on põgus ja ülevaatlik. Bakalaureusetöös on kasutatud filmistuudio British Pathe ülesvõtteid ning nende videote valimisel olen lähtunud spordialadest, mida mõlemad filmitootjad samasuguse videostruktuuriga jäädvustasid. Kõrvutades Eesti spordikroonikat välismaisega, peab tõdema, et kõige suurem kitsaskoht eestimaistel videolõikudel on diktori puudumine. Eesti videokokkuvõtted jalgpallis piirduvad peaaesjalikult mänguhetkede ning tiitritega, mis ütlevad lõppseisu. Inglismaal olid mängukokkuvõtted terviklikumad. Lisaks sellele, et tiitrites öeldi ära mängu skoor, andis jalgpalliklubi Charltoni ja Aston Villa vahelises mängus diktor teada, milline oli jalgpallimatši kulg ning milline meeskond domineeris.¹³¹

Filmistuudio British Pathe jäädvustas samuti suvisest suusatamist rannaliival ning taas oli sellele videole võrreldes sihtasutuse Eesti Kulturfilm jäädvustusega samasugusest spordiharrastusest

¹²⁹ Kumb on kiirem? Kas mootorratas või lennuk. RA, EFA.4.281.

¹³⁰ Eesti- Leedu esimene maavõistlus kergejõustikus Tallinnas 11.-12.09.1937. RA, EFA.4.246.

¹³¹ Football teams Charlton and Aston Villa Draw (1938) <https://www.britishpathe.com/asset/167851/>, vaadatud 25.02.2023.

diktor peale lugenud ning kõneles klipis toimuvatest tegevusest ja suusatamise üldisest tähtsusest.¹³²

Ühe uudisspordina kajastasid nii Eesti kulturfilm kui ka British Pathe skjööringut. Kui eesti spordivideol polnud heli ning skjööringut näidati meeleolu video laadses vormis tummalt, oli British Pathe kasutanud spordiala jäädvustamisel nii diktorit kui ka innustavat taustamuusikat. Eesti spordivideote kõige suurem miinus on seega minu hinnangul professionaalse diktoriheli puudumine. Diktor annab väga palju juurde ning ärgitab löövate loosungitega vaatajat sporti tegema. See vahe tuleb esile just skjööringu videotes. Eesti ratsarügemendi tummas skjööringu esitlemise videos on kaadrites näha küll sportimisest tulevat positiivset emotsiooni, kuid see pole niivõrd mõjuv.¹³³ British Pathe arhiivis leidunud skjööringu videos on seevastu emotsiooni, sütitavat muusikat ja innustavat kõne diktori poolt.¹³⁴

Analüüsid videostruktuurilisi aspekte, siis nendes märkimisväärseid erinevusi sihtasutuse Eesti Kulturfilm ja Briti spordifilmide hulgas ei olnud. Kuna spordivideote struktuuris on olulised kaadrid ja nende ülesehitus, siis oli see filmiklippide puhul samasugune. Kõige paremini tuleb see esile jooksvideotes. Sõjakooli murdmaajooksu videokokkuvõtte saab jagada struktuurilised kolme erinevasse osasse: suur ühisstart, kaadrid erinevatest jooksjatest ja lõpus kaadrid võitjast.¹³⁵ Samasugust lahendust on kasutatud ka British Pathe jäädvustatud prantsuse sõdurite jooksvõistlusel: start, hetked jooksurajal ning lõpus võitjale pühendatud lähikaadrid.¹³⁶

Seega võib kokkuvõtvalt öelda, et peamine erinevus oligi diktori puudumine või tema oskamatus spordireportaaži haaravalt kajastada. Struktuurilisi erinevusi pigem ei olnud, sest videote kaadrid pidid näitama sportlaste pingutusi areenil või jooksurajal, kaasaelajate emotsioone ja võitjate rahulolu pärast edukat võistlust. Siinkohal ei hakata antud bakalaureusetöös analüüsima, kui suurelt erinesid sihtasutuse Eesti Kulturfilm võimalused professionaalse spordivideo tegemiseks võrreldes välismaiste filmistuudiotega ning seepärast analüüsiti uurimuses vaid videoid vaadates märgatud erinevusi.

¹³² Sand skiing! (1934) <https://www.britishpathe.com/asset/65963/>, vaadatud 25.03.2023.

¹³³ Ratsarügemendi allohvitserid demonstreerivad skjööringut. RA, EFA.4.147.

¹³⁴ Motorcycle skiing (1940) <https://www.britishpathe.com/asset/217628/>, vaadatud 25.03.2023.

¹³⁵ Sõjakool murdmaajooksul. RA, EFA.4.219.

¹³⁶ France - cross country running (1937) <https://www.britishpathe.com/asset/43358/>, vaadatud 25.03.2023.

4. Filmistuudio Eesti Kulturfilm sporditeemalised filmid Eesti üldise spordiharjumuse ja ajakirjanduse taustal

Eestlaste 1930–1940 aastate spordiharjumuste ja taseme täpsemaks analüüsimiseks tuli bakalaureusetöö raames heita pilk ka toonasesse ajakirjandusse. 1930. aastatel ilmus Eesti erinevate ajalehtede hulgas ka Eesti Spordileht, mis annab lisaks maailmaspordis toimuvale ülevaate ka Eesti sportlaste tulemustest laias maailmas ning kodumaal toimunud erinevatest mõõduvõtmistest. Kuus korra ilmunud spordileht portreerib seega sisukalt 1930. aastate Eesti spordi üldisi tendentse ning viib kurssi suurt kõlapinda saavutanud spordialadega. Peatükk kõrvutab ajakirjanduses kajastatud spordisündmusi ja -jutte sihtasutuse Eesti Kulturfilm toodetud sporditeemaliste videolõikudega. Selle hulgas heidetakse pilk ka toonasesse spordiajakirjandusse raadios. Seega otsib käesoleva bakalaureusetöö peatükk filmitoodangu ja ajakirjanduse ühis- ja eriosi ning vastuseid, millest üks või teine suunitlus tingitud oli.

Algselt tuleb nentida, et kahe erineva meediakanali sporditeemaliste uudiste ja videolõikude kvaliteedi võrdlemine pole antud juhul võimalik, sest ajakirjandus oli toona tunduvalt professionaalsem ja filmide tootmine mõnevõrra lapsekingades. Seetõttu ei kõrvutata käesolevas bakalaureusetöös niivõrd kahe erineva infovälja ajakirjanduslikku kvaliteedivahet, vaid pigem analüüsitakse milliseid erinevusi ajalehes ja filmitud ringvaadete spordiürituste ja sündmuste kajastamisel esines ning millest need tekkisid.

4.1 Eesti maadluse kuldsed hetked Berliini olümpial ja filmilindil

Käesolev alapeatükk analüüsib kuidas 1930. aastate eestlaste ühte edukamat spordiala maadlust kajastati sihtasutuse Eesti Kulturfilm poolt. Eesti maadlejate head tulemused nii vennasrahvaste vahelistel maavõistlustel ja 1936. aasta Berliini olümpial kujundasid maadlusest Eesti rahvusspordi, mis tähendas ühtlasi suuremat tähelepanu ka filmistuudiolt. Sirvides erinevaid ajakirja Eesti Spordileht väljaandeid ja vaadates videolõike võib öelda, et eelkõige filmiti seda ja kirjutati sellest, mis oli populaarne. 1936. aastal Berliinis toimunud olümpiamängud viisid spordiajakirjanduse fookuse enne võistlusi Eesti olümpiasportlastele. Eelkõige olid medalilootused pandud raskejõustiku sportlastele, sest eelnevalt olid Eesti maadlejad Pariisi

(1924) ja Amsterdami (1928) olümpiamängudel edukalt võistelnud. Selle edu valemiks olid riikliku maadluse organisatsiooni tugevus ning treenerite töö sportlaste treeningutel.

Eesti omariikluse kehtestamise järel ja Vabadussõja lõppedes asutati spordi keskliit ja olümpiakomitee, mille toel valmistati ette uusi maadluse tippportlasi. Juba Antwerpeni olümpiamängudele 1920. aastal saadeti võistlema neli meest, kellest parim Eduard Pütsep saavutas kaalukategoorias 60 kg kuuenda koha. Järgnevad kaks aastakümnet kujunesid eesti maadlusele hiilgavateks, milleni pole küünditud tänapäevalgi.¹³⁷

Maadluse tase oli läbi aastate mõnevõrra kõikuv, sest kahe- ja kolmekümendatel korraldatud maavõistlustel saavutasid eestlased erinevaid tulemusi. Reimo Mandla kirjutab oma magistritöös „Eesti maadluse organisatoorne korraldus aastatel 1920–1940“, kuidas alates 1925. aastast peeti maavõistlusi nii lätlaste, soomlaste, ungarlaste, kui ka mitmete teiste rahvastega. Aastatel 1933–1935 korraldati eestlaste, soomlaste ja ungarlaste osalusel hõimurahvaste võistlusi, mida kutsuti Turaani turniiriks. Kui esimesel mõõduvõtmisel Budapestis pidid eestlased tunnistama nii Soome kui ka Ungari maadlejate paremust, saavutasid Eesti maadlejad 1935. aastal Tallinnas peetud turniiril 18 punktiga ülekaaluka võidu vennasrahvaste üle.¹³⁸ Võit ungarlaste ja soomlaste üle mõjus kõigile sportlastele enne Berliini olümpiamänge positiivselt. 1936. aasta alguses võeti ka spordiajakirjanduses fookusesse olümpia ning ajalehes Spordileht ilmusid esimesed temaatilised artiklid aprillikuu väljaandes, mil avaldati suur lugu varalahkunud Eesti kuulsamast maadlejast Georg Lurichist (1876–1920). Artiklis antakse ülevaade Georg Lurichi sugupuust, kirjeldatakse tema mõningaid matše ja tuuakse välja lõbusaid seiku tema elust.¹³⁹ Samalaladne lugu avaldati Lurichist ka järgmises kuu numbris.¹⁴⁰ Eesti raskekaallaste senine edu maailmaareenil võimaldas erinevate nostalgiliste lugudega rahva meelsust tõsta, kuid jutustavate artiklite taustal analüüsiti ka maadlejate ja tõstjate hetkeseisu. Ajakirja Eesti Spordileht maikuu numbris kirjutatakse Eesti tõstjate meeskondlikust võidust Rootsi üle, mis võideti kogukaalusummaga 1567,5 kg, vastukaaluks Rootsi 156,2 kg. Viieliikmelise meeskonna moodustasid Peeter Mürk, Karl Oole, Erm Lund, Alfred Mäll ja Arnold Luhaäär. Võistlusel püstitati tõstmises ka kolm Eesti rekordit: Peeter Mürk rebimises 100 kg ja tõukamises 125 kg. Rebimises tegi poolraskekaalu kategoorias Eesti rekordi Karl Oole, kes ületas senise rekordi viie

¹³⁷ Tiit Lääne, *Eesti maadluse kuldsed hetked* (Tallinn: Printon, 2007), lk 16.

¹³⁸ Reimo Mandla, *Eesti maadluse organisatoorne korraldus aastatel 1920–1940*, magistritöö (Tartu: Tartu Ülikool, 2018), lk 22.

¹³⁹ A. Adari, „Georg Lurichi suur kuju“, *Eesti Spordileht*, nr. 4 (1936), lk 117–121.

¹⁴⁰ Tõnu Võimula, „Lugusid Lurichist“, *Eesti Spordileht*, nr 5 (1936), lk 163–164.

kiloga (endine rekord oli O. Luiga 100 kg). Eesti viieliikmelise tõstemeeskonna hea esitus Rootsi maavõistluses tekitas ühtlasi diskussiooni, kes peaks Eestit esindama Berliini olümpiamängudel, sest olümpiale sai ainult kolm sportlast.¹⁴¹

Võrreldes ajakirjandusega ei saanud filmistuudio Eesti Kulturfilm toota spordielu ja taset analüüsivat või kirjeldavat telesaadet, sest tehnika polnud veel niivõrd arenenud. Seega oodati olümpialt häid tulemusi, et siinset potentsiaalset olümpiajärgset spordipidu jäädvustada. Kõige suurema ootustega läks Berliini olümpiale Eesti maadluskoondis, kes sealt ka viie medaliga naasis. Kristjan Palusalu (1908–1987) tõi Eestile kaks kuldmedalit, August Neo (1908–1982) naasis arenilt ühe hõbe- ja pronksmedaliga ning Voldemar Väli saldoks jäi üks pronksmedal. Kui ajalehe Eesti Spordileht ajakirjanikud jaanuarikuises väljaandes Eesti maadlustreeneri Nikolai Kursmani (1896–1954) käest küsiti, milline võib olla Eesti maadlejate medalisaldo, ennustas ta eestlastele ühte kuldmedalit, ühte pronksmedalit ja kolme hõbemedalit.¹⁴² Ootuseid täideti ning eriliseks sensatsiooniks osutus Kristjan Palusalu kaks kuldmedalit, millega tõusis ta Eesti edukaimaks olümpiasportlaseks. Maadluskoondise naasmisest koju tehti üleriiklik suursündmus, millest tegi ülesvõtteid ka sihtasutus Eesti Kulturfilm. Filmikaadrid suutsid paremini jäädvustada inimeste emotsioone ja ürituste üleüldist meeleolu kui seda oleks olnud kirjelduslik reportaaž ning seepärast oli filmindusel ajakirjanduse ees eelis.

Eesti maadluskoondise saabumisest rahvarohkesse Balti jaama tootis Eesti Kulturfilm meeleoluka ringvaatevideo, kus näidatakse õnnelikke inimesi, kes on tulnud võitjaid lippude ja lilledega tervitama. Maadlejaid kantakse kätel ning läbi linna korraldati orkestri saatel rongkäik, millest võtsid osa mitmed sajad inimesed. Samuti jäädvustas sihtasutus Eesti Kulturfilm Kadrioru staadionil pargade üleandmist ning väike klipp oli ka Kristjan Palusalu võidutammede istutamisest, mida juhtis Johan Laidoner.¹⁴³ Kuna Kristjan Palusalu oli Berliini olümpia kõige edukaim sportlane sai tema ka kõige rohkem ekraaniaega. Lisaks sellele, et ta oli olümpialt naasmise ringvaatevideos kesksel kohal, filmiti temast ka portreevideo Rootsi võistlema minemisest. Videoklipp igavikustab Palusalu minekut laevale ning talle järele lehvitavat tütarlast.¹⁴⁴

¹⁴¹ „Võit Rootsi üle. Keda tõstjatest saata Berliini. Tõstjate kaadri suurendamisele!“, *Eesti Spordileht*, nr 5, 20.05.1936, lk 154–155.

¹⁴² „Viis medalit korraga“, *Eesti Spordileht*, nr 8, 31.08.1936, lk 328.

¹⁴³ Kristjan Palusalu ja ta võidukate matikaaslaste vastuvõtt. RA, EFA.4.80.

¹⁴⁴ Palusalu sõidab Rootsi kohtunikega maadlema. RA, EFA.4.102.

Berliini olümpial ennast Eesti spordiajalukku kirjutanud Kristjan Palusalust kujunes järgmistel aastatel Eesti spordi legend ning Eesti Kulturfilm kasutas võimalust jäädvustada tulevase vanameistri tegevusi, mida hiljem kasutada saab. Nii nagu Berliini olümpia eel pajatati lugusid Georg Lurichi võitudest ja lõbusatest juhtumistest, arhiveeris sihtasutus Eesti Kulturfilm Kristjan Palusalu matše ja ka argiseid tegevusi, et oleks materjali millest hiljem tulevastele põlvetele suurmeistri lugusid rääkida.

4.2 Spordiajakirjanduse ja spordifilmide võrdlev analüüs

Alapeatükis vaadeldakse, kuidas erinesid spordiajakirjanduses ja sihtasutuse Eesti Kulturfilm jäädvustatud spordivideod. Vastavalt spordiala populaarsusele oli selle kajastamine ühes või teises meediakanalil erinev. Võttes aluseks spordialade taseme, populaarsuse ja harrastuse rahva hulgas võrreldakse alapeatükis filmistuudio spordifilme üldise spordiajakirjanduse taustal ning antakse hinnang, milline oli selle mõju Eesti spordile.

4.2.1 Poksi ja jalgpalli kajastamise sarnasusi

Eestis oli kahe- ja kolmekümnendatel kaks väga populaarset spordiala: jalgpall ja poks. Jalgpalliajakirjanik Indrek Schwede pidas oma väitekirjas “Jalgpalli positsioonist Eestis ja selle marginaliseerumise põhjustest Nõukogude anneksiooni perioodil“ jalgpalli populaarsuse üheks põhjuseks seda, et tegu oli staadionil toimuva spordisündmusega. Kuna Eestis puudusid toona suured võimlad, ei suutnud maadlus ja teised pallimängud (korvpall ja võrkpall) jalgpallile konkurentsi pakkuda. Kui suusa-, ratta- ja jooksualade publik oli hajutatud läbi raja erinevatele kohtadele, koondus jalgpallipublik kõik väljaku kõrvale ning neid oli seetõttu võrreldes distantsalade rahvaarvuga lihtsam loetleda.¹⁴⁵ Mõnevõrra sarnaselt pokstile, oli jalgpalli samuti väga lihtne harrastada kuna mängu korraldamiseks polnud vaja väga palju varustust. Kui kergejõustiku võistluste edukaks läbiviimiseks oli vaja arvukalt kohtunikke ja võimekat

¹⁴⁵ Indrek Schwede, *Jalgpalli positsioonist Eestis ja selle marginaliseerumise põhjustest Nõukogude anneksiooni perioodil*, doktoritöö (Tartu: Tartu Ülikool, 2021), lk 27.

korraldusmeeskonda, kes mitmete võistlusaladega spordisündmust sujuvalt korraldaksid, oli jalgpalli seetõttu ka palju lihtsam korraldada.¹⁴⁶

Samuti on nende võistlusalade jäädvustatud videotes märgata ühiseid jooni, sest nii jalgpalli- kui poksivideod olid oma stiililt erandlikult ainult informatiivsed. Filmistuudio monteeris erinevatest jalgpalli- ja poksimatšidest ülevaatevideod, milles näidati võistluse parimaid hetki ning vaatajat teavitati ka tulemusest. Olemasoleva videomaterjali põhjal on võimalik öelda, et teistes stiilides nendest spordialadest videoid ei tehtud ning õpetliku ja propagandistliku videožanris neid spordialasid üles ei filmitud.

Osalt oli see kindlasti tingitud nende võistluste populaarsusest ja nende kõlapinnast. Sirvides ajalehe Eesti Spordileht väljaandeid tuleb tõdeda, et väga palju avaldati ajalehes artikleid just poksi ja jalgpalli kohta. Need olid väga mitmekesised, sest artiklid ei piirdunud vaid spordiürituste reportaažide ja tulemustega, vaid tehti ka erinevaid persoonilugusid. Ajalehe Eesti Spordileht 1937. aasta jaanuarikuises väljaandes on artikkel Prantsusmaa poksispordlase Georges Carpentieri (1894–1975) kuulsatest knock-outidest.¹⁴⁷ 1936. aasta detsembris ilmus samas ajalehes samuti poksiteemaline lugu „Poksi kurioosumeid“, milles kirjeldati, kuidas esimeses rahvusvahelises poksimatšis aastal 1754 vastamisi läinud prantslane Petit hoidis inglasest vastasel Jack Slake'il kõrist kinni. Poksiring oli toona ka ebatavaline, sest kõite asemel piirasid areeni puulatid ning kurikuulsaks saanud kohtumises tuli võitjaks ikkagi inglane Jack Slake (1720–1768), kes alistas vastase solar-löögiga.¹⁴⁸ Sarnaselt poksile avaldati erinevaid lugusid regulaarselt ka jalgpallist.

1937. aastal ilmus novembrikuus spordilehes retrospektiivne artikkel jalgpallist, milles analüüsiti Eesti jalgpalli hooaega aastal 1937, muuhulgas toonitab autor, kuidas napp kaotus Saksamaale (kui toonane kindel tiitlipretendent) tõi Eesti jalgpallile kuulsust. Samuti analüüsiti artiklis erinevaid koosseisuküsimusi ning heideti pilk ka Eesti klubijalgpalli meistrivõistlustele.¹⁴⁹ Ajalehes ilmus ka 1939. aasta jaanuaris uudis, kuidas Eesti jalgpalli taseme tõstmiseks koolitati välja treenereid, kes hiljem erinevate suuremate spordiseltside juurde palgalisteks treeneriteks saadeti. Intervjuu tehti jalgpallilliidu aseesimehe August Lassiga (1903–1962), kes muuhulgas sõnas, et prioriteediks on seatud jalgpallimeeskonna hea esitus 1940. aastal toimuma pidanud

¹⁴⁶ Indrek Schwede, „Jalgpalli populaarsus Eesti Vabariigi spordielus 1920–40“, *Ajalooline Ajakiri* nr 3, (2019), lk 331–365, lk 346.

¹⁴⁷ „Kuidas maitseb knock?“, *Eesti Spordileht*, nr 1, 01.01.1937, lk 20.

¹⁴⁸ „Poksi kurioosumeid“, *Eesti Spordileht*, nr 12, 18.12.1936, lk 449.

¹⁴⁹ Heino Mikkin, „Retrospektiivselt tujukast jalgpallist“, *Eesti Spordileht*, nr. 11, 01.11.1937, lk 327–328.

Helsingi olümpial.¹⁵⁰ Erinevaid jalgpalliuudiseid oli seega spordilehes üsna sageli ning tihti ei kirjutatud vaid Eesti jalgpallist. 1938–1939. aastate numbrites ilmus iga kuu järjejutt šotlase Alex James'i karjäärast – 1938. aasta detsembrikuises numbris kirjeldati millised olid Jamesi esimesed kogemused jalgpalliklubi Motherwell juures.¹⁵¹

Eriliseks muudab nende võistlusalade kajastamise ka asjaolu, et need artiklid pole ainult eestikesksed, vaid mitmed lood on ka välismaa sportlastest. Ajalehes tuuakse spordialade kohta välja mitmeid erinevaid fakte, mis on kohati spordimaailmas toimuva taustal ebaoluline, kuid huvitundjale põnevad teadmised.

Sarnaselt filmistuudio Eesti Kultuurfilm poolt monteeritud jalgpalliklippidele, polnud ka poksispordlaste treeningutest jäädvustatud ühtegi videolõiku. Eesti Kultuurfilm ei filminud erinevate jalgpalliklubide treeninguid ja füüsilist ettevalmistust ning videod piirdusid ainult erinevate mängukokkuvõtetega. Ühe erandina väärrib mainimist ülesvõtte Tondi spordibaasis toimunud raskejõustiku juhtide kursusi, kus on filmitud saalis toimunud poksiharjutusi, kuid terviklikus videos täidavad kaadrid poksimisharjutustest pigem täiterolli ning peamine rõhk on ikkagi kangi tõstmisel.¹⁵² Otsides põhjusi, miks niivõrd populaarsete spordialade puhul polnud jäädvustatud ühtegi treeningut ja toodetud haridusliku sisuga žanrifilmi, peab pöörduma tagasi ajakirjanduse poole.

Eesti Spordileht avaldas muuhulgas 1936. aastal peaaegu igakuiselt rubriiki „Kuidas mängida jalgpalli“, milles analüüsiti erinevaid jalgpallitaktikaid. 1936. aasta detsembri numbris ilmus sisukas analüüs ründemängu ülesehitamisest, milles muuseas seletati lahti, kuidas oleks kõige efektiivsem läbi keskvälja pall ründajale toimetada.¹⁵³ Järjerubriigina ilmunud sarjas kirjutati veel teistelgi jalgpallialastel teemadel: 1936. aasta aprillikuu spordilehes avaldati artikkel jalgpallisõnastikust, kus kirjutati lahti ingliskeelsed mõisted nagu: *dribbling*, *passing*, *trapping* ja *heading*.¹⁵⁴

Samaaegselt järjerubriigiga „Kuidas mängida jalgpalli?“ ilmus ajalehes Eesti Spordileht sarnane järjejutt ka poksist. 1936. aastal ilmus spordilehes igakuiselt artikkel „Poks kõigile“ milles lisaks poksispordi lahtimõtestamisele kirjeldati ka erinevaid tehnikaid ja harjutusi, mis aitavad

¹⁵⁰ „Jalgpallitreenerite kaadri loomine“, *Eesti Spordileht*, nr 1, 01.01.1939, lk 7.

¹⁵¹ „Alec Jamesi karjäär. 5. Esimesed kogemused Motherwelli juures“, *Eesti Spordileht*, nr 12, 11.12.1938, lk 407–408

¹⁵² Raskejõustiku juhtide kursused Tondil. RA, EFA.4.128.

¹⁵³ „Kuidas mängida jalgpalli?“, *Eesti Spordileht*, nr 12, 18.12.1936, lk 487.

¹⁵⁴ „Kuidas mängida jalgpalli?“, *Eesti Spordileht*, nr 4, 20.12.1936, lk 134–135.

kujundada meisterlikku poksijat. 1936. aasta märtsikuises väljaandes seletatakse lahti, milles seisneb kaugvõitluse ja lähivõitluse vahe, ühtlasi toonitatakse artiklis, et lähivõitluse on loonud ameeriklased.¹⁵⁵ Rubriik ei olnud spordilehes pinnapealne ning seega kirjutati seal ka mitmetest spetsiifilistest aspektidest kuidas oma poksimistehnikat parandada. 1936. aasta juuninumbris anti „Poks kõigile“ artiklis mõista, kuidas *knock-downi* saab kasutada puhkuseks – nimelt leiab artikli autor Guetier, et kõige mõistlikum oleks maas lamada kaheksa sekundit ning alles siis hakata püsti tõusma, sest siis saab poksija vajaliku puhkusemomendi.¹⁵⁶

1937. aasta veebruari Eesti Spordilehe numbris ilmus artikkel ajakirjaniku B. Reini lähetusest Kesk-Euroopa jalgpallimaadesse. Peatudes Ungaris, Austrias ja toonases Tšehhoslovakkias andis Rein ülevaate nii sealsete jalgpalliklubide noortetööst, kui ka nendes riikides levinud formatsioonidest, millest avaldati ajalehes ka joonised.¹⁵⁷ Samamoodi nagu jalgpallis, on ka rubriigis „Poks kõigile“ erinevad joonised, mis aitavad lahti seletada mõningaid liikumisi ja võtteid. Ajalehe Eesti Spordileht 1936. aasta juulikuises numbris avaldati kolm joonist erinevate löögistiilide vastu kaitsmiseks.¹⁵⁸

Nende skeemide olemasolu ajalehes Eesti Spordileht võimaldab teha oletusi, et sellise õppematerjali loomine filmilindile polnud lihtsalt mõttekas. Kuna spordilehes ilmus regulaarselt erinevaid õpetusi ja soovitusi nende spordialade harrastamise kohta, mida oli toetatud ka joonistega, polnud sisuka õppefilmi loomine majanduslikult lihtsalt mõistlik. Huvilised said vajalikud õpetused ajalehest kätte ning kuna mõlemad spordialad olid eestlaste seas niivõrd populaarsed polnud vajadust täiendava videomaterjali loomiseks. Kuna Sihtasutuse Eesti Kultuurfilm erinevaid ringvaateid näidati kinodes, võib eeldada, et laiem üldsus ei olnud sedavõrd detailsetest õppevideotest huvitatud ning seepärast neid ei toodetud. Ühtlasi tuleb nentida, et kuna mõlemad spordialad olid ajakirjanduslike näidete põhjal väga populaarsed, polnud otseselt vajadust teha propageerivaid videoid, mis muudaks võistlusala rahva seas menukamaks.

¹⁵⁵ A. Guetier „Poks kõigile“, *Eesti Spordileht*, nr 4, 20.04.1936, lk 105.

¹⁵⁶ A. Guetier „Poks kõigile“, *Eesti Spordileht*, nr 6, 19.06.1936, lk 218.

¹⁵⁷ B. Rein, „Mitropa jalgpalli formatsioonid“, *Eesti Spordileht*, nr 2, 01.02.1937, lk 33–34.

¹⁵⁸ A. Guetier, „Poks kõigile“, *Eesti Spordileht*, nr 7, 20.07.1936, lk 254.

4.2.2 Suusatamine

Suusatamine polnud omariikluse algusaastatel väga populaarne ning seepärast alustati selle populariseerimist laiemale publikule Tartu ülikooli tudengi Arnold Voldemar Veimre (1899–1941) initsiatiivil juba kahekümnendate alguses. Esimene võistlus toimus 20. jaanuaril 1921. aastal Emajõel. Toona võisteldi 1500 ja 5000 meetri distantsil, kus võistlesid nii naised kui ka mehed. Kuigi huvi ja elevus talvise ja külma spordiala vastu oli toona juba tekkinud, kajastati suusatamist vaid spordilehes ning sealgi pigem halvustavalt.¹⁵⁹ Aastal 1939 kirjutas Aleksander Peepre oma raamatus „Suusatamine“ samuti pilkavalt selle spordiala kohta, tuues välja 1921. aasta detsembris Narvas toimunud naeruväärse võistluse, milles heideldi 100 ja 85 meetri distantsidel vähese lume tõttu rajale püsijäämise nimel.¹⁶⁰ 1930. aastate alguses oli kergejõustiklaste ja jalgpallurite populaarseimaks talvel mängitavaks spordialaks jääpall, kuid ka suusatamine hakkas sportlaste entusiasmi pealt arenema, esimene suusahüppemägi valmis aastal 1927 Rakvere lähedale Tõrma-Kõrgemäele.¹⁶¹ Paralleelselt suusaspordi-entusiastidega ilmus toonases ajakirjanduses ka erinevaid artikleid, mis tõid esile suusatamise positiivset mõju. 1931. aastal kirjutati ajalehes Lääne Hääl, kuidas lumerohke talve tõttu on maakohtades hakatud suusatama, kuna see on lihtsaim viis liikumiseks.¹⁶² Erinevaid suusateemalisi artikleid ilmus läbi aastate teisi: 1937 kirjutati ajalehe Uus Eesti Pärnumaa uudistes, kuidas teaduslikud uuringud näitavad, et suusatamine mõjub hästi nii kopsudele kui ka keha salenemisele.¹⁶³ Kuigi otseselt pole teada, miks hakati suusatamist 1930. aastatel propageerima, võib üheks põhjuseks pidada suusatamise mugavust liikumises talviste ilmaoludega ning selle head mõju keha üldfüüsilise toonuse tõstmisel.

Olulist rolli Eesti suusaspordi populariseerimisel täitis Eesti Kaitseväge, sest kohustuslikus korras aeti ajateenijad ja sõdurid mitmetele suusaretkedele. Kuigi mitme talve lumenappus ei võimaldanud alal nii tugevalt areneda, korraldati Kaitseliidu ja Soome suusainstruktorite abiga 1927. aastal Tapal suusavõistlus, kus oli stardis ligi 100 suusatajat. Soomlastest suusaspetsialistid viisid Eestis läbi erinevaid koolitusi, mille hulgas õpetati ka suuskade valmistamist.¹⁶⁴ Õpetuste järgi toimides õpiti tootma paremaid ja kiiremaid suuski, mis mõjus ka ala populariseerimisele

¹⁵⁹ Lääne, *Suusatamine - Eesti Rahvussport* (Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 2007), lk 55–56.

¹⁶⁰ Samas, lk 57.

¹⁶¹ Antons, Voolaid, *Eesti Spordi lugu*, lk 150.

¹⁶² “Suusatamine läheb maal moodi“, *Lääne Hääl*, nr 12, 21.03.1931, lk 4.

¹⁶³ “Suusatamine teeb saledaks“, *Uus Eesti, Pärnu Uudised*, nr 27, 03.02.1937, lk 3.

¹⁶⁴ Lääne, *Suusatamine - Eesti Rahvussport*, lk 60.

hästi. Aastal 1928 võistles Tapa neljapäevastel suusavõistlustel juba 200 sportlast. Võistlusi lõpetama jäänud 25 kilomeetri distantsil osales 125 suusatajat, kes kõik ühisstardiga rajale võistlema aeti. Võistlusjärgsetel päevadel kirjutati spordilehes suusatamisest ainult ülistavates toonides.¹⁶⁵ Kuigi sportlaste arv oli toonasel võistlusel võrdlemisi suur, olid suusatajad võistlemas peamiselt Kaitseliidu ja politsei nime all.¹⁶⁶ Järvamaal ja Viljandis aitasid suusasporti samuti populariseerida Kaitseliitlased, kes viisid sealsetes kogukondades läbi erinevaid koolitusi ja treeninguid, mis tutvustas talispordiala ka koolidele.¹⁶⁷

Kuigi suusatamine polnud Eestis aastatel 1920–1940 niivõrd populaarne ning eestlased ei suutnud pakkuda konkurentsi ka rahvusvahelisel areenil, oli see sihtasutuse Eesti Kultuurfilm kõige rohkem kajastatud spordiala. Erinevatest suusavõistlustest tehti mitmeid meeleolukaid videoklippe, kuid samas esines arhiivis ka õpetliku sisuga suusaspordi videoid. Tuleb märkida, et need videod on oma rõhuasetuse suunanud emotsiooni ja hea tuju näitamisele: kaadrites on palju rõõmsaid ja õnnelikke suusatajaid.

1936. aastal toimus Eestis patriootiline meeskondlik teatesuusatamine suunal Tallinn-Valkla-Tallinn, millest tegi ülesvõtte ka filmistuudio Eesti Kultuurfilm. Emotsionaalse filmiklipi lõpus näidati ka puhkpilliorkestrit ja pärgade asetamist tõrvikute taustal.¹⁶⁸ Riigivanema auhinnale käinud suusavõistlus oli ka sümboolse tähendusega, sest Valkla piiril murdsid Vabadussõjas Eesti väed Tallinnale pealetungivad punaste ründavad üksused. Ajalehes Eesti Spordileht oli kirjeldatud üritust järgmiselt „See suur sportlik samm, mille algatajaks riigivanem näitab, et meie riigijuhid hindavad eesti spordi edu ja püüavad seda viia ergutavalt veelgi kõrgemale.“¹⁶⁹ See optimistlik ja patriootiline kirjutamisviis on sarnane ka filmistuudio poolt loodud videole. Kuigi eestlaste tulemused oli maailmaarvestuses nõrgad, on ajakirjanduse näitel võimalik oletada, et ala populariseerimise nimel pingutati. Ajalehe Eesti Spordileht samas veebruarikuu numbris ilmus artikkel maailma suusatamiskuuksustest, milles nenditakse, et tipus on Skandinaaviamaad, sest 4x10 kilomeetri teatesõidus on Soome võitnud juba kaks rahvusvahelist võistlust (esimene Sollefteas 1934. aastal ja teine Tatra mägedes peetud võistlusel). Ühtlasi antakse artiklis ülevaade ka Norra ja Rootsi koondise tippsuusatajatest.

¹⁶⁵ Lääne, *Suusatamine - Eesti Rahvussport*, lk 60.

¹⁶⁶ Samas, lk 60.

¹⁶⁷ Lääne, *Suusatamine - Eesti Rahvussport*, lk 61.

¹⁶⁸ Meeskondade vaheline teatesuusatamise võistlus Riigivanema auhinnale Tallinn-Valkla ja tagasi, mille võitis Harju meeskond. RA, EFA.4.88.

¹⁶⁹ „Teatesuusatamine vabadussõja võiduka alguse piirile“, *Eesti Spordileht*, nr 2, 21.02.1936, lk 79.

Artikkel annab kinnitust, et spordileht tegeles tugevalt spordiala populariseerimisega, sest kirjutises toonitatakse suusatamist kui talispordi tähtsamat ala.¹⁷⁰ Sarnaselt artiklitele, on ka filmistuudio Eesti Kulturfilm videod spordiala ülistavad. Nõmmel 1936. aasta talvel peetud talispordipidustuste peamiseks spordialaks oli suusatamine. Eesti Kulturfilm on fookuse suunanud rohkearvuliste suusatajate näitamisele ning ekraaniaega saab ka Nõmme linnaeape Ludvig Ojaveski (1892–1940), kes esineb avakõnega. Heisatakse Eesti riigilipp ning suusapidu saab alguse.¹⁷¹ Riigilipu ja linnaeape avakõne filmimine sümboliseerib riigivõimu poolehoidu spordialale, mida prooviti populariseerimiseks ära kasutada. Samasugust võtet kasutati ka ajalehes Eesti Spordileht, milles toonitati samamoodi riigijuhtide sümpaatiat suusatamise vastu. Niisugune spordiala kajastus kahe meediakanali poolt on selge ja mõnevõrra jõuline samm uue eduka rahvaspordi kujundamiseks.

4.2.3 Tõstmine

Nagu ka üleüldine raskejõustik, oli tõstmine ka eestlaste seas levinud spordiala. Sellest annab tunnistust ka Eesti Spordileht, milles ilmus sarnaselt poksile ja jalgpallile järjerubriik „Mehed, kangi juurde“, mis ilmus peamiselt spordilehe 1937. aasta numbrites. Veebruarikuu väljaandes ilmus ajalehes Eesti Spordileht artikkel tõstespordi ajaloost, milles mainiti Alfred Neulandi (1895–1966) teeneid 1920. aasta Antwerpeni olümpial, kust tõstja saabus koju kuldmedaliga. Samuti nenditi kirjutises, et tõstmine on Eesti üks edukamatest spordialadest, sest alati on toodud olümpialt vähemalt üks medal (artiklis ei arvestatud 1932. aastal Los Angeleses toimunud olümpiamänge, kuna majanduskriisi tõttu esindas seal eestlasi väga väike koondis).¹⁷² Artikli peamiseks ilmumise põhjuseks võib pidada viimase aja tagasihoidlikku vormi, mida tahetakse muuta. Rubriigis mainiti, et raskejõustikuliit on alustanud hoogtööd spordiala taas tippu viimiseks ning esmalt keskendutakse tõstmise õigetele treeningutele. Sellest tingituna ilmus ajalehe Eesti Spordileht samas numbris õpetus, kuidas käib surumine, mida illustreerisid ka põhjalikud joonised.¹⁷³ Samalaadne õpetus oli ka ajalehe Eesti Spordileht aprillikuu numbris, kus

¹⁷⁰ “Teatesuusatamine vabadussõja võiduka alguse piirile“, *Eesti Spordileht*, nr 2, 21.02.1936, lk 38.

¹⁷¹ Nõmme talispordi pidustusi. RA, EFA.4.88.

¹⁷² “Mehed, kangi juurde!“, *Eesti Spordileht*, nr 2, 01.02.1937, lk 40.

¹⁷³ Samas, lk 40.

järjerubriigis „Mehed, kangi juurde!“ seletatakse lahti kuidas Arnold Luhaäär ja Karl Oole teostavad rebimist.¹⁷⁴

Kuigi sihtasutuse Eesti Kulturfilm arhiivis on vaid kaks tõstmissporti kajastavat videot, on üks nendest haridusliku sisuga filmiklipp. 1937. aastal Tondil toimunud raskejõustiku juhtide kursusi jäädvustanud filmistuudio suunas oma peamise rõhuasetuse kangitõstmise näitamisele. Kursustel demonstreeris kangi tõukamist Arnold Luhaäär, kes näitas lisaks tõukamisele ka detailselt, milline peab olema käe asend.¹⁷⁵ Sihtasutuse Eesti Kulturfilm operaatorid filmisid põhjalikult Luhaääre demonstratsiooni ning osutasid detailidele erinevate lähikaadritega rohkem tähelepanu. Seega on võimalik kahe erineva meediakanali näitel näha, kuidas tõstesporti arendamiseks kasutati samasuguseid viise. Kuigi ajakirjanduslik materjal on antud kontekstis tunduvalt mahukam, on ka vähene tõstesporti videomaterjal tõestuseks, et nende artiklite ja videote suunitluseks oli tõstesporti kvaliteedi tõstmine.

4.2.4 Võimlemine

Võimlemine oli eestlaste seas populaarne spordiala, millest kirjutati ja mida jäädvustati rohkelt. 1939. aastal aset leidnud II Eesti Mängudel osales sadu võimlejad. Võimlemise eadule pandi alus juba 1920. aastate keskel, mil Tartu ülikooli kehakultuuri õppetoolid täienesid ennast välismaal harimas käinud võimlemise õpetajatega Ernst Idla, Erna Hindenbergi ja Konstantin Müüriga. Juba eelnevalt Tartus õpetanud Robert Vihmanni eestvedamisel kujundati oma võimlemissüsteem, mille tulemusel kasvas võimlejate hulk ülikoolis ning sellest kujunes ühiskondlikult väga populaarne spordiharrastus.¹⁷⁶

Ernst Idla, kes õppis enne Kalevi võimlemisrühma asutamist Berliini Kehalise Kasvatuse Ülikoolis, paistis silma erakordselt teadusliku ja kaalutletud võimlemissüsteemiga. Süsteem, mida on nimetatud ka Idla aksioomiks, arvestab harjutuste valikul nii inimese anatoomia, psühholoogia, füsioloogia kui ka võimleja sooga. Idla isiklikust terviksüsteemist ei puudunud rahvatantsumotiivid ja muusika, kuhu ta oskuslikult sulatas ka meeste jõu- ja osavusmänge.¹⁷⁷

¹⁷⁴ “Mehed, kangi juurde!“, *Eesti Spordileht*, nr 4, 01.04.1937, lk 102.

¹⁷⁵ Raskejõustiku juhtide kursused Tondil. RA, EFA.4.128.

¹⁷⁶ Linda Martis, Reet Linkberg, *Võimlemine läbi sajandi Eesti spordiseltsis „Kalev“* (Tartu: Atlex, 2001), lk 6.

¹⁷⁷ Martis, Linkberg, *Võimlemine läbi sajandi Eesti spordiseltsis „Kalev“*, lk 9.

Üheski Idla võimlemistunnis ei puudunud erinevad kõnni ja jooksuharjutused ning oli alati tähtis trenni lõpus lõdvestada ja venitada.¹⁷⁸

Ernst Idla võimlemissüsteemi tutvustati Eesti mängude raames 1934 ja 1939. Tallinna Kadrioru staadionil aset leidnud võimlemiskavad paistsid silma oma läbimõeldud trikkide ja vaatamängulisusega, mille selge teaduslik lähenemine oli suureks teguriks kehakooli ja -kultuuri edendamisel Eestis. Koos oma mustervõimlejatega käis Idla oma erinevaid võimlemise kontseptsioone populariseerimas kursustel üle Eesti. Tihedam töö ja prooviperiood võimlejatega hakkas pihta kaks kuud enne Eesti mängu, et siis massiüritusel kõik kenasti välja tuleks. Suure rõhu oli Idla pannud ka teooriale: õpiti tundma nii füsioloogiat, anatoomiat kui ka folkloori. Ernst Idla klaverimängijast naine komponeeris võimlemise taustaks meeldejäädav heliteosed, mis muutsid Idla võimlemisüritused ka muusikaliselt väga atraktiivseks vaatamänguks.¹⁷⁹

Tartu Ülikool ja Ernst Idla polnud ainukesed, kes võimlemisele niivõrd teaduslikult lähenesid. Kuigi võimlemisuudiste ja artiklite hulk oli 1936–1940 aastate jooksul vastavalt aastale erinev, moodustasid need siiski üsna suure osa spordiartiklitest. Võimlemisuudiste ja artiklite maht kasvas 1938. aasta lõpus, mil hakati järgmise aasta suursündmuse II Eesti mängude jaoks valmistuma. Artikleid lugedes annab tooni teaduslik laad, milles üritatakse seda spordiharrastust võimalikult põhjalikult läbi analüüsida. Ajalehe Eesti Spordileht 1938. aasta septembrikuises numbris ilmus võimlemisest artikkel „Esteetiline võimlemine kasvatusvahendina“, milles toonitatakse võimlemise iidset ajalugu, mis ulatub egiptlaste ja kreeklasteeni. Ühtlasi mõtestatakse esteetilist võimlemist kui soovi oma hingeelulisi väärtusi näitlikustada liikumistes. Võimlemises avalduvad inimloomuse eetilised ürgelemendid nagu proportsionaalsus, lihaste struktuuriline kaunidus ning pulsi ja rütmi sümbioos hingamisfunktsioonides.¹⁸⁰ 1939. aasta mais avaldati samas väljaandes artikkel Taani võimlemise instituudi juhataja Johannes Lindhardi 350-leheküljelisest võimlemist käsitlevast teosest „The theory of Gymnastics“. Artiklis seletatakse lahti mõned Lindhardi mõisted: näiteks sõltub „vale“ või „õige“ harjutuse vormi väärtus lavastaja maitsest, vaatleja seisukohast ja harjutaja lõbutundest.¹⁸¹ Sama aasta novembris

¹⁷⁸ Samas, lk 10.

¹⁷⁹ Martis, Linkberg, *Võimlemine läbi sajandi Eesti spordiseltis* „Kalev“, lk 10-11.

¹⁸⁰ „Esteetiline võimlemine kasvatusvahendina“, *Eesti Spordileht*, nr 9, 01.09.1938, lk 252.

¹⁸¹ H. Niiler, „Võimlemise põhimõtted ja alused prof. Dr. J.Lindhardi järgi“, *Eesti Spordileht*, nr 5, 01.05.1939, lk 110.

ilmus samuti artikkel Johannes Lindhardi võimlemise põhimõtetest, kus seekord analüüsiti rinnakorvi suuruse muutumist erinevate liigutuste või hingamisharjutuste tegemisel.¹⁸²

Kui ajakirjanduses mindi võimlemist kirjeldades väga detailseks ning selgitati lähemalt kuidas see kehale mõjub, siis ka filmistuudio Eesti Kulturfilm oli võtnud samalaadse lähenemisviisi võimlemistegevusi filmides: kõik jäädvustatud võimlemispalad olid erakordselt kaalutletud ning rõhuasetus oli seatud graatsilistele võimlejatele. Kui ajalehes Eesti Spordileht kirjeldati, kuidas võimlemine tagab keha ja vaimu harmoonia, kuidas võimlemises avalduvad inimkeha proportsionaalne ilu ja lihaste struktuurilised ideaalid, siis filmistuudio proovis seda kõike näidata. Võimlemisinstituudi rühmvõimlemine on hea näide, kuidas on püütud tabada võimlemises naiste nõtket graatsiat ning lihaselist struktuuri ja tugevust.¹⁸³ Seega valmis ajalehe ja filmistuudio koostööl mõjuv võimlemisele suunatud propageerimiskampaania. Kahe erineva meedialahenduse koosmõju oli omavahel ka sümbioosis, sest teaduslikke artikleid ajalehes Eesti Spordileht illustreerisid filmistuudio Eesti Kulturfilm professionaalsed ülesvõtted.

¹⁸² H. Niiler, „Võimlemise põhimõtted ja alused prof. Dr. J.Lindhardi järgi“, *Eesti Spordileht*, nr 11, 01.11.1939, lk 292.

¹⁸³ Võimlemisinstituut esineb rühmvõimlemisega. RA, EFA.4.161.

4.5 Spordifilmide levitamine välismaal ja spordiajakirjandus raadios

Alapeatükk kirjeldab, milline oli rahvusvaheline huvi Eestis toodetud spordikroonika vastu ning milliseid spordisündmusi õnnestus sihtasutusel Eesti Kulturfilm välismaisesse kinolevisse laenutada või müüa. Alapeatükis heidetakse pilk ka Eesti spordiajakirjandusse raadios ning võrreldakse seda spordifilmidega.

4.5.1 Rahvusvahelise spordivideo müümine välismaale

Aasta 1937/38 filmistuudio Eesti Kulturfilm aruandest selgub, et tulude kokkuarvestamisel arvestati ühe allikana välismaale laenutatud või müüdüd filmide tasu. Kuigi filmide näitamise eest saadud rahaline tulu oli kõige suurem eesti kinodest, koolidest ja organisatsioonidest tulnud maksudest, mainiti 1936/1937 aasta aruandes, et ka välismaale saadetud filmikroonika eest koguti lisaraha – seepärast jäädvustati ka Eestis toimunud rahvusvahelisi spordiüritusi.¹⁸⁴ Rahvusvaheliste sündmuste filmimine oli sihtasutusele prioriteediks, kuna nende vastu tundsid huvi ka võistlusel osalenud riigid. 1936. aasta 25 jaanuaril toimus Tallinnas rahvusvaheline Monte Carlo tähesõidu avastart. Mitmete eri riikidest pärit autosõitjatega toimunud võistlust jäädvustas sihtasutus Eesti Kulturfilm ühe eesmärgiga hiljem videoklippe välismaistele filmistuudiotele laenutada või maha müüa. Side riigiväliste filmistuudiotega oli olemas, sest juba 2. veebruaril ilmus Päevalehes artikkel, milles mainiti, et Eesti Kulturfilm müüs Monte Carlo tähesõidust koostatud videolõigud Prantsusmaa ajakirjale Eclair-Journal.¹⁸⁵ 1938. aasta ajakirja Uus Eesti 80. numbris mainiti samuti, et võistlusest koostatud ligikaudu kahe minutilise filmi vastu tundsid huvi nii Saksamaa kui ka Läti.¹⁸⁶ 1938. aastal toimus Eestis rahvusvaheline jääpurjetamise võistlus. Jääpurjetamine oli aastatel 1920–1940 Eesti Vabariigi kõige edukaim spordiala. Kuigi publikuhuvi polnud ala vastu nii suur, oli kolmel Eestit esindaval baltisakslasest jääpurjetajal, Erik von Holstil (5-kordne Euroopa meister), Etienne Gahlnäckil (5-kordne Euroopa meister) ja William von Wirenil (2-kordne Euroopa meister) ette näidata kokku 12 Euroopa meistritiitlit. Eestlased olid selle taliala eesotsas ning EM-i korraldusõiguse saamine oli eestlastele märgiliste saavutuste kõrval igati aus tunnustus. Ülemiste järvel kuue riigi võistlejate

¹⁸⁴ Sihtasutuse Eesti Kulturfilm 1936/37. a eelarve täitmise aruanne ja 1937/38 eelarve. Seletus sihtasutuse Eesti Kulturfilm tulude ja kulude juurde, dateermata, RA, ERA.1093.1.377 l. 4.

¹⁸⁵ „Eesti filmiuudiseid. Eesti Kulturfilm juba helifilmib - Eesti filmikroonika välismaale“ *Päevaleht*, nr 32, 02.02.1936.

¹⁸⁶ „Film jääpurjetamise EM-võistlusist Saksamaale ja Läti“, *Uus Eesti*, nr. 80, 21.03.1938, lk 6.

vahel toimunud võistlusel võtsid võidud samuti eestlased.¹⁸⁷ Selle sündmuse jäädvustamisel osales filmistuudio Eesti Kulturfilm, kes filmis kokkuvõttevideos parimaid hetki võistluselt kui ka võitjaid.¹⁸⁸ Kuigi spordiala oli eestlastele edukas, polnud see niivõrd populaarne rahva seas, millele annab tunnistust vähene kajastus nii spordiajakirjandus kui ka filmistuudio Eesti Kulturfilm videoklipides. Sellele vaatamata filmis Eesti Kulturfilm põhjalikult Eestis aastal 1938 toimunud jääpurjetamise EM-i arvestades hilisema laenamis- ja müümisvõimalusega välismaistele ajakirjadele ning filmistuudiotele. Märtsis toimunud võistluste 60–70 meetrise videokokkuvõtte vastu tundsid huvi nii Saksamaa kui ka Läti ning ajalehes Uus Eesti ilmunud artiklis anti lootust, et ka Poola võib sihtasutuselt EM-i näitamisõigused osta.¹⁸⁹ Filmistuudio Eesti Kulturfilm jäädvustas ka Eestis 1938. aastal toimunud kreeka-rooma maadluse EM võistlusi, millest valmis 300-meetrine filmiklipp.¹⁹⁰ On üsna tõenäoline, et ka videoklipp kreeka-rooma maadluse EM-ist laenutati mingis mahus välismaale, kuigi ajakirjanduses vastavad artiklid puuduvad ning arhiivist konkreetseid tõendeid ei leidunud.

Seega võib öelda, et üheks motivaatoriks, miks sihtasutus Eesti Kulturfilm filmis erinevaid rahvusvahelisi võistlusi, võib olla nende potentsiaalis müüa neid välismaa turule. Spordiüritused, milles osalevad ka välismaa sportlased pakuvad huvi ka teistele riikidele ning see võimaldas ühtlasi filmide müügist tulu teenida. Võrreldes siseriiklike spordivõistluste jäädvustamisega, on rahvusvaheliste võistluste videod selgelt kaalutletumad. Samuti on mõlema EM-i kokkuvõtted helifilmid, mis oli toona välismaal dokumentaalfilmi standardnõudeks. Jääpurjetamise EM-i ja kreeka-rooma maadluse EM-i filmimisel on kasutatud mitut kaamerat ning nende struktuuriline ülesehitus erinevate kaadritega alustades spordivõistluse asukoha kirjeldamise ja lõpetades autasustamise või võitjate näitamisega, muudavad video ilusaks tervikuks. Seega on võimalik järeldada, et rahvusvaheliste videote puhul oli kvaliteet, heli ja video terviklikkus väga oluline ning võib arvata, et selle üheks põhjuseks oli soov garanteerida videolõikude müük välismaisele turule.

¹⁸⁷ Antons, Voolaid, *Eesti spordi lugu*, lk 155.

¹⁸⁸ Euroopa meistrivõistlused jääpurjetamises. RA, EFA.4.210.

¹⁸⁹ Film jääpurjetamise EM-võistlusist Saksamaale ja Läti, *Uus Eesti* nr: 80, 21.03.1938

¹⁹⁰ Eesti Kulturfilm on koostanud kaks filmi. Esimene on uue riigivolikogu moodustamisest, Vabariigi valitsuse töökoosolekust, Euroopa esivõistlustest maadluses, mõlemad 300-meetrised, *Uus Eesti*, nr 118, 30.04.1938, lk 2.

4.5.2 Spordisündmuste kajastamine raadios

Raadioreportaaže tehti aastatel 1930–1940 üsna palju. Peamisteks teemadeks olid eelkõige ülevaated näitustelt, välismaiste poliitikute saabumistest ja tegevustest Eestis ning ilmatedetest. Silmapaistvaks raadioreporteriks kujunes Felix Moor (1903–1955), keda on hinnatud emotsionaalsete helisalvestuste ja põhjaliku tööetika tõttu. Näitlejaks õppinud Moor hakkas erinevaid reportaaže raadio vahendusel tegema aastal 1927, kuna tervis oli intensiivseks näitlejatööks liiga nõrk.¹⁹¹ Esimene sporditeemaline saade raadios edastati kuulajale 12. märtsil 1927, mil poole tunnise loengu kehakultuurist pidas Harald Tammer (1899–1949). Esimene spordireportaaž toimus 1930. aasta juunis, kui Moor koos Ernst Iidla ja Aleksander Antsoniga Kadrioru staadionilt Eesti-Poola kergejõustiku maavõistlusi kajastas. Kehakultuuri ja spordi vastu tundis kuulajaskond palju huvi.

Vello Lään kirjutab oma filosoofiateaduskonna väitekirjas „Ringhääling kodanlikus Eestis (1924–1940): (ajalugu, arengujooned ja pärand)“, kuidas 1932. aastal korraldatud raadioteemalises küsitluses vastas iga neljas osaleja, et ta sooviks raadios rohkem kuulda just erinevaid spordireportaaže.¹⁹² Seega olid spordireportaažid populaarsed ja 1936. aastal Berliinis toimunud olümpiamängudelt kajastati August Neo maadlusmatši, Nikolai Stepulovi poksimatše ning raadio vahendusel kirjeldati ka maadlejate autasustamist.¹⁹³ Spordiüritustest osutus kõige levinumaks jalgpall, millest tehti mitmeid otsereportaaže. Kuigi klubitasemeni otselülitused ei jõudnud, on Eesti jalgpallikoondise maavõistluste reportaažid Läti ja Saksamaaga rahvusarhiivis säilinud. Võrreldes videoreportaažiga (informatiivne spordivideo), olid toonased raadio otselülitused värvikamad ja kirjeldasid sündmust põhjalikumalt. Tallinnas toimunud Monte Carlo tähesõidu videokokkuvõttes mainitakse stardi asukohta ning kohale tulnud erinevate maade võistlejaid ning kaadritega erinevatest sõidukitest ja osavõtjatest videolõik piirdub.¹⁹⁴ Kuna raadioülekannetes video puudub oli aastatel 1930–1940 jalgpalli raadioreportaažides väga suur osa just mängu kirjeldamisel. 1938 aastal Eesti-Läti vahelises jalgpalli maavõistlusel kirjeldas toona teise poolaja sündmusi Heino Mikkin, mainides otselülituses värvikalt jalgpallurite

¹⁹¹ Vello Lään, *Eesti Raadio esimesed 70* (Tallinn-Tartu: OÜ Greif, 1996), lk 33

¹⁹² Vello Lään, *Ringhääling kodanlikus Eestis (1924–1940): (ajalugu, arengujooned ja pärand)* (Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 1967), lk 239–240.

¹⁹³ Fragmente Riigi Ringhäälingu reportaažidest Berliini olümpiamängudelt RA, EFA.319.926.

¹⁹⁴ Tallinn-Monte-Carlo tähesõidu autode start Tallinnas 26.01.1937. RA, EFA.4.24.

tegevust väljakul.¹⁹⁵ Kuigi neid kahte erinevat meediakanalit ei saa liigse erinevuse tõttu võrrelda, kerkib raadioülekannete taustal esile videokokkuvõtete napp ja kuiv sündmuse kirjeldus diktori poolt.

¹⁹⁵ Reportaaž Eesti-Läti maavõistluselt jalgpallis Kadrioru staadionil. RA, EFA.311.2358.

Kokkuvõte

Käesolev bakalaureusetöö analüüsis sihtasutuse Eesti Kultuurfilm sporditeemalisi videolõike. 1930–1940 Eestis ainukese filmistuudiona kodumaist kroonikat jäädvustanud Eesti Kultuurfilmi üheks väljundiks oli ka Eestis toimunud spordisündmuste dokumenteerimine. Suurusjärgus 80+ filmiarhiivis digiteeritud erinevate sportlike videoklippide taustal kirjeldati bakalaureusetöös erinevaid spordifilmižanreid, mida oli võimalik nähtud filmide puhul eristada. Videolõikude taustal kirjeldati uurimustöös ka 1930–1940 aastate Eesti sportimisharjumuste üldisi tendentse – seega ei iseloomustatud bakalaureusetöö vaid spordifilmide tehnilisi ja žanrilisi erisusi. Kõrvutades omavahel eesti sportlaste tulemusi nii toonase spordiajakirjanduse kui ka dokumentalistikaga sai teha mitmeid erinevaid järeldusi spordialade populaarsuse ja harjumuste kohta. Kuigi filmitööstus oli 1930. aastatel võrreldes ajakirjandusega mõnevõrra lapsekingades, oli liikuva pildi mõju spordi reklaami ja propageerimisvahendina tunduvamalt mõjusam. Neid asjaolusid arvesse võttes analüüsiti käesolevas bakalaureusetöös kas ja miks ühte või teist spordiala teistest rohkem kajastati ning milliseid erinevaid videožanreid ja kaamerakäsitlust selleks kasutati.

Filmistuudio Eesti Kultuurfilm sporditeemaliste videote põhjal on võimalik määratleda nelja erinevat videožanri: meeleolu spordifilm, informatiivne spordifilm, haridusliku või õpetliku sisuga spordifilm ja propagandistlike suunitlustega spordifilm. Ülesehituselt järgivad Eesti Kultuurfilmi spordivideod järgnevat filmistruktuuri: enne võistluse algust näidatakse sportlasi valmistumas, spordivõistluse start, parimad hetked rajalt või võistlusest ning lõpus sportlaste õnnitlemine. Erinevate videožanrite puhul esineb küll mõnikord filmi ülesehitusel erinevusi, kuid pigem vähe – eelkõige tekivad žanrimuutused kaamerakäsitlusest ja spordisündmuse tulemuste näitamisest/teadvustamisest.

Vastavalt ajale tõusis ka filmide tehniline teostus: kui aastal 1934 jäädvustatud esimesel säilinud spordifilmil polnud ei originaalheli ega ka taustamuusikat, toodeti vaadeldava ajaperioodi lõpus (1940) ainult taustamuusikuga, originaalheli kui ka diktoriga erinevaid spordivideoid. Aastatel 1934–1936 olid kõik filmistuudio spordivideod tummad, kuid alates 1937. aastast loodi ka esimesi helifilme taustamuusikaga, samas toodeti ka kuni 1938. aastani paralleelselt ka tummfilme, mis asendati 1939. aastal lõplikult helivideoga. Seega on spordifilme analüüsis võimalik märgata ka tehnika arengut spordifilmide taustal. Filmiklippide pikkuste suhtes polnud

võimalik teha ajalisi eristusi, sest analüüsitavas ajaperioodis (1930–1940), mil sihtasutus Eesti Kulturfilm tegutses, jäädvustati igal aastal nii lühikesi spordikokkuvõtteid, kui ka natuke pikemaid (kuni neli minutit) spordisündmuse ülevaatevideoid. Erandina tuleb siin välja tuua II Eesti mängude kroonikavideo, mis erinevalt teistest videotest kestis üle veerandtunni.

Sihtasutuse Eesti Kulturfilm spordifilmid annavad hea ülevaate ka Eesti Vabariigi 1930–1940 aastate üldiste sportlike harjumuste ja tulemuste kohta. Eesti maadlus ja raskejõustik olid kolmekümnendatel väga populaarsed ning seda ilmestavad ka filmistuudio Eesti Kulturfilm loodud videoklipid. 1936. aastal Berliini olümpialt mitme medaliga saabunud maadluskoondise tegemisi jäädvustati filmilindile: operaatorid filmisid nende saabumist Balti jaama ja sellele järgnenud rongkäiku, samuti näidati nende autasustamist ja väike videolõik salvestati ka kahe kullaga Berliinist saabunud Kristjan Palusalu laevaga sõitmist järgmisele võistlusele. Selline suur kajastus annab kinnitust, et võitjate jäädvustamine oli oluline, mis aitab hiljem sangaritest lugusid rääkida.

Kuigi eestlastest suusatajad ei suutnud rahvusvahelistel võistlustel konkurentsi pakkuda, oli suusatamine üks enim jäädvustatud spordiala filmistuudio arhiivis. Eelkõige meeoleu videožanri kuulunud suusavideod ei illustreerinud eestlaste edukust rahvusvahelistel areenidel, vaid lõbusate rahvasportlaste juhtumised suusaradadel mõjusid justkui vahendina suusatamise populaarsuse tõstmiseks.

Eestis väga populaarseks kasvanud võimlemist jäädvustati samuti filmilindile. Võimlemistreener Ernst Idla juhtimisel toimusid üle eesti mitmeid erinevaid koolitusi ning võimlemine oli põhialaks kahel Eesti mängude festivalil. Erinevalt meeoleu videotest, millel oli palju juhuslikku ja ettearvamatut, olid võimlemisest salvestatud videod väga läbimõeldud ja tehniliselt palju professionaalsemad. Seega mõjusid need mõneti just nagu propagandistlik visiitkaart terve keha ja vaimu ülistamiseks.

Filmistuudio Eesti Kulturfilm jäädvustas mitmeid rahvusvahelisi spordiüritusi ning neid analüüsides jääb silma video terviklikkus, millel on selge algus ja lõpp. Kuna rahvusvaheliste võistluste jäädvustused pakkusid huvi ka välismaistele kinodele/filmistuudiotele. Seega pidid jäädvustatud videolõigud olema professionaalsed ja terviklikud, et tagada suurem võimalus ülesvõtteid müüa. Bakalaureusetöös lähtuti sportlikest tulemustest ja üldistest eestlaste spordiharjumustest ning seega ei käsitletud videosid poliitilist aspekti silmas pidades. Vaikiva ajastu kontekstis võiks teemat edasi uurida ning vaadelda kuidas suhestusid spordivideod

poliitilise ideoloogiaga teiste videote taustal. Töös oli märgata, kuidas sporditeemalistes videotes kajastati väga palju kaitseväge ja Kaitseliidu tegevusi, milles tuntav selge propageerimise eesmärk. Seega võiks selle pinnalt uurida edasi, kas riigikaitse suurem populariseerimine toimus ka mõningate teiste videote kaudu. Lähemalt võiks uurida ka sihtasutuse Eesti Kulturfilm taset võrreldes kaasaegsete välismaiste filmistuudiotega, kuna käesolevas bakalaureusetöös on seda puudutatud vaid spordifilmide taustal. Ühtlasi võiks uurida lähemalt ka diktoriheli tulekut filmindusse: filmistuudio sporditeemaliste helifilmides kõnelenud diktor oli peamiselt kuiva ja igavavõitu rääkimismaneeriga. Miks see nii oli? Kas Eestis puudusid võimekad kõnemehed või jäi see lihtsalt tehnikanappuse taha? Spordivõistluste raadioülekannetes sellist muret polnud.

Kokkuvõtlikult öelda, et sihtasutusel Eesti Kulturfilm oli spordifilmide looja ja vahendajana mitmeid erinevaid väljundeid ja eesmärke. Arvestades filmi mõju toonases ühiskonnas, aitasid erinevad ülesvõtted sportimisest ja treeningust inimesi positiivselt suunata. Ühtlasi jäädvustas Eesti Kulturfilm eesti sportlaste õnnestumisi ja autasustamisi, et spordisangarid jääksid igavikku. Spordifilme analüüsides selgus, et erinevaid videožanreid, mida saab eristada on mitmeid ning neid kõrvutades spordiajakirjandusega oli võimalik oletada teatud videote ja filmiklippide eesmärke.

Summary

Foundation Eesti Kulturfilm as the creator and distributor of sports-themed shorts films

This following research focused on sport documentary films, which were produced by the foundation Eesti Kulturfilm. In the years between 1931 and 1940 Estonia had only one film company, Eesti Kulturfilm, which did not produce fictional movies – only Estonian documentaries were filmed. Including a number of overview films of nature or cities among some educational films about fishing, tillage etc. were made. Eesti Kulturfilm also captured footage of local sport events as well as some international competitions, which were held in Estonia.

Based on the analysis of this thesis, we can classify the videos under four different types of genre: sport films for educational purposes, informative sport films, sport films with signs of propaganda, and emotional or mood sport movies, which showed especially how pleasurable sporting is. The thesis also described the basic structure of sport films, that was similar in all genres: films started with showing preparing sportsmen and the start of the competition. Then the video moved to race or match highlights and then the clip ended with shots of winners.

Between 1934 and 1936, the Estonian film company Eesti Kulturfilm did not produce clips with sound, only the following year in 1937 first clips with sound were made. Video lengths varied from 26 seconds to three minutes of time. From the usual clips about football or cross-country skiing, the videos from Estonian Games (Eesti mängud) stand out – the video chronicles of the competition were up to 15 minutes long.

Sports film documentaries produced by the Eesti Kulturfilm gave also important and sought after information on the Estonian sports results and practices. For example, Eesti Kulturfilm captured a local football first division match with Tartu Olympia against Tallinna football club Estonia, which was held in Tartu and ended 1:1.

Estonian wrestlers were in the years 1930–1940 some of the best in the world. They arrived from Berlin Olympic games with many medals and therefore arriving and congratulations ceremonies in homeland were broadcasted by Eesti Kulturfilm and they captured winners as national heroes. Although Estonians were not so competitive on international arena in cross-country skiing, a number of feel-good videos on this discipline were still produced. This might be based

on the ambition to encourage people to be more interested in winter sports, especially cross-country skiing.

Analyzing the sports videos from Eesti Kultuurfilm one can conclude that there were also many films that can be linked with propaganda purposes. Calisthenics – popular sports at that time, mainly thanks to Ernst Idla – was filmed with using better technical equipment. Therefore, the latter might be considered as propaganda clips to promote good health and sporty lifestyle.

In conclusion, film company Eesti Kultuurfilm made different types of sport films of various purposes: films providing information on the results of sports events, films aimed at promoting certain sports disciplines, and films to capture Estonian local sporting heroes and their spectacular achievements.

Allikad

1. Rahvusrhiiv

ERA.1321 – Eesti Kultuurkapitali Kehakultuuri Sihtkapitali Valitsus

ERA.1093 – Informatsiooni Keskus

ERA.1322 – Eesti Spordi Keskliit

ERA.14 – Siseministeerium

ERA.3631 – Sihtasutus Eesti Kulturfilm

RA, EFA.4 – Eesti Kulturfilm

RA, EFA.311 – Eesti Televisioon

RA, EFA.319 – Eesti Raadio

2. Digiteeritud perioodika

Rahvaleht (Tallinn: Vaba Maa 1928–1938) <https://dea.digar.ee/>

Postimees (Tartu: K.A. Hermann 1927–1932) <https://dea.digar.ee/>

Waba Maa (Tallinn: Vaba Maa 1931–1936) <https://dea.digar.ee/>

Kaja (Tallinn: 1935) <https://dea.digar.ee/>

Teater.Muusika.Kino (Tallinn: Kultuurileht 2006–2007) <https://dea.digar.ee/>

Õpetajate Leht (Tallinn: Õpetaja 1931) <https://dea.digar.ee/>

Uus Eesti (Tallinn: Uus Eesti 1936–1938) <https://dea.digar.ee/>

Päewaleht (Tallinn: J.Jürine 1936) <https://dea.digar.ee/>

Eesti Spordileht (Tallinn: Eesti Spordi Keskliit 1936–1939) <https://dea.digar.ee/>

Kasutatud kirjandus

- Kaarel Antons, Kalle Voolaid, *Eesti Spordi lugu* (Tartu: Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseum, 2018).
- Anne Bruch, „Educational Film Studies: A Burgeoning Field of Research“, *Journal of Educational Media, Memory & Society*, Vol. 8, No. 1, 2016, Special Issue: Educational Films, lk 120-129.
- Audrius Dambrauskas, „Newsreel and Censorship in Antanas Smetona’s Lithuania 1926–1940“, *Culture Crossroads*, vol. 10, (2017) lk 8–18.
- Mike Huggins, „Projecting the Visual: British Newsreels, Soccer and Popular Culture 1918–39“, *The International Journal of the History of Sport*, vol. 24, no. 1 (2007), lk 80–102.
- Mike Huggins, “The Sporting Gaze: Towards a Visual Turn in Sports History—Documenting Art and Sport.“, *Journal of Sport History*, vol. 35, no. 2, (2008), lk 311–29.
- Vello Lään, *Eesti Raadio esimesed 70* (Tallinn-Tartu: OÜ Greif 1996).
- Vello Lään, *Ringhääling kodanlikus Eestis (1924–1940): (ajalugu, arengujooned ja pärand)* (Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 1967).
- Tiit Lääne, *Eesti maadluse kuldsed hetked* (Tallinn: Printon, 2007).
- Tiit Lääne, *Suusatamine - Eesti Rahvussport* (Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda 2007).
- Linda Martis, Reet Linkberg, *Võimlemine läbi sajandi Eesti spordiseltsis „Kalev“* (Tartu: Atlex, 2001).
- Reimo Mandla, *Eesti maadluse organisatoorne korraldus aastatel 1920–1940*, magistritöö (Tartu: Tartu Ülikool, 2018).
- Emily Rutherford, „Researching and Teaching with British Newsreels“, *Twentieth Century British History*, vol. 32, (2021), lk 441–461.
- Indrek Schwede, „Jalgpalli populaarsus Eesti Vabariigi spordielus 1920–40“ *Ajalooline Ajakiri* nr 3, (2019), lk 331–365.
- Indrek Schwede, *Jalgpalli positsioonist Eestis ja selle marginaliseerumise põhjustest Nõukogude anneksiooni perioodil*, doktoritöö (Tartu: Tartu Ülikool, 2021).
- Tony Shaw and Denise J. Youngblood. „Cold War Sport, Film, and Propaganda“, *Journal of Cold War Studies*, vol. 19, No. 1 (2017), lk 160–192
- Veste Paas, *Ajahetked. Väike filmiraamat* (Tallinn: Eesti Raamat, 1987).

Dr. Rudolf Tamm, *Meie kino kasvatuslik mõju* (Tartu: Tartu Pedagoogilise Muuseumi kirjastus, 1933).

Internetileheküljed

49. Tartu Maraton

https://www.youtube.com/watch?v=JjpsVrVw7tw&ab_channel=TartuMaratoniKlassik

Sand skiing! (1934) <https://www.britishpathe.com/asset/65963/>

Football teams Charlton and Aston Villa Draw (1938)

<https://www.britishpathe.com/asset/167851/>

Motorcycle skiing (1940) <https://www.britishpathe.com/asset/217628/>

France - cross country running (1937) <https://www.britishpathe.com/asset/43358/>

LISA 1. Filmiklippide tabel

Filmiklipi nimi/ arhivaari nr.	spordiala	Taliala / suveala	Heli / helitu /diktor	Filmiklipi žanr	Filmiklipi pikkus	aasta	Võttegrupp (operaator)
Esimesed üleriiklikud võimlemis-ja spordimängu d Tallinnas RA, EFA.4.46	võimlemine	suveala	helitu	ülevaade/ kokkuvõte	2:05 min	1934	
Esimesed Üleriiklikud võimlemis- ja sportmängud Tallinnas RA, EFA.4.68	Võimlemine	suveala	helitu	ülevaade/ propagandist lik	7:23 min	1934	Konstantin Märška
Kaitseliidu kergejõustiku võistlused RA, EFA.4.7208	kergejõuatik	suveala	helitu	ülevaade/ meeleolu/ propagandist lik	0:26 min	1934	
Rahvusvahelised mootorratturite võistlused hipodroomil Tallinnas RA, EFA.4.378	mootorisport	suveala	helitu	ülevaade/ meeleolu	1:29 min	1935	Harald Viikman
Ratsavõistlus Tartus RA, EFA.4.378	ratsutamine	suveala	helitu	Ala tutvustav/ ülevaade/ propagandist lik	2:08 min	1935	Ernst Treier
Kaitseliidu sportlikud päevad Tallinnas RA, 4.63	varia	suveala	helitu	ülevaade/ propagandist lik/ alade tutvustamine	6:38 min	1935	
Ratsavõistlus Tartus RA, EFA.4.378	ratsutamine	suveala	helitu	Ala tutvustav/ ülevaade/ propagandist lik	2:08 min	1935	Ernst Treier

Soome Rahvateatri ja Estonia vaheline jalgpallivõistlus RA, EFA.4.378	jalgpall	suveala	helitu	meeleolu/ teatraalsus	1:28 min	1935	
Kaitseliidu päevad Tallinnas RA, EFA.4.63	varia	suveala	helitu	ülevaade/ propagandistlik/	6:38 min	1935	
Rahvusvahelised mootorratturite võistlused Tallinna hipodroomil RA, EFA.4.75	mootorisport	suveala	helitu	ülevaade/ meeleolu	1:33 min	1935	Harald Viikman
Eesti lahtised esivõistlused tennisel RA, EFA.4.75	tennis	suveala	helitu	ülevaade/ informatiivne	2:15 min	1935	Konstantin Märska
Eesti-Soome 10. poksivõistlus Tallinnas RA, EFA.4.378	poks		helitu	ülevaade/	3:31 min	1935	Konstantin Märska
Balti Turniir 1935.aastal RA, EFA.4.68	jalgpall	suveala	helitu	ülevaade/ meeleolu	1:42 min	1935	Konstantin Märska
Ujumisvõistlused Pirital RA, EFA.4.68	ujumine	suveala	helitu	meeleolu/ ülevaade	1:04 min	1935	Konstantin Märska
Sõudevõistlused Emajõel.... RA, EFA.4.55	sõudmine	suveala	helitu	ülevaade/ informatiivne/ meeleolu	2:02 min	1935	Ernst Treier
Eesti-Soome 10.poksi maavõistlus Tallinnas RA, EFA.4.75	poks	suveala	helitu	ülevaade/ meeleolu	2:33 min	1935	Konstantin Märska
Eesti Kulturfilmi spordipalade montaaž:	korvpall	suveala	helitu	ülevaade/ meeleolu	0:30 min	1936	

korvpall. RA, EFA.4.106.							
Nõmme talispordi pidustusi RA, EFA.4.88	Suusatamine /suusahüppe d	taliiala	helitu	ülevaade/ meeleolu	1:37 min	1936	Konstantin Märška
Mootorsportl aste avastart RA, EFA4.88	mootorsport	suveala	helitu	ülevaade/ meeleolu	1:03 min	1936	Konstantin Märška
Olümpiaspor tlased annavad töötuse RA, EFA.4.88	kergejõustik	suvelala	helitu	ülevaade/ propagandist lik	1:23 min	1936	Voldemar Päts
Kaitseliitlase d ratsa ja jala hipodroomil	ratsutamine	suveala	helitu	propagandist lik/ ülevaade	1:24 min	1936	Konstantin Märška
Ratsariigeme ndi võistlused Tartus RA, EFA.4.88	ratsutamine	suveala	helitu	ülevaade/ propagandist lik	0:52	1936	Ernst Treier
Estonia vs Helsinki Seura jalgpallis RA, EFA.4.88	jalgpall	suveala	helitu	ülevaade/ meeleolu	2:02 min	1936	Konstantin Märška
Nõmme talvel RA, EFA.4.122	suusatamine	taliiala	helitu	ülevaade/ meeleolu	1:45 min	1936	
Monte Carlo tähesõit. Tallinna start RA, EFA.4.88	autosport	suveala	Helitu	ülevaade / meeleolu	1:48 min	1936	Konstantin Märška
Meeskondade vaheline teatesuusata mine... RA, EFA.4.88	suusatamine	taliiala	Helitu	Ülevaade/ meeleolu	1:48 min	1936	Armas Hirvonen
Koolinoorte spordivõistlu sed RA, EFA.4.193	kergejõustik	suveala	helitu	ülevaade/ meeleolu	0:59 min	1936	
Sport suvel RA, EFA.4.126	Varia (tennis, kergejõustik, ujumine jne)	suveala	helitu	ülevaade/ informatiivn e/ meeleolu	3:00 min	1936	

Tallinna koolide teatejooksud staadionil 21. mail 1936 RA, EFA.4.250	jooksmine	suveala	helitu	ülevaade/ meeleolu	2:02 min	1936	Konstantin Märska
Karklin võidab Honfischeri RA, EFA.4.98	maadlus		helitu	ülevaade/ meeleolu/ informatiivne	1:08 min	1936	
Palusalu seljatab Läti meistri RA, EFA.4.98	maadlus		helitu	ülevaade/ meeleolu/ informatiivne	0:34 min	1936	
Talispordi-päevad Otepääl RA, EFA.4.200	suusatamine	taliala	Heliga muusika	- Meeleolu-video	1:27 min	1938	
Suvine suusatreening Rannaliival RA, EFA.4.246	suusatamine	taliala/suvi	Heliga muusika	- hariduslik/ propagandistlik	0:35 min	1937	
Viies suursõit mootorratastel RA, EFA.4.168	mootorisport	suveala	heliga muusika, platsiheli, diktorig	- ülevaade/ko kkuvõte/ informatiivne	2:47 min	1937	
Kergejõustiku juhtide kursused Võrus RA, EFA.4.246	Kergejõustik, varia	suveala	Helliga muusika	- hariduslik/ ülevaade	2:05 min	1937	
Eesti esivõistlused suusahüpetes RA, EFA.4.144	suusahüpe	taliala	helitu	ülevaade/ meeleolu	1:31	1937	Vladimir Parvel, N. Envald
Suusapäev Elvas RA, EFA.4.144	suusatamine	taliala	helitu	ülevaade/ meeleolu	0:51	1937	
Autode ja mootorrataste murdmaavõistlus RA, EFA.4.174	mootorisport	suveala	Heliga-muusika, platsiheli	meeleolu/ ülevaade	2:21 min	1937	

Üleriiklikud sõjaväe ratsavõistlused RA, EFA.4.168	ratsutamine	suveala	Heliga muusika, platsiheli	- ülevaade/patriootlik	1:20 min	1937	
Viies eesti suursõit mootorratastel RA, EFA.4.168	mootorisport	suveala	Heliga platsiheli, diktoria	- ülevaade/informatiivne	2:47 min	1937	
Võimlemise tund vabastõhus RA, EFA.4.156	võimlemine	suveala	helitu	ülevaade/hariduslik/propagandistlik	1:19 min	1937	Vladimir Parvel
Spordiselts Kalevalustab hooaega jooksuga. RA, EFA.4.156	jooksmine	suveala	helitu	ülevaade/meeleolu	0:38min	1937	
Võimlemislüüdit esineb rühmvõimlemisega RA, EFA.4.161	võimlemine	suveala	helitu	tutvustus/propagandistlik	2:17 min	1937	Konstantin Märsk
Kalevi naisvõimlejad RA, EFA.4.146	võimlemine		helitu	propagandistlik/ ülevaade	1:45 min	1937	
Suuskadelennuki järele RA, EFA.4.146	Suusatamine, ekstreem-sport	taliala	helitu	innustav/tutvustav/ülevaade	1:28 min	1937	
Politseinike murdmaajooksu võidab konst. E. Prööm RA, EFA.4.193	jooksmine	suveala	helitu	informatiivne/ ülevaade	0:43 min	1937	E. Krabi Konstantin Märsk
Eesti raskejõustiku edusammud RA, EFA.4.182	tõstmine	suveala	Heliga muusika	- meeleolu/patriootlik	1:11 min	1937	
Esimene Eesti-Leedu kergejõustiku maavõistlus	kergejõustik	suveala	Heliga diktoria, platsiheli	- informatiivne/ meeleolu	1:49 min	1937	

RA, EFA.4.193							
Jaapani sportlased Staadionil RA, EFA.4.193	kergejõustik	suveala	helitu	ülevaade/ meeleolu	0:41 min	1937	
Eesti-Soome 12. Poksimaavõistlus Tallinnas RA, EFA.4.180	poks		Heliga muusika, platsiheli	- informatiivne/ ülevaade/ meeleolu	3:25 min	1937	
Soome-Eesti maavõistlus maadluses Tallinnas 17.-18.03.1937 RA, EFA.4.246	maadlus	suveala	Heliga-muusika, diktoriga	informatiivne/ ülevaade	0:26 min	1937	
Tallinna skautide tõukekelkude võistlused RA, EFA.4.251	kelgutamine	taliiala	helitu	meeleolu/ ülevaade	1:53 min	1937	
Sõjaväe ratsavõistlused Tartus RA, EFA.4.245	ratsutamise	suveala	Heliga muusika diktoriga	- informatiivne/ ülevaade/ propagandistlik	0:33 min	1937	
Ratsarügemendi allohvitseride demonstreerivad skijõringud RA, EFA.4.147	suusatamine	taliiala	helitu	meeleolu/ tutvustus/ uudne spordiala	0:47 min	1937	
Eesti esivõistlus ping-pongis RA, EFA.4.93	ping-pong		helitu	ülevaade/ meeleolu	0:58	1937	

Tallinn-Monte-Carlo tähesõidu autode start Tallinnas 26.01.1937 RA, EFA.4.245	mootorisport	suveala	Heliga muusika diktoriga	- meeleolu/informatiivne	0:30 min	1937	
Raskejõustiku juhtide kursused Tondil RA, EFA.4.128	raskejõustik	suveala	helitu	informatiivne/hariduslik	2:58 min	1937	
Jalgpallihooaja avamatšil Kalev võidab Spordi 2:1 RA, EFA.4.160	jalgpall	suveala	helitu	ülevaade/informatiivne/meeleolu	0:45 min	1937	Vladimir Parvel
Seltsidevahelised esivõistlused males RA, EFA.4.206	male		Heliga muusika ja diktoriga	- Informatiivne spordivideo	1:54 min	1938	
Suusahüppe võistlused Mustamäel RA, EFA.4.199	suusahüpe	taliala	Heliga muusikaga	- Ülevaade/meeleolu	1:04 min	1938	
Viimaseid Talvelõbusid RA, EFA.4.206	varia	taliala	Heliga muusikaga	- meeleolu/lõbu	1:20 min	1938	
Omapärane talisport RA, EFA.4.206	Talisuplus iluuisutamised	taliala	Heliga muusikaga	- meeleolu/päevakajastamine	1:29 min	1938	
Eesti Suusapäevad Nõmmel RA, EFA.4.202	suusatamine	taliala	Heliga muusikaga	- ülevaade/meeleolu	1:09 min	1938	
Eesti-Läti vehklemise võistlused RA, EFA.4.207	vehklemine	suveala	Heliga platsiheliga	- ülevaade/kokkuvõte	1:05 min	1938	

Pilk gümnaasiumi võimlemistu ndi RA, EFA.4.211	võimlemine	suveala	Heliga muusika	- ülevalde/ tutvustus propagandist lik/ hariduslik	1:49 min	1938	
Võimlemise ja rahvatantsude pidustused RA, EFA.4.225	võimlemine	suvelala	helitu	ülevalde/ meeleolu/ tutvustus	7:32 min	1938	Konstantin Märskä, Vladimir Parvel, T.Meristu N. Envald
Üleriigilised sõjaväe ratsavõistlused RA, EFA.4.222	ratsutamine	suveala	Heliga platsiheli, diktoria	- ülevalde/ informatiivne/ meeleolu	2:40 min	1938	
Politsei võistlusjooks rakmetes RA, EFA.4.233	jooksmine	suveala	Heliga muusika	- propagandist lik/ meeleolu/ ülevalde	0:41 min	1938	
Politseikool kehalise kasvatuse tunnis RA, EFA.4.203	Võimlemine, üldfüüsiline	suveala	Heliga platsiheli, muusika, diktoria	- hariduslik/ propagandist lik	3:43 min	1938	
Näitlik ujumine RA, EFA.4.231	ujumine	suveala	Heliga diktoria, muusika	- informatiivne/ hariduslik	1:56 min	1938	N. Envald
Sõjakool murdmaajooksul RA, EFA.4.219	jooksmine	suveala	helitu	ülevalde/ informatiivne	1:10 min	1938	
XI Euroopa esivõistlused kreeka-romaa maaluses Tallinnas RA, EFA.4.215	maadlus		helitu	informatiivne/ ülevalde	3:43 min	1938	
Võistlus jääväljal. Tartu ASK võidab Tallinna VS Spordi 3:2 RA, EFA.4.199	jäähoki	taliiala	Heliga muusika	- ülevalde/ meeleolu/ informatiivne	0:40 min	1938	

Euroopa esivõistlused jääpurjetamises RA, EFA.4.210	jääpurjetamine	taliiala	Heliga muusika, diktor	- ülevaade/ meeleolu/ informatiivne	1:58 min	1938	
Rahvusvahelised purjejahtide võistlused Tallinnas RA, EFA.4.226	purjetamine	suveala	Heliga muusika, diktor	ülevaade/ meeleolu/ informatiivne	2:49 min	1938	
Kumb on kiirem? Võistlus lennuki ja mootorratta vahel RA, EFA.4.281	mootorisport	suveala	Heliga platsiheli	- Informatiivne, uudissport	1:23 min	1939	N. Envald
Sõjaväe spordivõistlustel RA, EFA.4.278	varia	suveala	Heliga muusika	- meeleolu/ propagandistlik	1:37 min	1939	Vladimir Parvel
Noored õpivad ujumist RA, EFA.4.278	ujumine	suveala	muusika	hariduslik	1:38 min	1939	Vladimir Parvel
Pioneeripataljoni sõudevõistlused ja traattõkete ehitamise võistlused RA, EFA.4.255	sõudmine	suveala	Heliga muusika, diktor	informatiivne/ meeleolu/ propagandistlik	1:46 min	1939	Konstantin Märskä
Sõudevõistlused merevæes RA, EFA.4.280	sõudmine	suveala	Heliga muusika	meeleolu/ ülevaade/ propagandistlik	1:25 min	1939	N. Envald
Tartu Olümpia sügisvooru meister RA, EFA.4.282	jalgpall	suveala	Heliga muusika	- ülevaade/ informatiivne	1:15 min	1939	T. Meristu
Kaunis talisport. Iluisklemine RA, EFA.4.305	iluuisutamine	taliiala	Heliga muusika	- tutvustav/ propagandistlik?	1:14	1940	Vladimir Parvel

Suusatamisvõistlused Aegviidus RA, EFA.4.299	suusatamine	taliala	Heliga muusika, diktorig	- ülevalde/ meeleolu/ informatiivne	4:02 min	1940	Vladimir Parvel Konstantin Märskaga
Eesti Mängud (16.-18.06.1939) RA, EFA.4.302	Võimlemine, varia	suveala	Heliga muusika, diktorig, platsihelid	- ülevalde/ propagandistlik/ meeleolu	17:04 min	1940	Vladimir Parvel, T.Meristu V.Maimre Voldemar Päts

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Julius Raamat

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Sihtasutus Eesti Kulturfilm sporditeemaliste filmiklippide looja ja vahendajana“, mille juhendaja on Janet Laidla, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Julius Raamat

22.05.2023